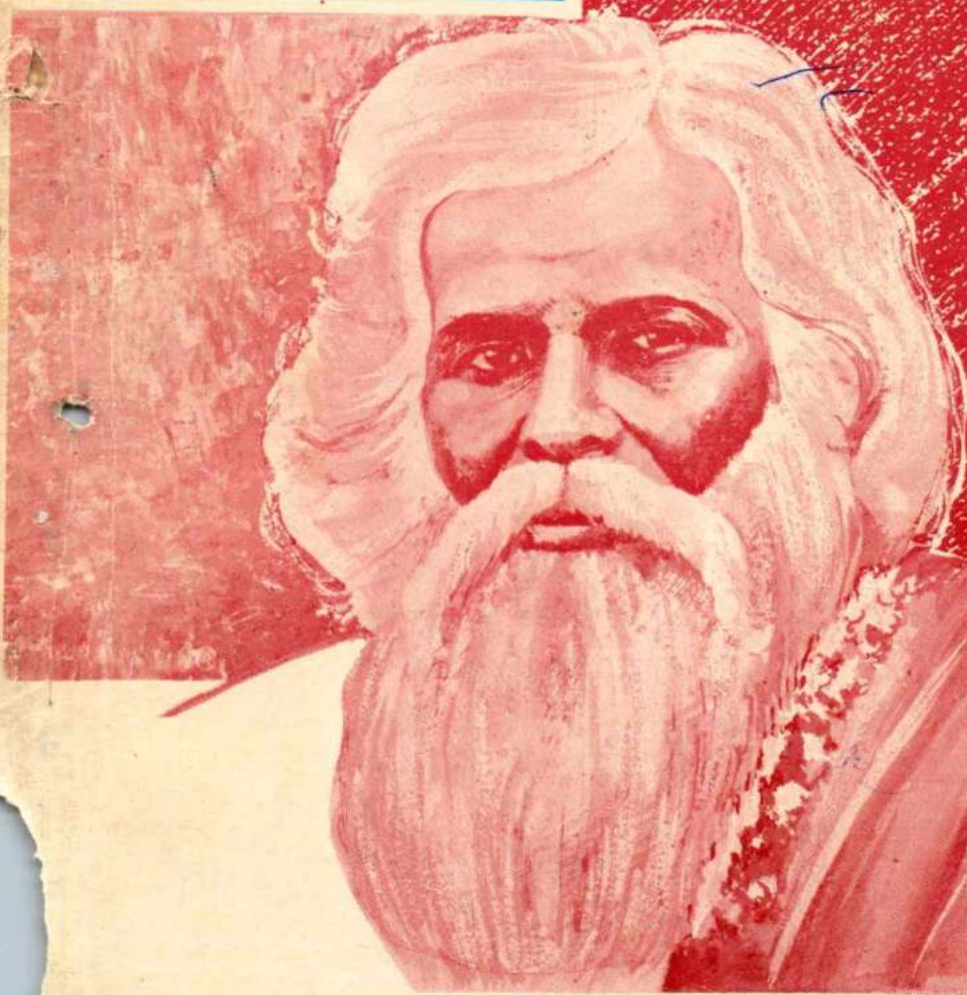

‘शिवराज’ ९२

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

सहकार महर्षी दत्ताजीराव कदम सहकारी सूत गिरणी मर्यादित, गडहिंग्लज.

कडगांव रोड, गडहिंग्लज - ४१६ ५०२ (जिल्हा कोल्हापूर) फोन : ४७

कामगार व शेतकरी यांच्या घामातून साकार होत असलेला महाराष्ट्र व सहकारातील रेशीम मिश्रीत
सिथेटीक धागा निर्मितीचा पहिला प्रकल्प

- एकूण प्रकल्प १० कोटी ●
- एकूण कामगार क्षमता १५०० ●
- वसूल भागभांडवल ६० लाख ●
- मुख्य प्रकल्प उभारणीस कौलगे येथील मिलसाईटवर झपाट्याने सुरुवात ●
- सुतगिरणीच्या प्रेरणेने भागात १५०० च्या वर यंत्रमागांची सुरुवात ●

प्रा. आप्पासाहेब आ. पोवार
व्हा. चेअरमन

प्रा. किसनराव व्ही. कुराडे
चेअरमन

श्री. बी. जे. मोकाशी
सेक्रेटरी

● संचालक ●

१) श्री. अ. एस. नाळे	२) प्रा. जे. वाय. बारदेस्कर	३) श्री. इ. भ. कांबळे
४) श्री. शि. रा. मगदूम	५) श्री. म. ल. गोडसे	६) श्रीमती सुमन चंद्रकांत ओहरा.
७) श्री. शं. धो. रेडेकर	८) श्री. भा.य. कुराडे,	९) श्री. तानाजी केदारी कुराडे
१०) श्री. रामचंद्र जोती परीट	११) श्री. ना. गु. बटकडली	

शिवराज

१९९१-९२

कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे शिक्षण संस्था, गडहिंग्लजचे
शिवराज साहित्य - वाणिज्य व

डी. एस. कदम विज्ञान महाविद्यालय
आणि

संभाजीराव माने कनिष्ठ महाविद्यालय, गडहिंग्लज

अध्यक्ष / प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले

प्रमुख संपादक / प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे

सह-संपादक / प्रा. डॉ. बी. डी. मुरगी,

प्रा. एम्. बी. पाटील

प्रा. आर. बी. कांबळे

प्रा. एन्. व्ही. केसरकर,

प्रा. ए. व्ही. कुराडे

श्री. प्रदीप काकडे, **बिद्यापोठ प्रतिनिधी**

श्री. सुधाकर ताशीलदार

मुद्रण / श्री. मुद्रणालय, कोल्हापूर.

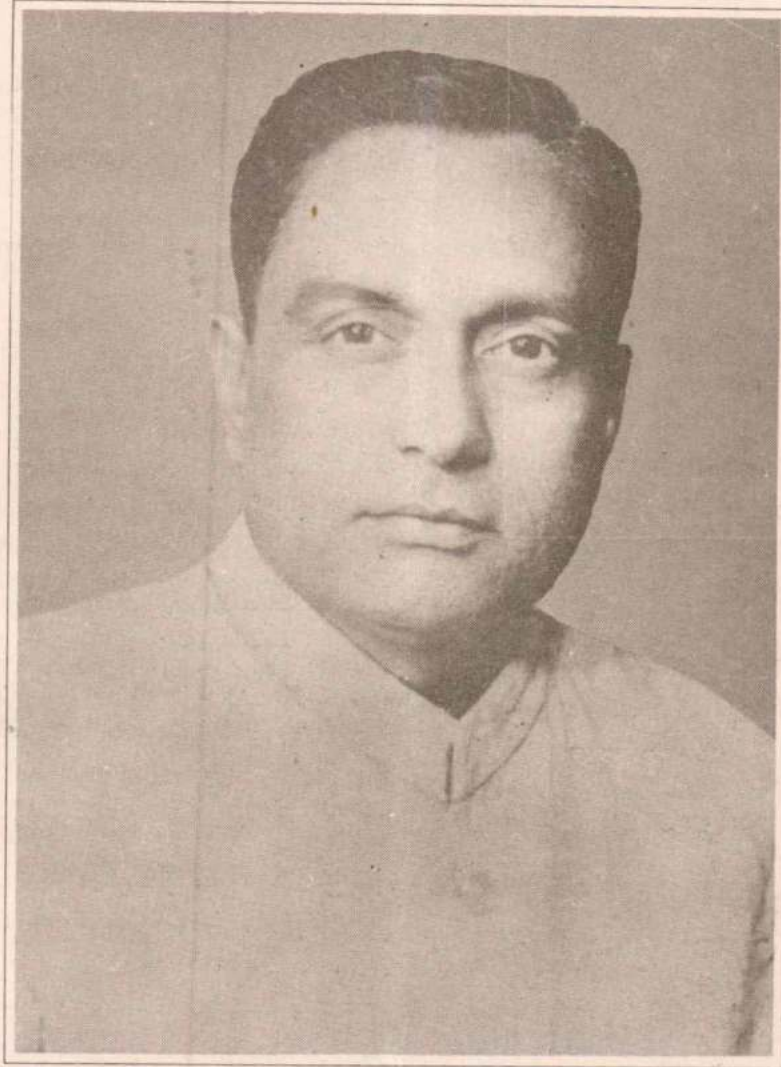
गव्हर्निंग कौन्सिल

मा. खासदार रा. शं. तथा बाळासाहेब माने	चेअरमन
मा. डी. एस्. कदम	सदस्य
मा. प्रा. भैरव कुंभार	सदस्य
मा. बाबा अडकूरकर	सदस्य
मा. धोंडिराम पताडे	सदस्य
मा. आमदार श्रीपतराव शिंदे	सदस्य
मा. के. जी. पाटील	सदस्य
मा. वायू. आर्. मोहिते	सदस्य
मा. मुकुंदराव आपटे	सदस्य
मा. शिवाजीराव सावंत भोसले	सदस्य
मा. बचाराम मोहिते	सदस्य
मा. नागापण्णा बटकडली	निमंत्रित
प्रा. एम्. पी. पाटील	प्राध्यापक प्रतिनिधी
प्रा. ए. एस्. नाळे	प्राध्यापक प्रतिनिधी
श्री. जयंत सबनीस	प्रशासकीय प्रतिनिधी
इमारत बांधकाम समिती	
मा. डी. एस्. कदम	अध्यक्ष
मा. प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले	सेक्रेटरी
मा. के. जी. पाटील	सदस्य
मा. शं. ना. चव्हाण	सदस्य
मा. रामभाऊ चव्हाण	सदस्य
डे. इंजिनिअर बी. अँड सी. गड.	सदस्य
आर्किटेक्ट बाबासाहेब पाटील	सदस्य
श्री. बी. एस्. मोहिते	सदस्य

फॉर्म क्र. ४ / नियम ८ प्रमाणे

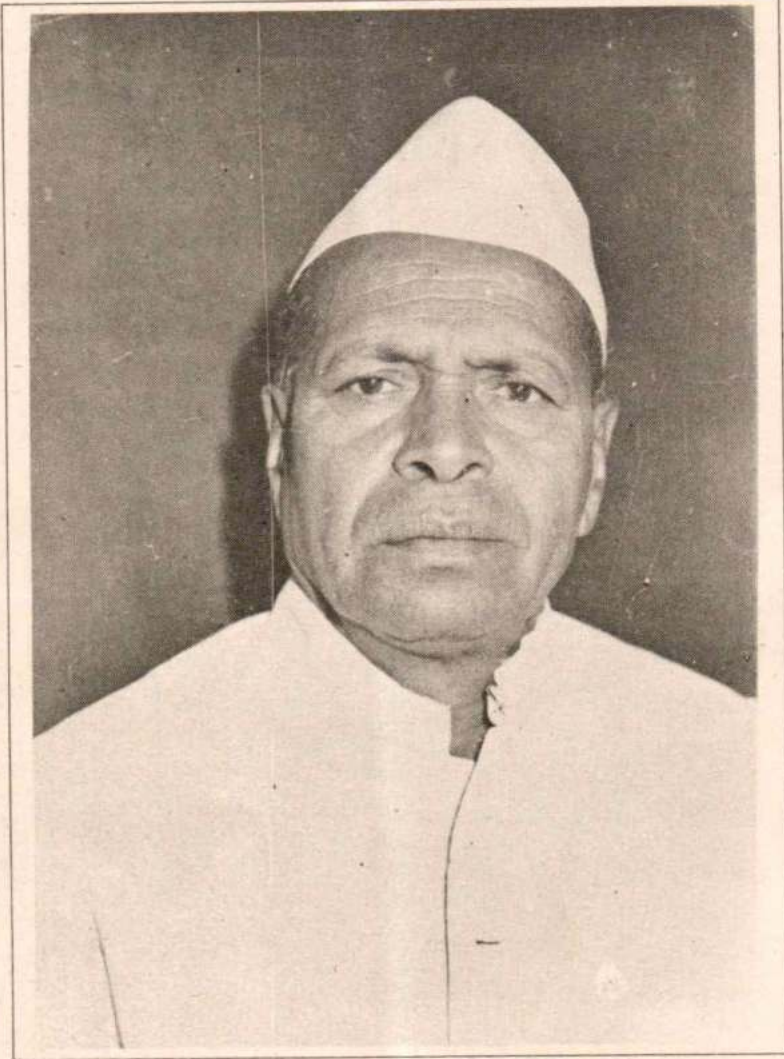
नियतकालिकाचे नाव / शिवराज
प्रकाशन स्थळ / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज
(जि. कोल्हापूर)
प्रकाशन काळ / वार्षिक
मुद्रक / श्री मुद्रणालय, कोल्हापूर
राष्ट्रीयत्व / भारतीय
प्रकाशक / प्राचार्य डॉ. डी. व्ही. तोगले
राष्ट्रीयत्व / भारतीय
पत्ता / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज,
जि. कोल्हापूर.
संपादक / प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे
राष्ट्रीयत्व / भारतीय
पत्ता / शिवराज महाविद्यालय, गडहिंग्लज,
जि. कोल्हापूर.
वर दिलेला तपशील आमच्या माहिती व
विश्वासाप्रमाणे खरा आहे.
प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे डॉ. डी. व्ही. तोगले
संपादक प्राचार्य
(या अंकातील मताशी प्रकाशक व संपादक सहमत
असतीलच असे नाही.)

संस्थापक अध्यक्ष

मान. खासदार बाळासाहेब माने

संस्थेचे उपाध्यक्ष व गडहिंग्लजचे नगराध्यक्ष

मान. डी. एस्. कदम

प्राचार्य

मान. डॉ. डी. व्ही. तोगले

क्षणचित्रे : सांस्कृतिक समारंभ

१. साहित्य

२. अभिनय

३. वक्तृत्व

४. हितगुज

५. सत्त्कार

१. स्नेह सम्मेलन अतिथी मान. रमेश मंत्री
२. सिने-नाट्य अभिनेते कृष्णाकांत दळवी
३. कर्मवीर शिंदे वक्तृत्व स्पर्धा :
पारितोषिक वितरण
४. साहित्यिक महादेव मोरे : विद्यार्थ्यांशी
हितगुज
५. नगराध्यक्ष मान. कदम अण्णांचा
सत्कार

संपादकीय

‘शिवराज’ ९२ हा वर्षाक सादर करताना मला विशेष समाधान होत आहे.

जून ९१ ला हे शैक्षणिक वर्ष सुरू झाले ते नेहमीचे वेळापत्रक घेऊनच. तरी पण प्रत्येक शैक्षणिक वर्षाप्रमाणे याही वर्षांनी आपला वेगळा ठसा उमटवला आहे. हा अंक चाळत असताना तसेच परिसर वृत्त वाचत असताना हे आपणास निश्चित भावेल.

विद्यार्थ्यांचे कॉलेजचे दिवस हेच मुळी कवितेचे दिवस याची प्रचिती नित्याप्रमाणे साहित्य मागवताना आली. प्रेमभाव व्यक्त करताना अडखळणाऱ्या असंख्य कवितांतून काही कवितांनाच पृष्ठमयदिमुळे प्रसिद्धी द्यावी लागते आहे. ‘मला वाटते’ या सदरात तीन विषयांवरची विद्यार्थ्यांची मते मागविली होती. त्यातील इथे काही प्रातिनिधिक स्वरूपात घेतली आहेत.

या वार्षिकाच्या मुखपृष्ठावर यापूर्वी कधी न आलेली कर्मवीर विठ्ठल रामजी शिंदे यांची तसवीर घेतली आहे. ज्यांच्या नावाने इथली शिक्षणसंस्था कार्य करते आहे.

या शैक्षणिक वर्षावर ज्या दुर्दैवी घटनांचे सावट पडले त्या माजी पंतप्रधान राजीव गांधींची हत्या, ख्यातनाम गायक पंडित कुमार गंधर्व, श्रेष्ठ कलावंत दुर्गा खोटे, स्वामीकार रणजीत देसाई, ललित लेखक रा. भि. जोशी, समीक्षक वा. ल. कुलकर्णी, उर्दू साहित्यिक राही मासूम रझा इ. थोर विभूतींचे दुःखद निधन. यांच्या निधनाने राष्ट्राचे, सांस्कृतिक क्षेत्राचे फार मोठे नुकसान झाले आहे. या अमोल रत्नांना आमची कृतज्ञतापूर्वक श्रद्धांजली.

ह्या अंकाला आकार आणण्यात प्राचार्य डी. व्ही. तोगले यांचे मार्गदर्शन, सहसंपादकांचे तसेच जाहिरातदारांचे सहकार्य लाभले. प्रा. एस. डी. पाटील व श्री मुद्रणालयाचे चालक यांची साथ लाभली. पॅन प्रिंटने आमच्या कल्पनांना रूप आणले. या सर्वांचे स्मरण यावेळी होत आहे.

‘शिवराज’ ९२ या वर्षाकाचे आपणा सर्वांकडून स्वागत होईल अशी आशा बाळगतो.

प्रा. व्ही. एम्. सुरंगे

भौतिकशास्त्र विभाग

प्रा. एस्. ए. जोडगुद्री / एम्. एस्सी.
प्रा. डॉ. बी. डी. मुरगी / एम्. एस्सी. पीएच्. डी.
प्रा. एम्. पी. पाटील / एम्. एस्सी., डी. एच्. ई.
प्रा. बी. एम्. कुलकर्णी / एम्. एस्सी.
प्रा. एस्. एम्. कदम / एम्. एस्सी.
प्रा. पी. ए. चिगरे / एम्. एस्सी.
प्रा. व्ही. आर. पाटील / एम्. एस्सी., बी. एड.
प्रा. बी. डी. पाटील / एम्. एस्सी. डी. एच्. ई.

जीवशास्त्र विभाग

प्रा. पी. टी. कट्टी / एम्. एस्सी., डी. एच्. ई.

प्राणीशास्त्र विभाग

प्रा. सौ. यु. आर. कणसे / एम्. एस्सी., एम्. एड.
प्रा. आर. एम्. कणसे / एम्. एस्सी.
प्रा. आर. एस्. कुरणे / एम्. एस्सी.
प्रा. कु. ए. ए. कदम / एम्. एस्सी. (रजा मुदत)
वनस्पतीशास्त्र विभाग
प्रा. डॉ. एस्. वाय. कोतमिरे / एम्. एस्सी.,
पीएच्. डी.

प्रा. डॉ. एस्. के. नेलें / एम्. एस्सी., पीएच्. डी.
प्रा. जे. व्ही. सरतापे / एम्. एस्सी.

संख्याशास्त्र विभाग

प्रा. डी. एम्. म्हेतर / एम्. एस्सी., एम्. फिल्.
प्रा. आर. के. देशपांडे / एम्. एस्सी.

आमचा प्रशासकीय कर्मचारी वर्ग

रजिस्ट्रार

श्री. जे. ए. सबनीस / एम्. ए. (समाजशास्त्र)
एम्. ए. (राज्यशास्त्र)

ग्रंथपाल

श्री. टी. ए. पाटील / बी. एस्सी., एम्. ए. बी. लिब्.

अकौन्टंट

श्री. बी. ए. मोहिते / बी. कॉम्.

मुख्य लिपिक

श्री. व्ही. एम्. गवळी / बी. ए.

वरिष्ठ लिपिक

सौ. पी. बी. सावंत / बी. कॉम्.

स्टेनो

आर. एस्. काकडे / एम्. कॉम्.

लिपिक

श्री. बी. डी. रेगडे / बी. ए.

श्री. वायू. डी. पाटील / बी. ए.

श्री. बी. एस्. सावंत / बी. ए.

श्री. डी. एम्. मोरे / बी. कॉम्.

श्री. ए. जी. कदम / बी. कॉम्.

श्री. पी. डी. पाटील / बी. कॉम्.

श्री. एम्. बी. माने / बी. ए.

प्रयोगशाळा मदतनीस

श्री. डी. जी. रेंदाळे

श्री. आर. बी. आयरनाईक / एम्. ए.

श्री. पी. जी. पोवार / बी. ए.

श्री. एस. व्ही. शिंदे / बी. एस्सी.

शिपाई

श्री. बी. आयू. रामपुरे / प्रमुख शिपाई

श्री. एस्. एस्. गवळी / श्री. पी. के. जाधव

श्री. ए. एस. सावंत / श्री. एस. एम. कांबळे

श्री. एम. व्ही. शिंदे / श्री. एन. बी. आसोदे

श्री. एस. एस. कांबळे

लायब्ररी अटेंडंट

श्री. एम्. एच्. देसाई / श्री. एन्. एस्. कांबळे

श्री. व्ही. आर. टेंबरे

श्री. के. टी. कुंभार / बी. कॉम्.

श्री. पी. बी. नडगेरी / श्री. आय. डी. पताडे

लॅब अटेंडंट

श्री. बी. डी. मोरे / श्री. एम्. जी. खोत / बी. ए.

श्री. एस्. डी. पाटील / श्री. टी. आर. देवडकर

श्री. व्ही. व्ही. कोंडूसकर

श्री. एस्. बी. खोत / बी. कॉम्.

श्री. टी. बी. कांबळे / श्री. आर. के. वडर

श्री. एस्. एस्. हजारें / श्री. एस्. एम्. मोरबाळे

श्री. के. आर. कांबळे / श्री. एच्. एस. नाईक

श्री. आर. आर. नाईक / बी. कॉम्.

श्री. व्ही. बी. पाटील / श्री. ए. एम. पवार

श्री. डी. जी. हुंदळेकर / बी. कॉम्.

परिसर वृत्त.....

■ वर्ष येते जाते. मात्र या नेहमीच्या येण्या-जाण्यात प्रत्येक वर्षाचा स्वतःचा असा बाज असतो, स्वतःची अशी प्रतिमा असते. स्वतंत्र चेहरे, स्वतंत्र संकल्प आणि प्रेरणा प्रक्रियातून मिळणारी सिद्धी यावाटे विविध रंगगंधांनी सारे महाविद्यालय फुलत असते. गेल्या वर्षभरातील विविध उपक्रमांना आणि महाविद्यालयाचे विश्व उजळविणाऱ्या विविध गोष्टींचा 'परिसर वृत्त' च्या निमित्ताने हा आढावा.

■ विद्यापीठ परीक्षांचे निकाल त्यानंतर प्रवेशाची गर्दी हे सारे सोयस्कर आटोपले आणि स्वातंत्र्यदिन साजरा झाल्यानंतर २३ ऑगस्ट १९९१ रोजी महाविद्यालयीन निवडणुका सुरळितपणे पार पडल्या. विद्यापीठ प्रतिनिधी म्हणून प्रदीप शिवाजी काकडे, विद्यार्थिनी प्रतिनिधी म्हणून कु. वैशाली सदाशिव पाटील, कु. शोभा अर्जुन शेटके आणि ज्युनियर जी. एस् म्हणून सुधाकर ताशीलदार याची निवड झाली.

■ स्नेहसंमेलन ही शैक्षणिक वर्षातील आनंदपर्वणीच असते. विद्यार्थ्यांच्या अपूर्व उत्साहात या वर्षीचे स्नेहसंमेलन ८ व ९ जानेवारी १९९२ रोजी सुरळितपणे पार पडले. रांगोळी प्रदर्शन, फनी गेम्स, फॅन्सी ड्रेस, शोलापोगोटे, चित्र प्रदर्शन, हळदीकुंकू, वक्तृत्व, काव्यवाचन, मैदानी खेळ, अल्पोपहार आणि विविध गुणदर्शन असा हा भरगच्च कार्यक्रम नेहमीप्रमाणे यशस्वीपणे पार पडला. वर्षभरातील विविध स्पर्धा उपक्रमात भाग घेतलेल्या यशस्वी स्पर्धकांना पारितोषिक वितरण समारंभात पारितोषिकांचे वितरण करण्यात आले. या कार्यक्रमास प्रमुख अतिथी म्हणून ६५ व्या अखिल भारतीय मराठी साहित्य संमेलनाचे अध्यक्ष प्रसिद्ध विनोदी साहित्यिक मा. रमेश मंत्री हे लाभले तर पारितोषिक वितरण सिने नाट्य अभिनेते मा. कृष्णकांत दळवी यांचे हस्ते झाले. मा. रमेश मंत्री यांच्या खुमासदार विनोद आणि मा. कृष्णकांत दळवी यांच्या भरदार आवाजातील 'रायगडला जेव्हा जाग येते' मधील संभाजी रसिकांच्या मनात घर करून राहिला. विशेष आनंदाची गोष्ट म्हणजे गडहिंग्लजच्या नूतन नगराध्यक्षपदी आमच्या संस्थेचे उपाध्यक्ष मा. डी. एस्. कदम यांची निवड झाली तर आमच्या माजी विद्यार्थिनी सौ. पूजा घुगरी उपनगराध्यक्षा झाल्या. या दोघांचाही मा. रमेश मंत्री यांच्या हस्ते हृदय सत्कार करणेत आला. स्नेहसंमेलन प्रमुख म्हणून प्रा. एम्. पी. पाटील व प्रा. एन्. डी. खिचडी यांनी काम पाहिले. प्राध्यापक, प्रशासकीय कर्मचारी यांचे सहकार्य, एन्. सी. सी. व एन्. एस्. एस. स्वयंसेवकांचे महत्त्वपूर्ण काम, या साऱ्यातून हे संमेलन यशस्वी झाले.

■ महाविद्यालयांतर्गत स्पर्धा आणि आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धा संदर्भात वादविवाद व वक्तृत्व मंडळाने वा वर्षीही विशेष श्रम घेतले. कर्मवीर वि. रा. शिंदे वक्तृत्व स्पर्धेची तयारी म्हणून सांस्कृतिक विभागाच्या सहकायनि वादविवाद मंडळामार्फत एक स्पर्धा आयोजित करण्यात आली. तिचे फलित म्हणून उपरोक्त आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धेत कु. फरिदा अत्तार बी. ए. भाग १ यांना उत्तेजनार्थ पारितोषिक प्राप्त झाले. स्नेहसंमेलनानिमित्त एका विशेष वक्तृत्व स्पर्धेचे आयोजन करण्यात आले होते.

■ वाङ्मय चर्चा मंडळ बेळगांव, राजर्षि छत्रपती शाहू आंतरमहाविद्यालयीन स्पर्धा कोल्हापूर आणि अन्य अनेक स्पर्धांमध्ये आमच्या महाविद्यालयातील विद्यार्थ्यांना सहभागी होण्याची संधी मिळवून देण्यात आली. छात्र कलामंच पन्हाळाच्या वतीने आयोजित राज्यस्तरीय निबंध स्पर्धेत कु. अत्तार यांना प्रथम क्रमांक मिळाला तर मुस्लिम महिला शैक्षणिक विकास मंडळामार्फत आयोजित स्पर्धेत त्यांना द्वितीय क्रमांक मिळालेला आहे.

■ जीवन साधना केंद्र जयसिंगपूर मार्फत आयोजित राष्ट्रीय स्तरावरील नाट्याभिमान स्पर्धेत प्रदीप रामकृष्ण पाटील बी. एस्सी भाग २ यांना उत्तेजनार्थ तर काव्यवाचन स्पर्धेत के. एम्. पाटील बी. ए. ३ यांनाही उत्तेजनार्थ पारितोषिक मिळाले. त्यांची आकाशवाणी सांगली व शिवाजी विद्यापीठ कोल्हापूर मार्फत आयोजित काव्य वाचनातही निवड झाली. प्रा. गुळवणी, प्रा. गरूड, प्रा. एस्. डी. पाटील यांचे सहकायनि विभाग प्रमुख डॉ. के. आर. पाटील यांनी जाणीवपूर्वक या उपक्रमासाठी प्रयत्न केले.

■ दोनशेहे स्वयंसेवकांची आमची राष्ट्रीय सेवा योजना हे आमच्या महाविद्यालयाचे भूषण. राष्ट्रीय प्रौढ साक्षरता कार्यक्रमात यापैकी शंभर स्वयंसेवकांनी भाग घेतला. जुन्या रोपवनांचे संवर्धन आणि नवीन वृक्षारोपण याद्वारे एक सामाजिक जाणीव या स्वयंसेवकांनी जपली आहे. ८० शिबिरार्थींच्या सहभागातून यशस्वी झालेले 'हसूरचंपू' शिबीर या वर्षीचे एक वेगळे वैशिष्ट्य. राष्ट्रीय युवा सप्ताहसुद्धा राष्ट्रीय सेवा योजनेमार्फत साजरा केला गेला. प्रा. डी. आर. खटके, डॉ. एस्. के. नेलें या दोन प्रकल्प अधिकाऱ्यांना प्रा. रवींद्र तेली, प्रा. अनिल कुराडे, प्रा. सौ. यु. आर. कणसे यांनी मोलाचे सहकार्य केले.

■ गडहिंग्लजसारख्या परिसरात पदव्युत्तर शिक्षणाची सोय करणारे आमचे महाविद्यालय दक्षिण कोल्हापूर आणि कर्नाटक सीमा परिसरातील विद्यार्थ्यांचे आशास्थान आहे. ज्ञानसंवर्धन व संस्कृती संगमाचे कार्य हा विभाग अविरतपणे करीत आहे. मराठी, हिंदी, इंग्रजी व समाजशास्त्र या विषयांचे अध्यापन या विभागामार्फत केले जाते. पदव्युत्तर विभाग प्रमुख प्रा. बी. बी. देशमुख आणि अन्य प्राध्यापक वर्ग सातत्याने या विद्यार्थ्यांसाठी मार्गदर्शन करीत असतो. समृद्ध ग्रंथालयाचाही यात वाटा महत्त्वाचा आहे.

■ वाङ्मय चर्चा मंडळ आणि सांस्कृतिक विभाग यांचे संयुक्त विद्यमाने प्रसिद्ध साहित्यिक महादेव मोरे यांचे आत्मकथनात्मक व्याख्यान आयोजित करून या व्याख्यानाने वाङ्मय चर्चा मंडळाने उद्घाटनही करणेत आले. वाङ्मय चर्चा मंडळाचे प्रमुख म्हणून प्रा. सुधीर जोशी यांनी काम पाहिले.

■ विद्यापीठाच्या नियमांच्या आधीन राहून महाविद्यालयात 'कल्चरल युनियन' ची स्थापना करणेत आली. विद्यार्थीवर्गाने जमविलेला पूरग्रस्त निधी प्रदान, जनरल सेक्रेटरीज व विद्यापीठ प्रतिनिधींच्या फलकाचे अनावरण, राष्ट्रीय सेवा योजना शिबीराप्रित्यर्थ ग्रामस्थांकडून दिलेले स्मृतीचिन्ह प्रदान कार्यक्रम, पी. आर. मोरे या साहसी विद्यार्थ्यांचा सत्कार आणि तृतीयवर्ष पदवी तसेच द्वितीय पदव्युत्तर वर्षाच्या विद्यार्थ्यांना निरोप हे संकल्पित कार्यक्रम सांस्कृतिक विभागामार्फत घेतले गेले. विभाग प्रमुख म्हणून प्रा. एस्. डी. पाटील यांनी काम पाहिले. प्रा. सावेकर, प्रा. भोईटे, प्रा. रावण, प्रा. कदम व प्रा. गुंडे यांनी वेळोवेळी सहकार्य केले.

■ महाविद्यालयाचा दर्जा ज्या गोष्टीवर मुख्यत्वे अवलंबून असतो त्यापैकी अत्यंत महत्त्वाची गोष्ट म्हणजे ग्रंथालय ! तीस हजारावर ग्रंथ संग्रह असलेले आमचे ग्रंथालय विद्यार्थ्यांच्या अभिरूची संपन्नतेसाठी सातत्याने उपयुक्त ठरत आलेले आहे. केवळ या पुस्तकासाठी आजपर्यंत साडेसात लाख रु. खर्च झाले आहेत. दहा हजार वार्षिक वर्गणी असलेली ६० नियतकालिके आमच्या ग्रंथालयाचे एक वेगळे आकर्षण आहेत. ३१० गरजू विद्यार्थी पुस्तक पेढी योजनेचा लाभ घेत आहेत. या शैक्षणिक वर्षात ७१६ ग्रंथाची भर पडली असून केंद्रीय हिंदी निदेशालयाकडून ४७ पुस्तके देगणीदाखल मिळाली आहेत.

■ मा. आर. बी. कितूरकर यांचेकडून १३०० रु. किंमतीचे ५७ ग्रंथ संभाजीराव माने कनिष्ठ विद्यालयाच्या ग्रंथालयास मिळाले आहेत. विद्यापीठ अनुदान मंडळाचे अनुदान, संस्थेचे अध्यक्ष मा. खा. बाळासाहेब माने व उपाध्यक्ष मा. डी. एस्. कदम यांच्या मार्गदर्शन सहकार्यातून नव्या ग्रंथालय इमारतीचे काम सुरू आहे. ग्रंथपाल टी. ए. पाटील व ग्रंथालय समिती प्रमुख यांचे योगदान महत्त्वाचे.

क्षणचित्रे : स्नेहसम्मेलन

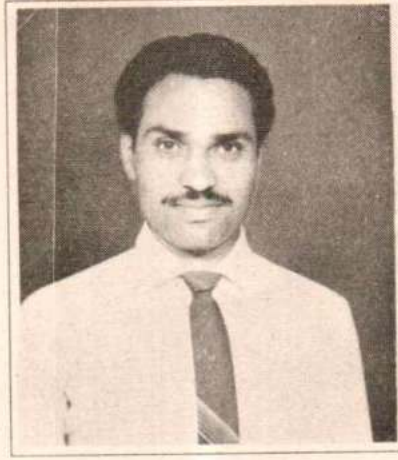

हुंडाबंदी चित्र प्रदर्शनाचे
उद्घाटन

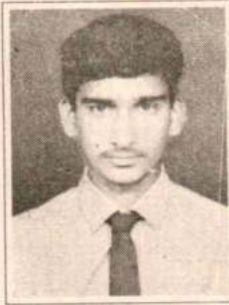

शिवराज

युवा नेतृत्व

विद्यापीठ प्रतिनिधी
श्री. प्रदीप काकडे

सुधाकर ताशिलदार
ज्युनिअर जी. एस.

कु. वैशाली पाटील
सिनिअर एल. आर.

कु. शोभा शेटके
सिनिअर एल. आर.

बी. एस. देसाई
अकरावी कला

एस्. जी. शिंगटे
अकरावी वाणिज्य

ए. टी. हुंदळेकर
अकरावी विज्ञान

आर. एस. जावळे
बारावी कला

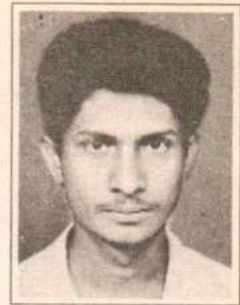
डी. ए. कुंभार
बारावी कला

टी. एस. कडलगे
बारावी वाणिज्य

व्ही. एन. बेळगावकर
प्रथम वर्ष कला

ए. आर. चव्हाण
प्रथम वर्ष कला

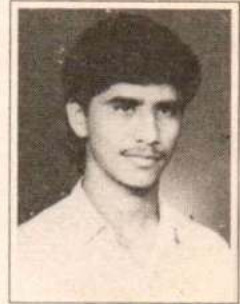
पी. डी. पताडे
प्रथम वर्ष कला

सी. एन्. रेडेकर
प्रथम वर्ष वाणिज्य

एस. डी. म्हातुगडे
प्रथम वर्ष विज्ञान

व्ही. डी. शिंदे
द्वितीय वर्ष कला

डी. एस. शेटके
द्वितीय वर्ष कला

आर. टी. पाटील
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

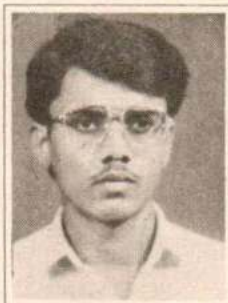
एस. आर. खोराटे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

एस. के. रेडेकर
द्वितीय वर्ष विज्ञान

एच. एल. मनवाडकर
तृतीय वर्ष कला

डी. एन. पताडे
तृतीय वर्ष विज्ञान

एस. एस. स्वामी
तृतीय वर्ष विज्ञान

बी. आर. मोरे
एम. ए. भाग दोन

प्रथम क्रमांकाचे गुणवंत

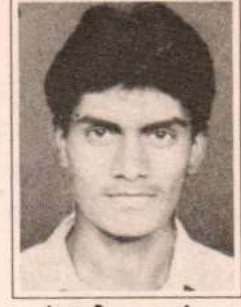
कु. सविता ई. कांबळे
अकरावी कला

कु. श्वेता ल. शिंदे
अकरावी वाणिज्य

शानुद्दीन शौ. सौदागर
अकरावी विज्ञान

संभाजी बा. भांबर
बारावी कला

अमोल अ. देशपांडे
बारावी वाणिज्य

संभाजी शि. सावंत
प्रथम वर्ष कला

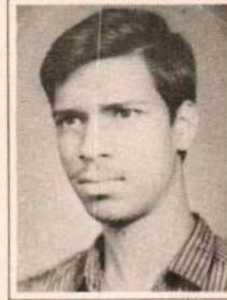
अनिल ब. मोहिते
द्वितीय वर्ष कला

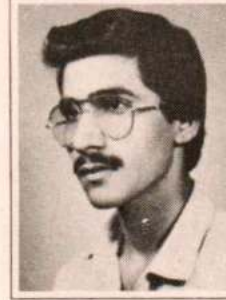
नामदेव ता. काळे
तृतीय वर्ष कला /इंग्लीश

शिवानंद ब. भंगी
प्रथम वर्ष वाणिज्य

प्रशांत ल. कलगोंडा
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

रमाकांत आ. मगर
तृतीय वर्ष वाणिज्य/अकौन्टसी

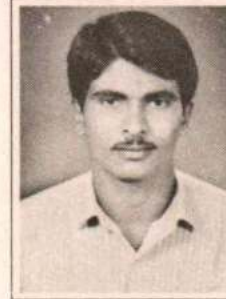
कु. अलका चं. चौगुले
प्रथम वर्ष विज्ञान

संजयकुमार शा. कुराडे
द्वितीय वर्ष विज्ञान

शिवराम चि. कुलकर्णी
तृतीय वर्ष विज्ञान/फिजिक्स

इ. एस्. साठे
तृतीय वर्ष
विज्ञान/केमेस्ट्री

कु. कांचन बा. कंगुरी
तृतीय वर्ष
वाणिज्य/ग्रामीण अर्थशास्त्र

प्रथम क्रमांकाचे गुणवंत

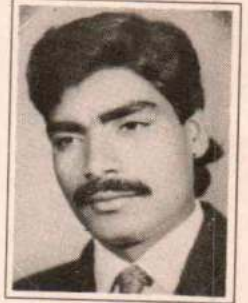
एस्. जे मोहनगेकर
तृतीय वर्ष कला/मराठी

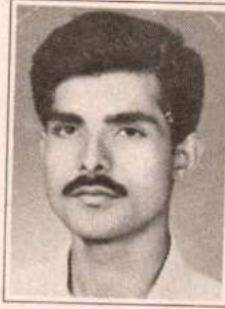
कु. विजया चव्हाण
तृतीय वर्ष कला/अर्थशास्त्र

आर्. डी. पन्हाळकर
तृतीय वर्ष वाणिज्य/
औ. व्यवस्थापन

दिलीप जी. देसाई
तृतीय वर्ष
कला/राज्यशास्त्र

सुभाष हि. देसाई
तृतीय वर्ष कला/हिंदी

एन्. सी. सी. चे छात्र

राष्ट्रीय सेवा योजनांतर्गत श्रमदान

महाविद्यालयातील गुणवंत खेळाडू

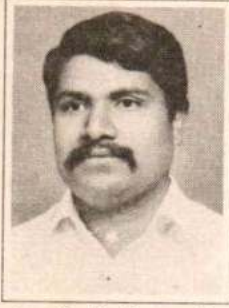
कबड्डी :
कोल्हापूर विभाग
उपविजेता संघ

अॅथलेटिक्स हँडबॉल विभागीय व
आंतरविभागीय खेळाडू

खोखो :
कोल्हापूर विभाग
उपविजेता संघ

प्रा.डॉ.बी.डी. मुरगी
पी.एच्.डी.: पदार्थ विज्ञान

प्रा.डी.आर. खटके
एम.फिल्.: अर्थशास्त्र

प्रा.एन्.आर. सावंत
एम.फिल्.: इंग्रजी

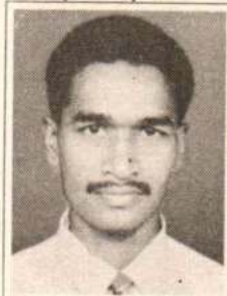
प्रा.ए.ए. पवार
एम.फिल्.: अर्थशास्त्र

कु. वैशाली पाटील
वार्षिक क्रीडा स्पर्धा
वै.ज. चॅम्पियनशिप

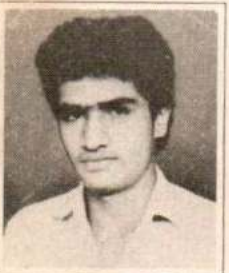
कु. सविता कोलते
शिवाजी विद्यापीठ
हॅडबॉल संघात निवड

श्री. नेताजी पालकर
शिवाजी विद्यापीठ
कबड्डी संघात निवड

श्री. व्ही.आर.नाईक
वार्षिक वीज स्पर्धा
वै.ज. चॅम्पियनशिप

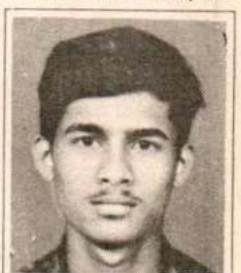
एस्.एस्. चौगुले
वार्षिक क्रीडा स्पर्धा
वै.ज. चॅम्पियनशिप

एन. एस. एस्. गुप लिंडर
ए. ए. सिदनाईक
द्वितीय वर्ष कला

एन. एस. एस्. गुप लिंडर
बी. ए. पाटील
तृतीय वर्ष कला

ए. वाय. मुळे
शिवाजी विद्यापीठ
ज्युडो स्पर्धेसाठी निवड

कु. ए. ए. पटेल
वार्षिक क्रीडा स्पर्धा
वै. ज. चॅम्पियनशिप

सुहास खुडे
अंधश्रद्धा निर्मूलन
कार्यकर्ता

के. एम. पाटील
शिवराजचा कवी

एस्. के. फडके
सिनिअर अंडर
ऑफिसर

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

तत्पर विनम्र स्नेहपूर्ण व आदरयुक्त वागणुकीसह बँकींगची
सर्व सेवा उपलब्ध करून देणारी जिऱ्हाळ्याची बँक म्हणजेच

श्री शिवाजी सहकारी बँक लि., गडहिंगलज

(जि. कोल्हापूर)

दृष्टीक्षेपात सांपत्तीक स्थिती	३१.१२.९१ अखेर
स्वः निधी	: ४२.२० लाख
ठेवी	: २८६.८८ लाख
कर्जे	: २९१.७१ लाख
खेळते भांडवल	: ४०८.६३ लाख

● वैशिष्ट्ये ●

- सर्व प्रकारचे बँकिंग व्यवहार केले जातात ●
- आकर्षक व्याज दराच्या विविध ठेव योजना ●
- राष्ट्रीयकृत बँकापेक्षा १% जादा व्याज दर ●
- ग्राहकांच्या सोयीसाठी इव्हीनींग काउंटरची सुविधा ●
- ठेवीस विम्याचे संरक्षण ●
- सेफ डिपॉझिट लॉकर्सची सोय ●

श्री. एम. एस. कांबळे
व्हा. चेअरमन

श्री. व्ही. सी. देसाई
चेअरमन

श्री. आर. ए. होडगे
मॅनेजर

। मराठीचे उच्च शिक्षण ।

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे. या पुस्तकात मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे. या पुस्तकात मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे. या पुस्तकात मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे. या पुस्तकात मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे.

मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा या पुस्तकात उल्लेख आहे. या पुस्तकात मराठी भाषेच्या विकासामध्ये महत्त्वपूर्ण भूमिका निभाविलेल्या व्यक्तींचा उल्लेख आहे.

॥ मराठी विभाग ॥

माझ्या प्रिय शब्दांनो !
माझ्या काळजाचे धोष व्हा !
माझ्या अश्रूंचे शिलालेख व्हा !
माझ्या मुक्तीचे शिल्पकार व्हा !
माझ्या क्रांतिकर्षांनो !
या विशाल बोधिवृक्षाचे
तुम्ही कोटी कोटी पर्ण व्हा !

शरणकुमार लिंबाळे

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

विजय टाईपरायटींग इन्स्टिट्यूट,

न. पा. शॉपिंग सेंटर, गाळा नं. १८
भडगांव रोड, गडहिंग्लज

- विश्वासपात्र ठरलेली एकमेव संस्था
- संस्थेमार्फत सर्व प्रकारची टायपिंगची व सायकलो स्टाईलची कामे वेळेत, योग्य दरात, बिनचूक व आकर्षक करून मिळतील.
- लवकरच ‘इलेक्ट्रॉनिक टायपिंगची’ सोय करत आहोत.

प्राचार्य
श्री. बी. एस. झोकांडे

गडहिंग्लज तालुक्यातील आर्थिक व सामाजिक प्रगतीसाठी कार्यरत असलेली ग्रामीण भागातील शेतकरी, कष्टकरी व दीन-दलितांच्या सेवेसाठी सतत कार्य करित असलेली पत संस्था

सहकार महर्षी नागरी सह. पत संस्था मर्यादित, ऐनापूर

ता. गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर.

संभासद संख्या ६००,

भाग भांडवल १०००००,

खेळते भांडवल १०००००, ठेवी ४०००००

तुकाराम ल. जाधव

पुंडलिक ग. चौगुले

सेक्रेटरी

व्हा. चेअरमन

प्रा. अनिल वि. कुराडे

चेअरमन

व

संचालक मंडळ

स्थापना : २-१-१९८४

रजि. नं. केपीआर गड./आरएसआर/१४५३-८४

आमची संस्था ग्रामीण भागाची आर्थिक व सामाजिक प्रगती करणेसाठी १९८४ साली स्थापन झाली असून आर्थिकदृष्ट्या दुर्बलासाठी कार्य करित आली आहे.

श्री स्वामी विवेकानंद नागरी सहकारी पत संस्था मर्या. कौलगे, ता. गडहिंग्लज

शाखा - गडहिंग्लज व ना. म. जोशी मार्ग मुंबई. फोन नं ३८

● खेळते भांडवल ४० लाख रुपये पर्यंत ● ठेवी ३५ लाख रुपये पर्यंत ● संभासद संख्या १५००/-

गणपती द. कुंभार
सेक्रेटरी

आप्पासाहेब गो. माजगांवकर
व्हा. चेअरमन

वसंतराव ज्ञा. पोवार
चेअरमन

● संचालक मंडळ ●

राजाराम धों. पोवार जाकू यंत्रू बारदेस्कर कृष्णा आप्पा पोवार कृष्णा ईश्वर रोकडे
केरबा वि. पेडणेकर गणपती दत्तू येरे धोंडीबा सत्याप्पा वडर

कथा 'धारित्री' ची

संभाजी वि. कोकीतकर

तृतीय वर्ष विज्ञान

'आपण पृथ्वीवर राहातो. पृथ्वी ही आपली माता आहे. पृथ्वी मुलगी ती पृथ्वी.

ब्रम्हदेवाने पृथ्वी, सूर्य, तारे, आकाश यांची निर्मिती केली.

परमेश्वराने सहा दिवस खपून पृथ्वी केली आणि सातव्या दिवशी विश्रांती घेतली.'

ह्या धर्मकल्पना पृथ्वीच्या निर्मितीचे प्रश्न किती झटकन सोडवितात. 'वेदकालीन भू-स्तर-शास्त्र' ह्या पुस्तिकेत श्री. नाना पावगी ह्यांनी वेद - वाङ्मयात पृथ्वीच्या जन्मापासूनच्या निरनिराळ्या अवस्थांचे वर्णन दिलेले आहे असे म्हटले जाते. वेदात जर हे दिलेले असेल तर त्यावरून असे सिद्ध होते की फार वर्षांपासूनच आपण पृथ्वीच्या जन्माचे कोडे सोडविण्याच्या प्रयत्नात होतो.

पृथ्वी ग्रह आहे म्हणजेच पृथ्वी स्वतंत्र नाही. ती एका सूर्यमालेत ओवलेली आहे, तिच्याशी बांधलेली आहे. त्यामुळे एकट्या पृथ्वीच्या जन्माचा विचार करून भागत नाही तर तिच्या भावडांच्या म्हणजेच सूर्य, तारे, आकाशगंगा इत्यादींच्या जन्माचे कोडेही तिच्याबरोबर सोडवायला हवे.

१८ व्या शतकात शास्त्रीय विचारसरणीत क्रांती झाली. सर्वसाक्षी परमेश्वराशिवाय निसर्गातल्या इतर गोष्टीही सृष्टीत काहीतरी घडामोडी घडण्यासाठी जबाबदार असतात, हे निदान शास्त्रज्ञांच्या लक्षात येऊ लागले होते. इ. स. १७५५ मध्ये जर्मन तत्त्वज्ञ 'कांट'ने असे उद्गार काढले.

कांटने लिहिलेल्या एका पुस्तिकेत विश्वनिर्मितीच्या आणि विश्वाच्या उत्क्रांतीच्या प्रश्नांचा उल्लेख केला होता. आकाशस्थ ग्रहगोलांच्या निर्मितीची सुत्रेही मांडण्यात आली होती.

ग्रहांच्या गतीकडे व त्यांतील सूत्रबद्धतेकडे मानवी लक्ष वेधण्याचे काम सर्वप्रथम न्यूटनने केले. यांत्रिकीचे व गुरुत्वाकर्षणाचे नियम शोधून झाल्यानंतर न्यूटनच्या असं लक्षात आलं की सूर्याभोवती जमा झालेले ग्रहगोल उपटसुंभ नसावेत पण हे जर सूर्याने अंतरिक्षातून पकडले नसतील तर मग इथे का जमा व्हावेत ? ह्या प्रश्नाचे उत्तर देताना मात्र देवावर विश्वास ठेवणारा न्यूटन परमेश्वरावर ही सर्व जबाबदारी ढकलून मोकळा झाला.

त्याचा प्रसिद्ध ग्रंथ मध्ये Mathematical Principles of Philosophy त्याने म्हटले आहे,

"This most beautiful system of the Sun, Planets and Comets, could only proceed from the counsel and dominion of the intelligent & powerful being."

इ. स. १९०५ मध्ये 'टी. सी. चॅबलॅन' आणि एफ. आर. मूल्टन ह्या अमेरिकन शास्त्रज्ञांनी एक निष्कर्ष मांडला. त्यांच्या म्हणण्याप्रमाणे ह्या दुसऱ्या ताऱ्यांच्या सूर्याजवळून जाण्यामुळे सूर्यावरील उष्ण वायुंना भरती आली. ही भरती इतकी प्रचंड होती की हे वायुंचे पुंजके सूर्याकडे न परतता सूर्याभोवती त्याच्या गुरुत्वाकर्षणाच्या तालावर भ्रमण करू लागले. हे वायू हळूहळू घन होऊ लागले. त्याचे छोटे गोलक आणि ह्या ग्रहांच्या गुरुत्वाकर्षणामुळे त्यांच्यावर वस्तुमात्र वाढत जाऊन पुढे त्याचे ग्रह बनले. या निष्कर्षावरून पृथ्वी हा प्रथम एक छोटा घनरूप वायूंचा थंड गोळा होता पुढे वाढत वाढत जाऊन त्याला आजचे स्वरूप आले.

१९४९ मध्ये 'क्यूपर' या अमेरिकन शास्त्रज्ञांच्या मताप्रमाणे सध्याचा सूर्य हा एखाद्या अभ्रकेच्या आकुंचनापासून तयार झाला असावा.

क्यूपरने अगदी पहिल्यांदा आपला सिद्धांत मांडला तेव्हा आदिग्रह हे सूर्य स्वयंप्रकाशी तारा म्हणून आकाशात स्थिरावल्यावर तयार झाले असावेत असे त्याला वाटत होते. नंतर त्याने आपली भूमिका थोड्या प्रमाणात बदलली व सूर्य जन्माला येत असतानाच त्याच्या बरोबरीनेच हे आदिग्रह जन्माला आले. ते जन्माला आले तेव्हा किरणोत्सर्जन चालू नव्हते ह्यामुळे हे आदिग्रह थंड झाले. हळूहळू सूर्याचा प्रकाश पसरू लागला. त्यापासून निघणाऱ्या उत्सर्जनाचे आदिग्रहांचे जादा वस्तुमान कमी होऊ लागले व हळूहळू ते अवकाशात पसरू लागले. क्यूपरने पुन्हा एकदा आपला दृष्टीकोन बदलला.

घन वस्तुमानाचे एकत्रीकरण करणे हा त्याच्यापुढे प्रश्न होता. त्यांच्या मते छोटे उपग्रह व उल्कांच्या पट्ट्यातले घटक हे वायूच्या घनीभवनामुळे निर्माण झालेले होते. बहुधा अधिक विचारांती हे त्याचे त्यालाच पटले नसावे कारण त्याच्या नव्या सिद्धांतात घन वस्तुमानाच्या एकत्रीकरणावर भर देण्यात आला असून उल्का, धूमकेतू व छोटे-मोठे उपग्रहही असेच तयार झाले असावेत असे त्याने म्हटले.

अमेरिकन रसायनशास्त्रज्ञ 'एच्. सी. युरी' च्या मते थंड घन वस्तुमात्राच्या कणांच्या एकीकरणांमुळे ग्रह व अवकाशातील इतर वस्तू तयार झाल्या.

ब्रिटीश खगोलशास्त्रज्ञ 'एजवर्थ', 'हॉइल' व 'गोल्ड' हे तीन आणि रशियन शास्त्रज्ञ 'श्मिड', 'फेंसेकोव्ह' हे दोन यांनी सुद्धा थंड वस्तुमात्राच्या एकीकरणाच्या सिद्धांताचा पाठपुरावा केला.

भू-गर्भशास्त्र शास्त्रज्ञ प्राध्यापक बी. गुटेन बर्ग ह्यांनी ह्या संशोधनाचे सार सांगताना म्हटले आहे की,

"An ever increasing number of astrophysicists and geo-physicists think it likely that the Earth was formed through the gradual accretion of cold matter and many geologists express the view that the Earth was never in a fully molten state."

पृथ्वीच्या किंवा आपल्या सूर्यमालेच्या उत्पत्तीचे रहस्य अजूनही पूर्णपणे सुटलेले नाही, नवी नवी साधने, नवे नवे पुरावे शास्त्रज्ञांच्या हाती येत असतात. त्या पुराव्यांतून वेगवेगळे शास्त्रज्ञ वेगवेगळे निष्कर्ष काढतात. आपापल्या विचार परंपरा व शास्त्रशाखांवर ते भर देतात. आता मानव अवकाशाच्या काठावर उभा आहे. आज, उद्या, परवा कदाचित तो आपली सूर्यमाला सोडून बाहेर पडेल. त्याला कदाचित अपघातानेच, अवकाशात असतानाच हे कोडे सुटण्याची शक्यता आहे.

हार्दिक शुभेच्छा

भारतीय आरोग्यधाम,

गडहिंग्लज

पाच उत्तम वैद्य

हे पाच उत्तम वैद्य सर्वत्र आहेत,
हे कुणीच नाकारू शकत नाही.
हे आहेत सूर्यप्रकाश, पाणी, हवा,
व्यायाम आणि पथ्य

ते पाचहीजण तुमची आनंदाने सेवा करतात
फक्त तुमची संमतीच हवी
तुमचे मन ते आनंदी करतील
तुमचे आजार दुरुस्त करतील
आणि एक पैसाही फी आकारणार नाहीत.

डॉ. बसवराज यष्टे

M. B. B. S.

डॉ. एम. पी. बारदेसकर

L. C. E. H.

भारतीय आरोग्यधाम

द्वारा साने गुरुजी सह. पतसंस्था गडहिंग्लज

ब्लॅक हाऊस

सुधाकर गणपत दळवी

द्वितीय वर्ष विज्ञान

‘ग्रहांची निर्मिती कशी झाली?’ ही कल्पना आता फारच मागे पडली होती. पण या सर्व घडामोडी होत असताना स्वतः पृथ्वीला मात्र अनेक संकटातून जावे लागले होते. तिच्याही जीवनात अनेक सुख दुःखाचे क्षण आले होते, येत होते. कारण तिच्याच उदरी जन्मलेला एक मानवरूपी क्षुद्र पण बुद्धीमान प्राणी पृथ्वीची व तिच्या कुटुंबियांची कुळी-मुळी शोधून काढावयास निघाला होता व हा क्षुद्र पण बुद्धीमान सजीव पृथ्वीबरोबर सर्व विश्वावरच आपले वर्चस्व माजवू पहात होता.

त्या दिवशी ‘रशिया-अमेरिका-इंडिया’ च्या संयुक्त विद्यमाने उभारलेल्या ‘ब्लॅक हाऊस’ मध्ये फारच गोंधळ माजला होता. त्या दिवशी कोणीतरी बरेच दिवस दूर असलेली आप्त मंडळी-पाहुणे मायदेशी परतत असावेत असा कयास होता. अशाच प्रकारचा गोंधळ त्याच दिवशी पण काही वर्षांपूर्वी २ जुलै ६९ रोजी जगभर (पृथ्वी मर्यादित) माजला होता. त्या दिवशी अपोलो-११ यानाच्या मदतीने नील आर्मस्ट्रॉंग व एडविन ऑल्ड्रिन यांनी चंद्रावरती आपले पदकमल ठेवले होते व चक्क चंद्रावरती कब्जा मिळविण्याचा एक खोडसाळ पण महत्त्वपूर्ण प्रयत्न केला होता. त्यानंतर चंद्राप्रमाणे इतर ग्रहांवर देखील हाव घालून त्यांना आपलेसे करण्याचा प्रयत्न हा बुद्धीवादी प्राणी करीत होता. इतर ग्रहावर देखील आपल्यासारखे किंबहुना आपल्या पेक्षाही प्रगत मानवाचे अस्तित्व असावे याबद्दल त्याच्या मनात अनेक प्रश्न-उपप्रश्न उभे राहिले होते. त्यासाठी मंगळ हा त्याचा प्रमुख ग्रह होता. त्याच्या सर्वांगीण शोधासाठी अनेक प्रयत्न सुरू होते. मंगळावर प्रभूत्व मिळविण्यासाठी अद्ययावत उपग्रह, इंधने, तंत्रज्ञान यांचा मोठ्या प्रमाणावर उपयोग केला होता. दररोज कोणत्यातरी उड्डाण केंद्रावरून मंगळाकडे उपग्रह धाडले जात होते.

त्यासाठी ‘रशिया-अमेरिका-इंडिया’ या संयुक्त विद्यमाने ‘ब्लॅक हाऊस’ उभारून मंगळाच्या शोधासाठी R-A-1999 हे अद्ययावत यान धाडलेले होते पण हे यान व ब्लॅक हाऊस यामधील संबंध काही कालानंतर तुटले होते. त्यामुळे या यानाचा आकाशात स्फोट झाला असावा या वैज्ञानिकांच्या अंदाजामुळे अवकाश संशोधन थप्प झाले होते. कोणताही देश अवकाशयान पाठवण्यासाठी पुढे येत नव्हता. पण ‘त्या’ यानाचा कसून शोध चालू होता. त्या शोधाला आज यश प्राप्त झाले होते. ते यान त्या दिवशी पृथ्वीवरील ‘ब्लॅक हाऊस’ वरती उतरणार होते.

इतक्यात एक R-A-1999 नावाचे यान ‘ब्लॅक हाऊस’ वरती उतरले. यानातून तीन व्यक्तीसहित एक अनोळखी व नाविन्यपूर्ण व्यक्तीही उतरली. या तीन व्यक्ती म्हणजे ‘रशिया-अमेरिका-इंडिया’ यांचे प्रतिनिधित्व करणारे तीन महान शास्त्रज्ञ होते. तर चौथी व्यक्ती ही खूद मंगळावरील व्यक्ती असून तेथील सजीव सृष्टीच्या अस्तित्वाविषयी शंभर टक्के पुरावा देणारी होती. त्यामुळे मंगळावर जीवसृष्टी आहे. या बातमीबद्दलच ‘ब्लॅक हाऊस’ मध्ये इतका गोंधळ माजला होता.

यान खाली येऊन आता ही चारही मंडळी अद्भुत अशा ‘ब्लॅक हाऊस’ च्या सभागृहात प्रवेशली टाळ्यांच्या कडकडात त्यांचे स्वागत झाले. त्यांच्या स्वागतासाठी व्यासपीठावर रशिया-अमेरिका-इंडिया यांचे प्रमुख देखील उपस्थित होते. त्यातील प्रत्येकांनी वरील कामगिरीत स्वतःचा सिंहाचा वाटा असल्याचा भ्रम वाटत होता.

आता सभागृह शांत झाले होते. त्यामुळे व्यासपीठावरील सर्वच पाहुण्यांची एकदाची सभागृहाला ओळख करून देऊन प्रत्येकांनी त्या

कार्याबद्दल आपल्या गुणगौरवाचा अभिप्राय सांगितला.

सर्वात शेवटी धिप्पाड गोरा वैशिष्ट्यपूर्ण केशभूषा असलेला एक हजार वर्षे वयाचा. पण ऐन तारुण्यातील जवानासारखा दिसणारा 'मंगळीय मानव' बोलण्यास उठला तो बहुदा मंगळीय भाषेत बोलत होता. त्याच्यासह आलेल्या तीनच पृथ्वीवासीयांना ती भाषा समजत होती. कारण तेथील वास्तवात त्यांनी ती अवगत केली होती.

त्याने आपल्या भाषणात स्वजगाबद्दल खूपच रूचक व बोधक अशी माहिती दिली. या मंगळीय शास्त्रज्ञाचे असे म्हणणे होते की, जवळ-जवळ पृथ्वीबरोबरच मंगळावरती देखील जीवसृष्टी निर्माण झाली. तेथील मानवाने देखील अनेक क्षेत्रात महान प्रयोग, पराक्रम करून दाखविले होते. त्यांनी मंगळावर एक अतिविशाल अशी आधुनिक तंत्रज्ञानयुक्त प्रयोगशाळा भूयारात उभारली होती. त्या प्रयोगशाळेत अनेक महान प्रयोग करून दाखविले होते. त्यापैकीच 'इलेक्ट्रॉनद्वारा ऑक्सिजन पुरवठा Adificiaty Production of an Oxygen by an electronic System.

हा एक विश्वालाच वरदान ठरणारा प्रयोग होता. या प्रयोगाद्वारे सजीवाच्या जीवनावर विजय मिळविण्याचा एक अल्पसा प्रयत्न केला होता या बरोबरच सोने, चांदी, प्लॅटीनियम, युरेनियम, तांबे, कोबाल्ट इ. धातूंच्या शोधात ही मंगळीय मानव पुढे होते. मंगळावरील वनस्पती, प्राणी, पर्यावरण व त्यांच्या परस्पर संबंधाचा देखील सखोल अभ्यास त्यांनी केला होता. एकंदरीत मंगळ पृथ्वीच्या तुलनेत भौतिक सुधारणेच्या बाबतीत फारच पुढे होता. त्याचे श्रेय त्यांच्या वक्तृशीरपणाला द्यावे लागत होते. तेथील प्रत्येक मानव अद्यावत अशी 'दशांश सेकंदी' घडयाळांचा वापर करित होते. अशा प्रकारचे घडयाळ त्या मंगळीयमानवाच्या हातात देखील होते.

पण या सर्व सुधारण होत असताना युद्धे महायुद्धे, वाढती लोकसंख्या इ. पासून ते वंचित राहिले नव्हते. युद्धात बाँब स्पेट, अग्निबाण यांचा वापर मोठ्या प्रमाणात केला जात होता.

एकंदरीत मानव कोणताही असो. पृथ्वीवरील असो किंवा मंगळावरील असो. द्वेष, मत्सर, लोभ, क्रोध व काम या पंचमहाभूतांनी त्याला वेढलेले होते व त्यामुळेच मंगळावर देखील अनेक राष्ट्रे उदयास आली होती व प्रत्येकजण इतरापेक्षा वरचढ होऊ पहात होते. त्यातूनच एका प्रगत राष्ट्राने केवळ दुष्ट भावनेने मानवी हानी करणाऱ्या अशा एका विषारी वायूच्या बाँबचा स्पेट घडवून आणला तो दिवस सर्वच मंगळीय मानवाला काळ ठरला. पण या पृथ्वीवर आलेल्या मंगळीय मानवाने (मायकेल मंगल) बाँबमुळे उडालेल्या आगीच्या व विषारी वायूच्या लोटापासून बचाव करून भूयारगृहातील प्रयोग शाळेत आश्रय घेतला व अत्याधुनिक अशा पद्धतीने आक्सिजन पुरवठा मिळवून आपला जीव वाचवला होता.

थोडा काळ लोटल्यानंतर तेथील वातावरण निवळले होते. पण त्या 'मायकेल मंगल' नावाच्या मंगळीय मानवाला कित्येक काळ एकांतात घालवावा लागला होता. तो कित्येक दिवस परग्रहावर (पृथ्वीवर) जायचे या एका सुखद कल्पनेनेच जिवंत होता.

आता सर्वजण मायकेल बरोबर परत मंगळावर जावयास निघाले होते. मंगळावर गेल्यानंतर तेथे पृथ्वीवासीयांना फारच अद्भुत गोष्टी पहावयास मिळाल्या. गोड्या पाण्याचे समुद्र, सुपीक जमीन, हिरवीगार वनश्री व त्यावरील तांबड्या रंगाची पुष्पकमळे मनाला मोहून टाकत होती. त्यातच तांब्याच्या Cu संयुगापासून बनवलेली घरे, इमारती यामुळे मंगळ हा तांबूस रंगाचा भासत होता. तेथील रस्ते तर काचेपेक्षाही गुळगुळीत पदार्थापासून बनलेले होते. मात्र त्या रस्त्यावरून जाताना स्केटींगप्रमाणे घसरत जावे लागत होते. कारण तेथे वातावरण जास्त घनतेचे होते. मायकेल मंगल व त्याचे साथी मंगळावरती येऊन बरेच दिवस झाले होते. त्यांनी पुन्हा मोठ्या प्रमाणावर क्रांती घडवून मोठमोठ्या सुविधा उपलब्ध केलेल्या होत्या. पृथ्वीवरून कोटयावधी डॉलर खर्चून यानाच्या साह्याने मानव नेण्यापेक्षा तेथेच प्रजोत्पादनाचा वेग वाढविणे आवश्यक होते.

त्यासाठी अनेक बक्षीस योजना राबवण्यात आलेल्या होत्या व एकाच वेळी पाच, सहा मुले होतील असे तंत्र विकसित केले जात होते.

मंगळावर मानवी हिताबरोबरच प्राण्यांचीही संख्या वाढवण्याकडे लक्ष दिले जात होते. तसेच वनस्पतींचीही चांगल्या प्रकारे पैदास करण्याचा प्रयत्न चालू होता. एकंदरीत मंगळ हा सूर्यकुलातील एक प्रगतशील व शक्तीशाली ग्रह बनू पाहत होता. अवकाश संशोधनात ती आता पृथ्वीबरोबर स्पर्धा करू पाहत होता. मनात पृथ्वीविषयी द्वेषभावना निर्माण होत होती अशा परिस्थितीत पृथ्वी व मंगळांनी एकमेकांच्या कृत्रीम उपग्रहांचे अपहरण केले त्यामुळे दोहोतील वातावरण आणखीन तंग झाले होते. अशा या तंग वातावरणात मंगळाने आपल्या सख्या बहिणीशी युद्ध पुकारले.

या युद्धात अग्निबाण व बाँबचा वापर केला जात होता. या युद्धात मंगळावरील शास्त्रज्ञांनी पृथ्वीच्या दिशेने व मंगळाच्या वातावरणाबाहेर एक बाँब फेकला. पण तो बाँब मंगळाशेजारी त्याच्याच एका उपग्रहावर पडला व उपग्रहाच्या शकल्या पडून त्यातूनच एक इंद्रधनुष्यासारखा सप्तरंगी पण विषारी वायू युक्त पट्टा निर्माण झाला होता.

त्यामुळे मंगळ व पृथ्वी यामधील अग्नीबाण युद्धात अडथळा निर्माण झाला होता. तरीदेखील ध्वनीलहरी व इलेक्ट्रॉन सिस्टीमद्वारे दळणवळण चालूच होते. पृथ्वीचे मंगळावरील गुप्तहेर हे मंगळावरील प्रत्येक दशांश सेकंदात होणाऱ्या आण्विक हालचालीची ताबडतोब खबर देत होते.

अशा युद्धग्रस्त वातावरणात 'ब्लॅक हाऊस' वरील भोंगा धोक्याची सूचना देणारा आवाज करून लागला व लाल कंदील तर रक्तासारखा भयानक प्रकाश देऊ लागला व त्याबरोबर एक खळबळजनक बातमी पसरली की, 'मंगळावर अणुबाँब साठयात स्पेट ! संपूर्ण ग्रहाची शकले पडली'

ताबडतोब पृथ्वीवर पत्रके काढण्यात आली त्यात असे म्हटले होते की मंगळाजवळून एक तप्त तारा गेल्यामुळे मंगळाने आपला संक्रमणमार्ग बदलला व त्या ताऱ्याच्या उष्णतेमुळे मंगळावरील

अणुशक्तीच्या साठयात बाँबस्पेट झाला व संपूर्ण ग्रहाची शकले पडली.

पण ही बातमी पोचते न पोचते तोच पृथ्वीवरील 'ब्लॅक हाऊस' वरील तांबड्या प्रकाशाची जागा हिरव्या कंदीलाने घेतली होती त्याबरोबर पुन्हा खळबळजनक बातमी पसरली 'मंगळाचे तुकडे जोडण्यास पृथ्वीशास्त्रज्ञांना यश !' ही बातमी ऐकताच पृथ्वीवासीयांच्या नयन कमळातून आनंदाश्रू ओघळू लागले.

एकंदरीत पृथ्वीवासीयांना फार आनंद झाला कारण पृथ्वीच्या बांधवाने मंगळाने जरी तिला युद्धाचे आव्हान दिले होते तरी पण तो बंधू एका महान संकटातून वाचला होता आणि तो पुन्हा मिळाला होता.

(काल्पनिक)

हार्दीक शुभेच्छा

नियोजित प्रभाकरपंत कोरगावकर
गृहनिर्माण सहकारी संस्था मर्या.
गांधीनगर, गडहिंग्लज.

शहराच्या मुख्यवस्तीपासून जवळ
सर्व सोयींनी परिपूर्ण
वाचनालय, क्रीडांगण व उद्यान
अल्पावधितच इमारतींचे बांधकाम
मध्यमवर्गीयांचे घरकुलाचे स्वप्न साकार
करणारी संस्था

श्री दत्ता पाटील प्रा. ए. एस. नाळे
सचिव चेअरमन
प्रा. आप्पासाहेब पोवार
उपाध्यक्ष

उडत्या गोष्टी

सुहास आण्णाप्पा खुडे
तृतीय वर्ष विज्ञान

राजू हा विज्ञानशाखेचा विद्यार्थी पण त्याचे विविध कलागुण पाहिले तर मात्र कोणत्याही तो कलेचा विद्यार्थी आहे असेच वाटे. अभ्यासात तो फार हुशार नव्हता पण कधी नापास ही झाला नव्हता. त्याची एक सवय होती कोणत्याही विषयावर तो एकटाच बराच वेळपर्यंत विचार करीत असे. तो कॉलेजमध्ये 'विज्ञान-प्रतिनिधी' होता. वैज्ञानिक प्रदर्शनामध्ये नेहमी त्याने बनविलेल्या मॉडेल्सचा नंबर येई. त्याने घरीसुद्धा स्वतः बरीच वैज्ञानिक उपकरणे बनविली आहेत.

सतीश धवन ज्यांना १९८९ मध्ये पद्मविभूषण प्राप्त झाले. स्पेस कमिशन व इंडियन स्पेस रिसर्च ऑर्गनायझेशन या दोन्ही संस्थांचे अध्यक्षपद ज्यांनी भूषविले जे रोहिणी व अँपल यांच्या उड्डाणामागील प्रमुख सूत्रधार होते ते राजूचे लांबून मामा पडत होते. त्यामुळे राजूने अंतराळाबद्दल बरीच माहिती मिळविली होती. सुट्टीत नेहमी तो मामाकडेच जातो आणि त्यांना वैज्ञानिक प्रश्न विचारून भंडावून सोडतो. मामांची मुलगी राणी ही सुद्धा विज्ञान शाखेचीच त्यामुळे राजा-राणीची जणू गट्टीच जमली होती. दोघे मिळून मग मामांवर प्रश्नांचा भडिमार करीत पण मामांनी उत्तरे देण्यास कधीही कंटाळा केला नाही त्यामुळे त्यांच्या ज्ञानात अधिकच भर पडे

स्क्वार्डन लिडर राकेश शर्मा याने रशियाने सोडलेल्या यानातून ३ एप्रिल १९८४ रोजी अंतराळात प्रवेश करणारा पहिला भारतीय होण्याचा मान पटकावला. त्यामुळे मानवास अंतराळात पाठविणारा भारत हा १४ वा देश असून राकेश शर्मा हा १३८ वा अंतरिक्षयात्री ठरला आहे. मामांच्या ओळखीने राजूने त्यांच्याशी अंतराळाविषयी खूप खूप गप्पा केल्या तेव्हाच राजूने ठरविले कि आपणही एक दिवस अंतराळ प्रवास करायचाच.

राजू एकांतात एकटाच विचार करीत होता. त्याला लावायचा होता एका महत्त्वाच्या गोष्टीचा शोध. वर्तमानपत्रामध्ये नेहमी एक बातमी यायची ज्याच्याबद्दल अनेक तर्क वितर्क ऐकायला मिळायचे ती म्हणजे तबकडी राजूने या संदर्भातील सर्व कात्रणे, माहिती जमा करून आपले संशोधन सुरू केले.

२४ जून १९४७ रोजी केनेथ आर्नोल्ड या अमेरिकन व्यापाऱ्याने तबकड्या पाहिल्या. ७ जाने. १९४८ रोजी एअरफोर्स कॅप्टन थॉमस मॅण्टेल आकाशात दिसणाऱ्या U.F.O. च्या मागे गेला असताना संशयास्पद स्थितीत मरण पावला. फ्लॉरिडा, पोर्टोरिको आणि बर्म्यूडा ह्या तीन बिंदूंना जोडणारा त्रिकोण 'बर्म्यूडा ट्रँगल' नावाने ओळखला जातो. याच्या आसपास गेलेले जहाज, विमान परत आलेले नाही पण याच ठिकाणी उडत्या तबकड्यांचे अस्तित्व पहायला मिळते. या तबकडीला U.F.O. (Unidentified Flying Object) असे संबोधले जाते. आकाशात दिसलेली अपरिचित वस्तू पण ज्यावेळी ती वस्तू कुठली हे आपण सिद्ध करतो तेव्हा ती U.F.O. रहात नाही. ज्यावेळी छोटे मूल आपल्या बडिलांना आकाशातील पतंग पाहून, ते काय ? म्हणून विचारते तेव्हा त्याच्या दृष्टीने ते U.F.O. असते जेव्हा त्याला ती वस्तू पतंग आहे असे समजते तेव्हा ती U.F.O. रहात नाही.

या अवकाशामध्ये ज्याप्रमाणे आपली पृथ्वी, चंद्र, सूर्य ही ग्रहमाला आहे. तशाच इतरही ग्रहमाला असण्याची शक्यता आहे. ज्याप्रमाणे आपली पृथ्वी तशीच त्यांचीही पृथ्वी, जसा आपला सूर्य तसाच त्यांचाही सूर्य. याप्रमाणे जसे आमचे वाहन रॉकेट तसे त्यांचे तबकडी. कदाचीत त्या पृथ्वीवरील माणसे अत्यंत बुद्धिमान

असतील त्यामुळे ते 'तबकडी' सारख्या वाहनांचा उपयोग करतात.

द. अमेरिकेमध्ये पेरू, ब्राझिल, युराग्वे या देशातील जंगलात व डोंगर पठारांवर कांही अतिप्राचीन वास्तू, अज्ञात व अगम्य भाषेमधील शिलालेख व शिल्पचित्रे अलिकडे कांही संशोधकांना सापडल्या यातील कांही चित्रातील आकृत्यावर हुबेहुब आजकालच्या अंतरिक्षवीरांप्रमाणे पोषाख घातलेला आहे. इजिप्तमधील निर्जन वाळवंटात उंच डोंगरावर उभारलेले चार चारशे फूट उंचीचे दगडी पिरॅमिड्सचा जनक कोण ? ही शिल्पे कोणी बांधली ? हे अजूनही न सुटलेले कोडे आहे.

डार्विनच्या उक्तांतीवादाच्या सिद्धांताप्रमाणे अमिबा या एकपेशीय सजीवापासून उक्तांती होत होत आजचा बुद्धिमान मानव तयार झाला. माकडे जर माणसाची पूर्वज मानली तर माकडामध्ये आज इतकी वर्षे प्रजनन होऊनही एकही माकड मानवाइतके बुद्धिमान झाले नाही. ह्याचाच अर्थ केवळ डार्विनच्या उक्तांतीवाद सिद्धांत हेच मानवप्राण्याच्या पृथ्वीतलावरली अस्तित्वाचे उत्तर नव्हे ! तर त्यासाठी आपल्याला आता बाह्य अवकाशाचाही शोध घ्यावा लागेल ! तो शोध आपण या उडत्या तबकड्यांच्या आधारे घेऊ शकू असे राजूला वाटते.

एका गावात मागे एक उडती तबकडी उतरली आणि त्या गावातील एक माणूस त्या तबकडीतून नेला गेला. या पृथ्वीवरील माणसाच्या अभ्यासासाठी कदाचित त्या पृथ्वीवरील माणसाने त्याला का बरे नेले नसेल ? अंतराळयुग सुरू झाल्यापासून मानवाने चंद्रापर्यंत मजल मारली. सूर्यमालिकेपलीकडे जाणारे यान अंतराळात धाडले. हे जर आपल्याला शक्य आहे तर एखाद्या अतिप्रगत जीवसृष्टीला इकडे याने पाठवायला का जमू नये ? या सुद्धीत आपण सर्व मामालाच विचारायचे असे राजूने मनोमन ठरविले.

मामा आणि राजू दोघेच एका खोलीत गप्पा मारीत बसले आहेत - आपल्या आकाशगंगेत शंभर अब्ज तारे आहेत. त्यातील कांही प्रमाणात ताऱ्यांची ग्रहमंडळे असतील अशा एखाद्या

ग्रहमालेत जीवसृष्टी निर्मितीस योग्य असे ग्रह थोड्या प्रमाणातच असतील, पण अतिप्रगत जीवसंस्कृती मंगळावर किंवा आपल्याच सूर्यमालेच्या एखाद्या लांबच्या ग्रहावर आहे अशा संस्कृतीला अगदी प्लूटोपासून पृथ्वीपर्यंतचा दौरा करणे, फार काय पृथ्वीशी संदेशाचे आदान प्रदान करणे शक्य झाले असते. अद्यापी असे घडून आले नाही. शेजारचा तारा जवळजवळ ४ प्रकाशवर्ष अंतरावर आहे. (प्रकाशवर्ष म्हणजे प्रकाशाने एका वर्षात तोडलेले अंतर) हे अंतर तोडणे ऊर्जेच्या दृष्टीने, वेळेच्या दृष्टीने किंवा इलेक्ट्रॉनिक नियंत्रणाच्या दृष्टीने सध्याच्या मानवी तंत्रज्ञानाला शक्य नाही. तसेच वातावरणातील तपमान उलटापालट झाल्यामुळे आकाशात मृगजळ दिसू शकते आणि तबकडी म्हणजे हेरगिरीसाठी वापरलेली मानव अंतराळ याने असू शकतील हे सुद्धा नाकारता येत नाही.

प्रोजेक्ट साईन, प्रोजेक्ट ग्रज, प्रॉजेक्ट ब्लूबुक हे प्रकल्प तबकडी संशोधनासाठी कार्यरत झाले पण त्यांच्या हाती कांहीच यश आले नाही. अमेरिकेत 'नॅशनल एन्क्वायरर' ह्या वृत्तपत्राने अशा आधारासाठी दहा लाख डॉलरचे पारितोषिक ठेवले आहे पण हे पारितोषिक अजूनही कोणी मिळवू शकलेले नाही. तेव्हा हे प्रकरण म्हणजे न दिसणाऱ्या भूतासारखेच आहे.

पण आजही हा राजू उडत्या तबकड्यांचा विचार करतो तेव्हा तुम्हाला जर त्याबद्दल माहिती समजल्यास या राजूला जरूर सांगा, वाट पहात आहे

परीस

कु. वैशाली रावसाहेब जाधव
प्रथम वर्ष कला

मधुरा कितीतरी वेळ चालतच होती. ती कुठे जात होती ते तिलाही कळत नव्हतं. बस चालतच होती ती.... केस रखरखीत अन् विस्कटलेले, ढळलेला पदर, उन्हं तर अशी बडवत होती पण तिला कशाचंच भान नव्हतं सारं शरीर कसं बधीर झालं होतं. ती नदीवर पोहचल्यावर तिला भान आलं. तिनें समोर पहिलं. एरव्ही संयपणे वाहणारी नदी आज तिला क्रूर, भयकर रूप धारण केलेल्या नागीणीप्रमाणे भासत होती. तिच्या केसाळणाऱ्या लाटा वेगाने येऊन खडकावर आपटत होत्या. चिधंडया चिधंडया होत होत्या. तिने रंगवलेल्या स्वप्नाचेही असेच तुकडे तुकडे झालेले होते.

अशा लाटा निर्माण होत होत्या, नष्टही होत होत्या हीच ती नदी, इथंच ती राकेशला भेटत होती. ह्या इथंच दोघांनी हातात हात गंफून भावी जीवनाची रूपेरी स्वप्ने रंगवली होती. वाळूचे किल्ले बांधले होत. येथील पडलेला फुलांचा खच.... त्याचा तो धुंद करून सोडणारा मंदमंद सुवास ! ती चाफ्याची फुलं किती आवडायचीत तिला पहिल्या भेटीत ज्यावेळी राकेशने स्वतःच्या हातांनी तिच्या केसात माळली होती, त्यावेळी अवघे विश्व आपल्या मुठीत आल्यासेरखे भासत होते. पण आज तीच फुलं प्राणहीन, तेजहीन वाटत होती.

आज तिचा राकेश नव्हता. दुःख असहा होऊन एक अस्पष्टसा हुंदका बाहेर पडला. ती हुंदके देऊन ओक्साबोक्सा रडू लागली. कित्येक दिवसांचे दाबून ठेवलेले कड आज आवेगाने बाहेर येत होते. कित्येक दिवस ती मुक्तकंठाने रडूही शकत नव्हती क्षणभर तिनें समोर पहिलं.... क्षणभर तिला वाटलं संपवून टाकवं हे दूदैवी

जीवन! संपवावा दुःखाचा एकेक क्षण. क्षणभर डोळे मिटले. 'थांब राकेश SS मीही येते तुझ्याबरोबर !' असं काही अस्पष्टसे उच्चार बाहेर पडले. उडी टाकणार तोच खसकन कुणीतरी पाठीमागे ओढलं काय होतंय हे समजायच्या आत वीज चमकावी तशी गालावर बोटे चमकत गेली.

'काय करत होतीस तू हे मधू ? विक्रमच्या डोळ्यांत खळकन पाणी आलं. त्याच्या आवाजात कंप होता. 'विकीभैय्या SSS' म्हणून मधू त्याच्या कुशीत लहान गुलासारखी रडू लागली.

'रडून घे मधू ! अगदी पोटभर मी आज तुला अडवणार नाही आज जर तुझ्या अश्रूंना आवर घालण्याचा प्रयत्न केला तर अश्रूंचा महापूर येईल अन् त्यात तुझ्यासह सारेच वाहून जातील. तुझ्या भावना मी समजू शकतो. असे म्हणून तिच्या पाठीवरून हळूवार हात फिरवला. किती मृदु स्पर्श होता तो ! मधू सुखावली या स्पर्शाने ! तिच्या पाठीवर इतक्या आपुलकीने, प्रेमाने कधीच कोणी हात फिरवला नव्हता.

थोड्या वेळानं ती शांत झाली तिचा ओसरलेला आवेग पाहून त्याने बोलायला सुरवात केली. 'वेडाबाई कुठली ? आत्महत्या करायला चालली होतीस ना ? पाठीमागच्या आपल्या माणसांचा तर विचार करायचास ?'

हे तू. विचारतोयस भैय्या ? माणसांच्या सहनशीलतेलाही मर्यादा असते ना ? दुःखालाही कुठतरी अंत असतो ना ? वाटलं... संपवावं सारंच क्षणार्धात करावी सुटका माझीही... नू माझ्यापासून इतरांची पण ते ही माझ्या नशिबात नाही. का वाचवलसं तू मला ? मला नाही जगायच... खरंच नाही हे जगायचं मला-

कशासाठी न कुणासाठी एवढा जगण्याचा अट्टाहास ? हं, बोल ना ? कोण 'माझं आहे या जगात' कुणीकुणी मला माया लावली नाही. ज्यानं मनापासून माझ्यावर प्रेम केलं त्यालाही मी इच्छित असतानाही स्वीकारू शकले नाही. अन् आता तो ही गेला. मला अर्ध्या वाटेवर आपल्या न संपणाऱ्या असह्य वेदना सोडून गेला. तो मला एकटीला या विराण वाळवंटात सोडून. मी तरी काय करू रे इकडे आड तिकडे विहीर अशी माझी अवस्था झाली होती. आम्ही विद्यार्थीदशेतच एकमेकांच्या प्रेमात पडलो. प्रेम न जखम कितीही लपवण्याचा प्रयत्न केला तरी ती उघडकीस येतेच! जेव्हा घरात समजलं आईनं तर घर डोक्यावर घेतलं. कुळाला बड्डा लावला म्हणून चांगल बंदडून काढलं मला. पाठीवरच्या बहिणीशी लग्न कोण करणार होत ? राकेश कमवताही नव्हता. पळून जावून लग्न करू अशी त्याची इच्छा होती. पण वडिलांनी त्याला जिवंत सोडलं नसतं. काय उरणार होतं - केवळ शून्यच ! नुसता विनाश.

अन् एके दिवशी अचानक आईबाबांनी माझं लग्नही ठरवून टाकलं क्षणभर विचार आला पळून जावं येथून पण... का कुणास ठाऊक माझे पाय उंबऱ्याबाहेर पडूच शकले नाहीत. कदाचित माझ्या मनाचे ते दौर्बल्य असेल. किंवा तेवढी माझ्यात हिमंतही नसेल. कुठून तरी राकेशला माझ्या लग्नाची बातमी समजली. तो हे सहन करू शकला नाही. एक पत्र माझ्यासाठी सोडून तो निघून गेला. पत्रात लिहलं होतं तुझ्याशिवाय मी जगूच शकत नाही. तू निघून गेल्यावर माझ्या आयुष्यात राहील शून्यासारखी पोकळी. तू हे लग्न कर व सुखी हो कधीकाळी मी तुझ्या जीवनात आलो होतो हेही विसरून जा'.

अन् राकेश गेला. माझ्यासाठी गेला. मग मी कशाला जगू त्याच्याशिवाय राहण्याची मी कल्पना ही कधी केली. नव्हती. प्रेम मनुष्याच्या आयुष्याला लाभलेलं वरदान आहे असं म्हणतात. पण तो वर नसून शाप आहे उशःप नसलेला. तो गेल्यावर आईनं मला रडूही दिलं नाही. माझ्या भरल्या घरात

डोळ्यात पाणी आणलेलं मला चालणार नाही. कुणाचं सुतक पाळतेस तू ? अशी कुचकट बोलणी ऐकावी लागत मला- असह्य वाटायचं गुदमरल्यासारखं. असं कोडून घूसमटून मरण्यापेक्षा आत्महत्या केलेली बरी. मलाही काहीतरी भावना आहेत. माझी जन्मदाती जिणं मला जन्म दिला तिलासुद्धा माझं हृदय उमजू नये. मग त्या पित्याची गोष्ट बाजूलाच प्रतिष्ठा प्रतिष्ठा ! सारी संपत्ती उघळली. कुटूंबांची कधी पर्वा नाही केली - की प्रेमाने आम्हाला जवळ घेतलं नाही त्यांना मायेची भावनेची किमंत काय कळणार मग कुणाच्या तोंडाकडे बघून मी जगू.... अखेर कुणासाठी ?

विक्रमनं शांतचित्तानं सारं ऐकून घेतलं त्याचंही हृदय हेलावून गेलं त्याच्याही मनात थोडी चलबिचल झाली. पण स्वतःला सावरत तो म्हणाला. हे बघ मधू आता माझं थोडं ऐक हे बघ तू म्हणतेस की दुःखापासून सुटका मिळवण्यासाठी तू आत्महत्या केल्यास तुझं दुःख संपेल असं वाटतं तुला.? किंवा याच नदीत जीव दिलास म्हणून तू राकेशला भेटणार आहेस मधुराही थोडी अर्तमुख झाली. 'हे बघ मधू तू दुःखाला सामोरं जाता त्याच्यापासून पळून जाण्याचा प्रयत्न करत होतीस तू ? पण लक्षात ठेव मधू आपण जर दुःखापासून दूर पळू लागलो तर दुःख आपला पाठलाग करत असतं पण आपणच जर धैर्याने त्याच्या पाठी लागलो तर दुःख आपला पाठलाग करू शकत नाही तर आपल्यापासून दूर पळतं. आणि आत्महत्या हे दुबळे पणाचं लक्षण आहे. तू शिकले सवरलेली आहेस हुषार आहेस. निदान तू तरी असा विचार करायला नको होतास!' 'हुषार माणसंही माणसंच असतात ना भैया ! त्याच्याजवळही हृदय नावाची चीज असते.

ओह ! मी एका विदुषेशी बोलतोय याच भान राहीलं नव्हतं हसून विकी म्हणाला म्हणजे मघापासून मी बडबडतोय तो सारा कोश उपदेश आहे. असचं तुला वाटतं हो ना ? नाही मधू नाही. अनुभवाचे बोल आहेत हे !

मधू एक सांग, तू म्हणतेस माझ्यावर कोणी प्रेम केलं नाही. पण तू त्यांना कधी समजून घेण्याचा प्रयत्न केलास का ? तुझे आई वडील जुन्या, पारंपारिक वातावरणात वाढलेले आहेत. तू तर सुशिक्षित आहेस आपले नवविचार त्यांना सहज पटवून देवू शकली असती तसा प्रयत्न कधी केलास तू मधू ?

भैय्या अरे जिनं कधी मला माया लावलीच नाही. तिला सांगणार मी हे सारं ! अन ते तिला पटणार आहे का ? ती माझ्याशी कधी प्रेमानं वागली नाही की मायेनं हात फिरवला नाही. म्हणे मी तिला समजून घ्यायला हवं होतं

‘अहं, इथचं चुकतं तुझं मधू, प्रेम हा सौदा नाही ते एक ईश्वरी वरदान आहे. प्रकाशासारखं, पावसासारखं तू स्वतःचं आत्मनिरीक्षणच केलं नाहीस. अर्थात हे खरं आहे. जगण्यासाठी मनुष्याला अन्नवारा इतकंच प्रेमही आवश्यक असते. पण मधू हे प्रेम स्वतः कळवायचं असतं स्वतःच्या मनावर स्वतःच संस्कार करायचे असतात अर्थात हे समजण्याइतपत तू परिपक्व नव्हतीस. पण ते तुला पुढे नक्कीच उपयोगी पडेल. मधू या जगामध्ये स्वतःसाठी नसलं तरी दुसऱ्यासाठी जरूर जगता येतं माणसाला-अगदी हसत खेळत जगत येत- ‘भैय्या अशी कितीतरी वाक्ये कांदबऱ्यातूर मी वाचलेत पण जेव्हा डोक्यावर घणघण वार होतात ना तेव्हा हे पुस्तकीतत्त्वज्ञान पार विरून जातं बघं

‘नाही मधू हे पुस्तकी तत्त्वज्ञान नाही. पोळलेल्या दुःखी मनाचे गीत आहे हे मधू. मी तुला कधीही सांगितलं नाही. सांगणार नव्हतो पण आज सांगण्यास तू भाग पाडतेस. तुला दुःख म्हणजे काय हे आज कळतयं. त्यामुळे पहिल्या धक्याने तू अशी कोसळीस. पण मी लहानपणापासूनच दुःखात वाढलो. मी लहानपणापासून गरीबीतच वाढलो, मोठा झालो गरीबीसारखं दुःख नाही ग दुसरं कारण हलताफिरता मुर्दा यापेक्षा जास्त किंमत नसतेच गरीबाला गरीबीमुळे औषधपाण्यावाचून बाबा तडफडून तडफडून मरण

पावले. माझ्या डोळ्यांसमोर घडलेला हा भयानकमृत्यू. माझ्या बालमनावर केवढा मोठा आघात झाला असेल. त्या धक्क्यातून सावरतो न सावरतो तोच माझी आईही मला पोरक करून निघून गेली. मी मेलो नाही. जगतच होतो. जगायचं म्हणून मी वाढलो दुसरा मेहरबानीवर ! खेळायचं, बागडायचं वय माझं मी सतत अंगमेहनतीची कामे करीत असे, व रात्रीच्या शाळेत जात असे. आपण शिकल्यावर खूप मोठे होऊ. आपल्या दुःखांना संपवायचं असेल तर शिकलं पाहिजे ह्या एकाच धैर्याने मी झपाटलो होतो. कॉलेजातही जाऊ लागलो. पार्टटाईममध्ये नोकरीही करत असे. माझ्या रूपावर, माझ्यावर, माझ्यातल्या हुषारीवर भाळली. तिचे प्रेम होते माझ्यावर. पण मी तिच्याशी लग्नदेखील करू शकलो नसतो. रहायला घर नाही. नोकरी तरी परमनंट कुठे होती. शेवटी जग केवळ प्रेमावर चालत नाही. प्रेमाने पोटीही भरत नाही. तिने दुसऱ्याशी लग्न केले. पण तिने मला फसवलं असं तिला कसं म्हणू मी ? तिला मी सुखात ठेवू शकलो नसतो. पण माझं प्रेम अस विकल जात असताना मला काय कमी यातना झाल्या असतील ? पण म्हणून मी आत्महत्या केली नाही.

प्रत्येकाला आयुष्यामध्ये प्रेम होतं पण त्यातील सर्वचजण यशस्वी कुठे होतात. त्यातील बऱ्याच जोडप्यांचा प्रेमभंग होतो म्हणून सगळेजणच आत्महत्या करायला लागले तर आत्महत्येसाठीही रांग लावावी लागेल अशा नद्यावर हो ना ? असं म्हणून तो गडगडून हसला. विक्रम हसायला लागला म्हणजे मुसळधार पाऊस बरसत आहे असं तिला वाटायचं. तो म्हणायचा माणसाचं हास्य कसं सातमजली असावं. पण त्याच्या या सातमजली हास्यापाठीमागं एवढं करून रहस्य लपलेले आहे असं तिला स्वप्नातही वाटलं नव्हतं. खरचं प्रत्येक हसऱ्या चेहऱ्यामागे कोणतं तरी दुःख लपलेलं असतं हेच खरं. विक्रम नेहमी विनोदी बोलायचा. सर्वांना हसवत ठेवायचा. मधुवरही त्याची अशीच माया होती.

त्याला बहीण नव्हती म्हणून तो तिला बहीण मानायचा.

खरंच मधु हल्ली आत्महत्या, खून अर्थात प्रेमातून झालेले याचं प्रमाण खूपच वाढू लागलय. प्रेमभंग झाला म्हणून अल्कोहोल घेऊन आत्महत्या करणारे तरूण काय किवा एकतर्फी प्रेमातून स्वतःच्या प्रेयसीचा खून केलेले ते नराधम काय ? यांनी खरोखर मनापासून प्रेम केलच नाही. खरं प्रेम हे त्यागातच असतं. एकमेकाना सुखी झालेलं वाटण्यात असतं. प्रेमभंग झाला म्हणून सदैव नशेत असणारे, वाईट मार्गाला लागलेले मी पाहीले आहेत. अग व्यसनात डुंबत राहून किंवा आत्महत्येसारखा मार्ग अवलंबून प्रश्न कधीच सुटत नसतात. या प्रवृत्तीमुळेच प्रेम हे शाप बून लागलय. साधारण प्रेम करतांना त्याचे व आपले आचारविचार जुळतील ना ? सर्वात महत्वाचं म्हणजे तो जबाबदारी पेलण्यात समर्थ आहे का ? म्हणजेच स्वतःच्या पायावर उभा आहे का ? आपलं प्रेम यशस्वी होईल ना ! या गोष्टीचा विचार करणं फार आवश्यक आहे. निदान मुलींनी तरी ! 'मधू एक गोष्ट तुला सांगतो, 'एक मनुष्य परिसाच्या शोधात प्रत्येक दगड उचलून हातातल्या साखळीला लावून पाही. शेवटी तो थकला व शिणून खाली बसला. त्याचं लक्ष हातातील साखळीकडं गेलं. त्याच्या हातातील लोखंडी साखळी सोन्याची झालेली होती.

मधू प्रेम आहे तिथं प्रेमभंग आहे. अग या जगामध्ये तुझ्यापेक्षा दुःखी असणारी कितीतरी माणसे आहेत. दुसऱ्याच्या मोठ्या दुःखात आपलं लहान दुःख मिसळलं म्हणजे त्यातून काय आनंद मिळतो ते अनुभवून पहा एकदा. दुसऱ्याना सुखी झालेलं पाहण्यातही फार मोठा आनंद असतो, मधू!

तू मला भैय्या म्हणतेस पण एकटीच कुढत राहिलीस स्वतःशीच. आपल्या अंतरीचं दुःख मला कधीच सांगितलं नाहीस. जखमा ह्या झाकून ठेवून बऱ्या होतील म्हणून बसलं तर त्या अधिकच चिघळतात. अमृतवेल वाचली आहेस ना तू !

माणसानं फुलायचं असतं, जळायचं असतं पण कुजायचं नसतं. आपलं दुःख जवळच्या माणसामध्ये वाटलं की ते कमी होतं. माझ्यावर कुण्णीकुण्णी प्रेम करत नाही असं म्हणालीस तू, मी तुझ्यावर नव्हतो करत प्रेम ! आजही सखड्या बहिणीपेक्षा जास्त मानतो मी तुला !

'विकीभैय्या चुकलं माझं. मी हा विचारच केला नाही. रक्ताच्या नात्यापेक्षा जोडलेली नाती श्रेष्ठ असतात असं म्हणतात राकेशनं केलेली चूक मी करणार नाही.

पण भैय्या तुझ्या गोष्टीतल्या माणसानं परीस हरवला पण आज तुझ्यारूपानं तो परीस मला मिळालाय. चल उशीर होतीय. घरी जाऊ. आई वाट पहात असेल.

शिवराजला हार्दिक शुभेच्छा !

हॉटेल डिलक्स

टिळक पथ, गडहिंग्लज

अल्पोपहार व शाकाहारी
भोजनाची उत्तम सोय

शाखा : मार्केट यार्ड गडहिंग्लज

प्रोप्रा : प्रल्हाद देसाई
ऐनापूरकर

मला वाटते

प्रगती-परागतीची गतीशील आवर्तने हे समाजव्यवस्थेचे महत्त्वाचे वैशिष्ट्य. देशाचा विकास म्हणजेच समाजाचा आणि पर्यायाने व्यक्तिचा विकास हे साधे समीकरण पण याच 'विकास' संकल्पनेवर 'समाजा' चे स्थान निर्धारित होत असते. आज आपण नवीन तंत्रज्ञान, जाणिवा बरोबर घेऊन एकवीसाव्या शतकाकडे वाटचाल करीत आहोत. तरीही आपल्यातील 'अंधश्रद्धा' कमी झाल्या नाहीत. औद्योगिकरण, पाश्चात्यकरण, अधुनिकीकरण या साऱ्यांच्या परिपाकातून 'व्यसनाधिनता' एक ज्वलंत राष्ट्रीय आरोग्य समस्या बनली आहे. स्त्रीशिक्षणाच्या पुढचा टप्पा 'स्त्रीमुक्ती' विषयक विचारांचा. मात्र इथे बऱ्याच वेळा 'स्त्री मुक्ती' आणि 'मुक्त स्त्री' यामध्ये गल्लत होते. 'शिवराज' च्या निमित्ताने आमच्या युवकमित्रांनी उपरोक्त विषयावर केलेले विचारमंथन प्रातिनिधीक स्वरूपात येथे देत आहोत.

अंधश्रद्धा मुक्ती अशी होईल

शिवानंद आप्पाणा मस्ती

द्वितीय वर्ष, विज्ञान

माणसांची मने दोन प्रकारची असतात. एक विश्वास ठेवणारं आणि दुसरं न ठेवणारं आणि इथूनच सुरुवात होते ती श्रद्धेची. अनेक कारणांनी माणूस परमेश्वरावर श्रद्धा ठेवतो.

हिंदू धर्मात पुनर्जन्म, स्वर्ग, भूतखेते अशा अनेक खुळचट कल्पना आहेत. आजची परिस्थिती खूपच विचित्र आहे. अंगात देव येणे, भानामती, भूतबाधा, चेटूक, जादूटोणा, मंत्र-तंत्र अशा गोष्टींवर अनेकांचा विश्वास असतो. कुंडली, मुहूर्त, व्रतवैकल्ये, वटसावित्री, अंत्येष्टी व श्राद्ध अशा बाबळट गोष्टीवर सर्वसामान्य भारतीय माणूस विश्वास ठेवतो.

मंगळ असलेली मुलगी केल्यास नवरा अकाली वारतो, पण मंगळ हा ग्रह पृथ्वीपासून लाखो मैल दूर आहे. मग त्याचा प्रभाव भारतातील स्त्रीवर कसा काय पडतो ? अशा गोष्टी सांगणाऱ्या व समाजाला लुबाडणाऱ्यांना खरे तर शिक्षा व्हायला हवी. त्यासाठी कायद्यात दुरुस्तीही करावी लागेल. आज आपण प्रवासास जाताना, मुलाला शाळेत घालताना एवढेच काय

पण संगणक चालू करताना सुद्धा पंचांगमध्ये मुहूर्त बघतो. प्रत्येक दिवशी प्रत्येक वेळ सारखीच असते ते चांगले किंवा वाईट हे सर्वस्वी माणसांच्या कर्तृत्वावर अवलंबून असते. हे समाजाला आज समजून देण्याची गरज आहे.

एखाद्या बाईचा नवरा खुळा असेल तर वट-सावित्री करून अशाच नवऱ्याची अपेक्षा का करावी ? गुरुवारचं लक्ष्मीव्रत करून कोणाला फायदा झाला आहे ? या उलट टाट, बिल्ला, बजाज मंडळी दिवसेंदिवस अधिक श्रीमंत होत आहेत. तर 'ठेविले अनंते तैसेची रहावे' हा टोमणा मारून धर्मगुरूंनी स्वतःचे स्वार्थ करून घेतले आहे. जिवंतपणी बापाला छळणारा मुलगा मृत्यूनंतर मात्र हजारो रूपये खर्च करून बापाला शांती मिळवून देतो हे कधी शक्य आहे का ? होम, हवन, पिंडदान, ब्राम्हणभोजन यामुळे कोणत्या बापाला शांती मिळाली असा संदेश वरून केव्हा आला होता काय ?

या व अशा अनेक अंधश्रद्धा भारतीय समाजात आहेत. त्यासाठी प्रथम माणसांची मने

शुद्ध व विज्ञाननिष्ठ करावी लागतील.टि. व्ही., रेडिओ या माध्यमातून लोकशिक्षण देऊन समाजाला उंची दर्जा द्यावयास हवा. गावागावात विज्ञाननिष्ठ मंडळे स्थापून व अंधश्रद्धा निर्मुलन संघटनांच्या सहकायाने माणसांना खरे ज्ञान देण्याचे कार्य केले पाहिजे. संत कबीर, तुकाराम, एकनाथ व गाडगे बाबा यांची शिकवण लोकांपर्यंत

पोहचवली पाहिजे. नवनवीन शोधांची व शास्त्रीय आधारांची माहिती लोकांना दिली पाहिजे. प्रौढ शिक्षणाबरोबर विज्ञानविषयक माहिती दिली पाहिजे. तरच माणूस स्वतंत्र असे जिणे जगू शकेल.

अंधश्रद्धा मुक्ती अशी होईल

प्रदीप काकडे

एम्. ए. भाग १

डोळस श्रद्धा,

असते तारक !

अंधश्रद्धा, नेहमीच मारक !

जे चमत्कार करतात ते बदमाश असतात, जे त्यावर विश्वास ठेवतात ते मुर्ख असतात. जे त्याची चिकित्सा करीत नाहीत ते भ्याड असतात. आपल्या समाजामध्ये अंधश्रद्धा या अगदी खोलवर रुजलेल्या आहेत. सर्व थरातले लोक या अंधश्रद्धेला बळी पडत असतात. मग श्रद्धा म्हणजे काय ?

श्रद्धा म्हणजे सत्य धारण करणे किंवा श्रद्धा म्हणजे ज्ञानाला चढवलेली भावनेची कवचकुडलं आणि अंधश्रद्धा म्हणजे अज्ञानाला चढवलेली भावनेची कवचकुडलं. या अंधश्रद्धेमध्ये आहे बुवाबाजी-बलात्कार- बनवाबनवी-भानामती-भूत पिशाच्च-नरबळी ...

या जगात कोणतीही गोष्ट कारणाशिवाय घडत नाही. भानामती कोणीतरी घडविली. त्याच्यामागे कोणाचा तरी हात असतो. तो 'अदृश्य' हात आपण शोधून काढला पाहिजे. मानसिक स्थिती बिघडल्यामुळे किंवा मनोविकृतीमुळे ही भानामती त्या अदृश्य हाताकडून घडली जाते. जादू हा प्रकार सुद्धा चमत्कार नाही तो कांही रासायनिक क्रियांमुळे, हातचलाखीमुळे, पूर्व तयारीने किंवा संमोहित करूनच केला जातो. भानामतीमध्ये भांडी पडणे, कपडे पेटणे, दगड पडणे असे प्रकार घडतात. मग हे कसे घडते ? तिरस्कारयुक्त किंवा

वैफल्यग्रस्त लोकांकडून ही भानामती घडते याचे उदाहरण म्हणजे कडेगावात तनुजा मानेच्या डोळयातून येणारे खडे.

कोणतीही गोष्ट प्रत्यक्ष पाहिल्याशिवाय विश्वास ठेवायचा नाही, किंवा तपासणीशिवाय विश्वास ठेवायचा नाही. पण आव्हान हे तपासण्या योग्यच असले पाहिजे. अनुराधाबाई देशमुख या मंत्राने तुम्हाला शिवलिंग किंवा अंगारा काढून देतात हे कसे ? पण एक गोष्ट खरी त्या तुम्हाला मंत्राने टि.व्ही. किंवा टॅक्टर देणार नाहीत कारण या गोष्टी लपवून ठेवून तुम्हाला देता येणार नाहीत. नागपूरचे पायलटबाबा हे नऊ फूट रूंद व खोल अशा हवाबंद जागेत एक दिवस जिवंत राहू शकतात आणि हे सामान्य माणसाला सुद्धा शक्य आहे. शाम सोनवणे नावाचा गृहस्थ ' ' चा वापर करून पाणी गोड करून दाखवतो. कारण ' ' हे साखरेच्या सहासे पट गोड असते. पोटॅशियम परमँगनेटवर ग्लिसरीन टाकल्यास आग होते. बुवाबाजी करणारे लोक तुमच्याकडील पाच, सहा पैशांचा अंगारा करून देतात. या पैशांना जर मरक्युरी क्लोराईड लावले तर त्याचा अंगारा होतो. गारूडी लोक लिंबू पेटवून दाखवितात पण यामागे ते सोडियम धातूचा वापर करतात. अंगात येणाऱ्या स्त्रिया पेटता कापूर खातात किंवा हळदीचे कुंकू करतात. पण मानवी त्वचेला तीन सेकंदांपर्यंत भाजत नाही किंवा हळदीमध्ये जर निरमा पावडर मिसळली तर तिचे कुंकू होते. करणीचा नारळ

फोडल्यास त्यातून हळदी, कुंकू आणि धान्य सापडते पण हे सर्व आपण नारळाच्या डोळ्यातून घालू शकतो. मग सांगा या सर्व गोष्टीमागे कुठे जादू आहे ? नाही ! मग आपली भूमिका कोणती ?

समाजातील अंधश्रद्धा नष्ट करण्यासाठी आज

गरज आहे ती प्रबोधनाची आणि यासाठी प्रमुख वाटा आहे तरूणांचा. तरूणांनी जागरून राहून समाजातील अंधश्रद्धा उजेडात आणायला पाहिजेत आणि अंधश्रद्धेच्या या अनिष्ट रूढींना आळा घातला पाहिजे.

व्यसनमुक्ती अशी होईल.

संभाजी पताडे

प्रथम वर्ष विज्ञान

आजकाल आपल्या समाजातील व्यसनाधीनता पराकोटीला गेली आहे. मला वाटते. यापासून मुक्त होण्यासाठी अनेक पातळीवर प्रयत्न केले पाहिजे. प्राथमिक शाळेत व्यसन म्हणजे काय ? व्यसनाचे परिणाम किती घातक व अपायकारक असतात ते व्यवस्थित पटवून दिले पाहिजे. प्राथमिक शाळेपासूनच जर मुलांच्यामध्ये व्यसनाबद्दल तिरस्कार निर्माण केला तर येणारी पिढी व्यसनापासून निश्चितच दूर राहील.

अनेक कारणांनी माणसाला व्यसनाच्या आहारी जावयास लावले आहे. आपण अशा लोकांना 'दारूड्या' म्हणून न संबोधता त्याला सहानुभूती दाखविली पाहिजे. हे विशेष करून मनोरुग्ण असतात. तेव्हा त्याच्याशी आपण चांगले राहून त्याची दुःखे समजावून घेतली पाहिजेत. त्यांना योग्य तो सल्ला देवून उपचारासाठी मानसोपचार केंद्रामध्ये पाठविले पाहिजे.

आपण स्वतःला जेवढे समजावून घेतो तेवढे दुसरे कोणी घेत नाही. आपण आपल्या

आरोग्याची काळजी घेतली पाहिजे. आणि, आपल्या मनावर ताबा ठेवला पाहिजे. मी धुम्रपान किंवा मद्यपान करणार नाही असा ठोस निर्णय घेऊन तो तडीस नेला पाहिजे.

आपल्या देशातील तरूणांना विशेष करून शहरी भागातील तरूणांना ड्रग, हेरॉईन, सारख्या नशेच्या पदार्थांचे व्यसन जडले आहे. गुंडगिरीवर त्यांचा चोरटा धंदा सुरू आहे. तेव्हा सरकारने कायद्यातील पळवाटा बंद करून गुन्हेगारांना कडक शासन केले पाहिजे. तरच या व्यसनास आळा बसेल.

युवकांनी व्यसनमुक्ती कार्य हाती घेऊन जनजागृती केली पाहिजे. मेळावे, सभा घेऊन लोकांना व्यसनाचे वाईट परिणाम परिणामकारकारित्या समजावून सांगितले पाहिजे. मी स्वतः कधी व्यसनाचे आहारी जाणार नाही आणि दुसऱ्यालाही जाऊ देणार नाही. अशी प्रतिज्ञा केली पाहिजे.

'शिवराज' ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

आम्रपाली व्हिडीओ सेंटर, संकेश्वर रोड, गडहिंग्लज

व्यसनमुक्ती अशी होईल.

संजय तुकाराम पाटील

प्रथम वर्ष विज्ञान

जी व्यक्ती व्यसनाधीन झालेली असते त्या व्यक्तीच्या जीवनात व्यसन हे एक वादळ असते. जे त्या व्यक्तीचे कुटूंब व परिणामी समाजजीवन व राष्ट्रजीवन गडूळ बनवते. याचा परिणाम म्हणजेच राष्ट्राची अधोगती होय म्हणून व्यसनापासून पीडित अशा लोकांना व्यसनमुक्त करून त्यांचे पुनर्वसन करणे ही आज काळाची गरज आहे.

आजच्या समाजातील व्यसनाधीनतेचे प्रमाण पाहिले तर त्यामध्ये प्रथम क्रमांक लागतो तो तरूण गट व दुसरा प्रौढ गट. व्यसन मग ते कुठल्याही प्रकारचे असो. तंबाखू खाणे, विडी-सिगारेट ओढणे, मद्यपान करणे किंवा अफू, चरस, गांजा, मॉर्फिन, चायनाव्हाईट या सारख्या अभली पदार्थांचे सेवन करणे. तर अशा व्यसनांना व्यक्ती का बळी पडतात ? याची कारणे कोणती ? या सर्व गोष्टींचा आढावा घेऊनच मग व्यसनमुक्तीकडे वळावे. व्यसन हा एक आजार आहे ज्याचा जन्म कमकुवत व्यक्तीमत्त्व स्वभावदोष व निराशा निर्माण करणारी वास्तव परिस्थितीमधून होतो. अशा आजारी माणसाला

थोपटून किंवा त्याचा तिटकारा करून उपयोग होत नाही. त्याचा व्यसनाबद्दल वैताग, संताप, निराशा, उदासीनता बाळगूनही चालत नाही किंवा त्या गोष्टीचा आपण बाऊ करू नये. आपल्या घरातील कर्तसवरता माणूस, होतकरू मुलगा व्यसनापायी बरबाद होताना पाहून कित्येकजण हादरून जातात परंतु हातपाय न गाळता वास्तव परिस्थितीला सामोरे जाणे हाच एक मार्ग शिल्लक असतो म्हणून त्याला सुधारवण्याचा प्रयत्न केला पाहिजे. तो कुठल्या कारणामुळे व्यसनाकडे वळला व त्याच्यातील दोष कोणते हे शोधून काढावे. त्याला त्याची सामाजिक भूमिका व विधायक कार्याची जाणीव करून द्यावी. त्याचे मन दुसऱ्या कशात गुंतेल व त्याचे पुनर्वसन कसे करता येईल याचा विचार करून तशाप्रकारचे वातावरण निर्माण करावे याकामी आपल्याला 'मुक्तागण' किंवा तत्सम स्वयंसेवी संस्थांची मदत मिळू शकते.

स्त्री मुक्ती अशी होईल

राजेंद्र शं. जावळे

बारावी कला

भारतीय स्त्रीने आपल्या पारंपारिक संस्कृतीच्या बेड्या तोडून टाकण्याचा यशस्वी प्रयत्न केला. त्यात तिला बरेचशे यश आले आहे. पूर्वीच्या काळी फक्त चूल आणि मूल सांभाळणारी स्त्री आज संपूर्ण राष्ट्र व्यवस्थित हाताळू शकते. हे तिने आपल्या कृतीतून सिद्ध केले आहे. आजची स्त्री सर्वत्र क्षेत्रात पुरुषापेक्षा काकणभर आघाडीवर आहे. आपण आज

तिच्यावरील जबाबदारी किंवा कर्तव्याचा विचार केला तर मला वाटते आजची स्त्री ही तिच्या कर्तव्यात कोठेतरी कमी पडते आहे.

स्त्रीचे कर्तृत्व व कर्तव्य ह्या एकाच नाण्याच्या दोन बाजू आहेत. कर्तृत्वाची बाजू स्वच्छ, सुंदर व स्पष्ट असली तरी, कर्तव्याची बाजू गुळगुळीत झाली आहे म्हणून मी या बाजूवर जास्त भर देत

आहे. कारण एका बाजूने गुळगुळीत झालेले नाणे कधीही बाजारात वापरले जात नाही. त्याची किंमत शून्यच असते. आजकाल फॅशनच्या नावाखाली स्त्रीही आपल्या देहाचे प्रदर्शन करीत आहे. कपडे हे अंग झाकण्यापुरते असतात याचाही तिला विसर पडत आहे. कमीत-कमी कपड्यात जास्तीत जास्त अंग कसे उघडे राहील याचाच ती विचार करत आहे. आजच्या स्त्रीने स्वातंत्र्य शब्दाचा अर्थ स्वतःस सोयीस्कर असाच करून घेतला आहे. माझ्या मते, 'स्वातंत्र्य' हे नुसते मिळून चालत नाही तर ते उपभोगता आले पाहिजे.

आजची स्त्री आपल्या विचारांचे स्वातंत्र्य गमावून बसली आहे. ती आपल्या रूढी व परंपरा ज्या योग्य आहेत त्याही ती सोडून देत आहे. जुने ते सर्व वाईट असा तिचा मनोग्रह झाला आहे. जर आपण जुन्या मताप्रमाणे व फॅशनपणे वागलो तर आपणास मागासलेल्या विचारांच्या म्हणतील असा एक विचित्र न्यूनगंड निर्माण झाला आहे. याचा अर्थ असा नव्हे

की, आपण अंधवृत्तीने, विचार न करता दुसऱ्याचे अनुकरण करावे. जोपर्यंत चांगले वा वाईट असा स्वतःला ठाम निर्णय करता येत नाही तोपर्यंत आजची स्त्री ही नुसती पुस्तकी सुशिक्षित होईल पण व्यवहाराच्या दृष्टीने अशिक्षितच राहील.

आज आपण पाहतो की हुंडाबळी, आत्महत्या इ. अनेक प्रकार होतात त्यास काही अंशी स्त्रीच जबाबदार असते. आपण देखिल कधी काळी सून होतो याचा विसर सासू झाल्यानंतर तिला पडतो व ती आपल्या सुनेचा छळ करते.

पूर्वीची सावित्री आपल्या मृत पतीचे प्राण यमपाशातून मुक्त करून आणते आणि आजची स्त्री ही असहाय्य बनून स्वतःचे प्राण त्याग करते. कारणे काय तर हुंडा, शिक्षण, नोकरी इ. असतात. समाजातील कोणत्याही गलिच्छ कृत्यांना मी बळी पडणार नाही अशी प्रत्येक स्त्रीने जिद्द केली तरच त्या खऱ्या अर्थाने त्या मुक्त होतील.

स्त्री मुक्ती

कुंभार एम्. बी.

प्रथम वर्ष कला

आजची तरुणी ही जागृत झालेली आहे. परंतु तिला तिच्या भावना व्यक्त करता येत नाहीत. कारण पूर्वापर चालत आलेल्या प्रथा, रूढी, परंपरा, अंधश्रद्धा तिला जपाव्याच लागतात. त्याची कारणे म्हणजे तिचे कुटुंब. कुटुंबामधूनच भावी जीवनाचे भविष्य घडत असते. परंतु कुटुंबात तिला योग्य मान मिळत नाही. जेथे प्राथमिक अवस्थाच बिघडून गेलेली आहे, तेथे स्त्री मुक्ती कशी होणार ?

तेव्हा मला वाटते आजच्या ह्या तरुणीने असे अंधार कोठडीचे जिणे न जगता, तिने आपल्या कर्तव्याच्या बळावर सज्ज होऊन भरपूर शिक्षण घेतले पाहिजे व तळागाळातील स्त्रियांना सुशिक्षित केले पाहिजे. कारण अर्धवट ज्ञान हे गुन्ह्यास पात्र असते.

शिक्षणामुळे त्यांच्यातील अंधःश्रद्धा नष्ट होतील. हुंड्याची प्रथा बंद होईल. आज हुंड्याबद्दल देखिल अनेक प्रकार घडून येत आहेत. तिचे तेजस्वी रूप आगीमध्ये होरपळले जात आहे. याला पुरुषांच्या मानाने स्त्री देखिल जबाबदार आहे. कारण 'सुनेचा छळ करणारी तिची सासू ही देखिल एक स्त्रीच आहे.' अशा स्त्रीला स्त्रीचाच द्वेष का ? अरे जेथे स्त्रियांना स्त्रीच्याच भावना जाणून घेता येत नाहीत तेथे स्त्री मुक्ती होणे अवघड आहे. याला जर खऱ्या अर्थाने पायबंद घालावयाचा असेल तर,

आगीमध्ये तरुणींची कोवळी मने जाळणाऱ्या त्या कर्मठ स्त्रीला किंवा नवरदेवाला फाशी शिवाय पर्याय नाही. मात्र आमचे सरकारदेखील खोटे आहे. गुन्हा करणारी व्यक्ती पैशाच्या

जोरावर सहिसलामत सुटली जाते. येथे न्यायाला पारखी होते ती गरीब दुनियाच. कारण न्यायालयाचे तत्त्वच मुळी 'जिकडे धन तिकडे विजय' या तत्वावर चालवले जाते. तेव्हा अशा लाच घेऊन इच्छिणाऱ्या व्यक्तींना सजा झालीच पाहिजे.

मात्र या चळवळीमध्ये स्त्री पुरुष एकत्र येणे आवश्यक आहे. अशा दोन्ही व्यक्तींनी त्यावर जर खऱ्या अर्थाने विचार केला तर स्त्री मुक्ती झाल्याशिवाय राहणार नाही.

तरुण शूर विरा अरे आपल्याच समोर आपल्याच बहिणींची अब्रू लुटली जात आहे. मग तू असा गप्प का ? तुझे तरुण रक्त या अन्यायाला भडकून उठले पाहिजे. स्त्री म्हणजे एक 'चूल आणि मूल' सांभाळण्याचे साधन न मानता स्त्रीला ही काही भावना, मान, प्रतिष्ठा

आहेत याचा आजच्या तरुण पिढीने विचार करणे आवश्यक आहे.

तेव्हा पुढाऱ्यांनी देखिल स्त्री मुक्तीवर निव्वळ पोकळ भाषणे न देता, स्त्री मुक्ती खऱ्या अर्थाने कशी मुक्त होईल यावर जास्त भर देऊन खेडोपाडी जागृती केली पाहिजे. जर खरोखरच स्त्रीचे भविष्य उज्ज्वल व्हावयाचे असेल तर देशातील संपूर्ण स्त्री जातीने सुशिक्षित बनले पाहिजे. हाच खरा स्त्री मुक्ती होण्यावरचा महत्वाचा उपाय आहे.

प्रिये

महादेव जाधव
बारावी कला

तुझ्या स्वागता प्रिये
फुले अंगणी मोगरा
बहरली जाईजुई
आहे दिवस साजरा

तुझ्या नावाशी अतुट
आहे जोडायचे नाते
वाट पाहताना प्रिये
मन स्वप्नात रंगते

आता तुझ्या विचारात
रात्र अशीच सरते
आणि पहाटे पहाटे
देणे प्रीतीचे मागते

तुला भेटायला जीव
असा आतुर झाला
खड्डा पहारा जगाचा
आज शिथील झाला !

प्रतीक्षा

ए. जी. कुरळे
प्रथम वर्ष कला

वाट पाहातो असाच मी
दिले होतेस वचन तू
जाऊ सोबतीने आम्ही
सारे अन् विसरलीस तू

सूर्य क्षितिज पार पसार
हळूवार भरत जातो अंधार
लुकलुक तारकांच्या नजरा
लागती परत परत जिह्वार

स्वप्नसखी

सुंदरसिंग हजेरी
प्रथम वर्ष कला

तेज उंच भाळ तिचे
नासिका शोभून जाती
विलसली छाया तिची
डोळे मज खुणावती

पाणीदार नयन परीचे
हरिणीसम चपळता
तेजाळते शीतल किरण
गोरे मुख पाहाता

कंठातले गाण तिचे
मला त्यात गुंतवून जाई
खळखळणारे हास्य तिचे
ओठावरती नाचत जाई

चंदनी भास तिचा
चंद्राचे भास पाही
वल्लरी पुष्पात त्या
मी मज हरवून जाई.

आई

कु. माया पाटील
बारावी कला

भटकून रानी वनी
रक्ताळल्या पायांची
बेभान होऊन शोधते
ओढ तुझी पिलांची

डोळ्यात आठवणींचे
शिल्प पुन्हा कोरले
मायेच्या गीताचे
मनी आठव दाटले.

या विश्वात

सतीशकुमार बामणे
तृतीय वर्ष कला

आकांक्षाच्या विराट छायेत
माझी सजीव काया
स्वप्नांच्या दुनियेतील
गिरट्यांत झांजावत होती

या विश्वामध्ये भ्रष्टाचारी
नव्हते नेता लोक
होते लोकजन म्हणत होते
माझ्यासारखेच अनेक

या विश्वातील संतांमध्ये
नव्हती भांडणशाही
अनेक सुकर्मामध्ये त्यांची
होती सतत घाई

या विश्वातील अनेकांकडून
आता घ्यावा बोध
साऱ्या विश्वातील बंधू भावात
कोणा नित्य नसावा विरोध.

भूल

शामराव इंजल
बारावी वाणिज्य

जीवनी आलीस तू
तुझी चांदणी पावले
काही सांगण्या आधीच
तुला सारे कळले

तुझ्या संगतीचे क्षण
झाले बकुळीचे फूल
कशी रात्रंदिन तुझी
मला पडलीय भूल

गीत माझे

ए. एस. हजारे
बारावी कला

हृदयाच्या कोपयात
वेदनाही फुलून येते
तुझ्या विना सारे कसे
गीत माझे विरून जाते

कातर अशा कातरवेळी
अंग सारे थरारते
आठवणींच्या या क्षणी
भान माझे हरपते

ठेचाळता अंधारात
रक्त सारे वाहते
प्रतिक्षेच्या झंझावाती
अश्रू सारे संपते

शब्दांचा खेळ

कु. प्रतिभा पोवार
बारावी कला

शब्दांचा खेळ
जोडून जातो
दोन मनांचे नाते
शब्दांचा खेळ
खुलवून जातो
मिठल्या ओठांची गीते
शब्दांचा खेळ
भिजवून जातो
रुक्ष डोळ्यांचे पाते
शब्दांचा खेळ
मोडून जातो
हृदयातील मंदिर ते

आठवते

कु. वसुधा माळी
अकरावी कला

आठवते
भोवताली चांदणे वेढून होते
व्यथा व्यथेला भुलवत होते

आठवते
पहाटेचे प्रकाश किरण
मना मनाला उजळत होते

आठवते
बकुळीच्या नित्य वळणावर
खुणावताना भुलत होत

विसर

रवी इंजल
प्रथम वर्ष कला

विसर हे नाव आता
ओठी पुन्हा आणू नको
दुभंगलेल्या जीवनाची
थोरवी तू गाऊ नको

विसर ती दृष्टी आता
अर्थ त्याचा लावू नको
पोर्णिमेच्या शीत चंद्राची
वाट आता पाहू नको

भविष्याची गोड स्वप्ने
उरी आता बाळगू नको
भूतकाळ जरी गोड असा
दृष्टी त्यावर ठेवू नको.

क्षण

संजय वाघ
अकरावी कला

काही क्षण सुखाचे
हळुवार आठवणी कुरवाळण्याचे
कुरवाळता हुरळून जाण्याचे

काही क्षण दुःखाचे
दुःख विरहाने व्याकुळ
व्याकुळ होऊन भागण्याचे

काही क्षण घेण्याचे
घेताना मनापासून
घेत घेत देण्याचे

भास

जे. एन् मुरूकटे
तृतीय वर्ष वाणिज्य

आता मला काही नको
फक्त भारले शब्द हवे
प्रेमाने सजलेले
एक नवे रूप हवे

आता मला काही नको
प्रेमळ तिचा चेहरा दिसावा
वाळवंटी दिवसामध्ये
त्याने मिळतो विसावा

खरंच मला काही नको
फक्त तिचा भास व्हावा
जीवनातील विराणात
जगण्याचा आधार व्हावा

नकळत

यु. आर. हावळ
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

सूर शोधता शोधता
कळलेच नाही त्याची
केव्हा गाणी झाली

शिपत्यांशी खेळता
कळलेच नाही तिथे
मोत्यांची रास झाली

सहज फूल पाहता
कळलेच नाही जिथे
उपवने सजून आली

माणूस शोधता शोधता
कळलेच नाही कशी
माणूसकी बहरात आली.

गूढ

एम्. आर. जावळे
बारावी कला

तारुण्याच्या या
रम्य क्षणी
भेटीत येते
केव्हा कुणी
एक कटाक्ष
टाकून क्षणी
हास्य कोरले
गूढ मनी

प्रिये

संजय तु. पाटील
अकरावी कला

सांगायचे होते तुला
जे अर्धच राहिले
प्रीतीचे फूल तुला
आहे तुला अर्पिले

प्रिये तुझ्या विना
जीवनात काय आहे ?
माझ्या हृदयात सदा
तुझाच वास आहे !

तुजविन मी राहिलो
हे स्वप्न भंगलेले
कसे सांगू तुला
प्रेम शब्द भारलेले

अश्रू

कु. फरिदा मुल्ला
द्वितीय वर्ष कला

अश्रू
रंगहीन
आणि
रंगणारे
सुखात
दुःखात
अश्रू
रुसणारे
कंटात
अनावर

धागा

एस्. एम्. कुराडे
तृतीय वर्ष वाणिज्य

ईश्वराचे लेणे देणे मलाही
आनावर वाटले
देवान्यातल्या गाभान्यात ही
तुलाच मी पाहिले ॥१॥
चांद राजा हासलास तू
पाताळ मी पाहिले
सौंदर्याचे पोवाडे गातांना
शब्द माझे थिजले ॥२॥
पावसात येताना तू
मन मुग्ध मी झाले
तुझे नी माझे प्रितीचे
धागेदोरे मिळाले ॥३॥

वणवा

व्ही. एम्. सावरतकर
द्वितीय वर्ष कला

अजुनही रात्र पेटत जाते,
शीतल चांदणे त्यात कोळपते.
माझे मन माझ्याशीच झगडते,
आणि वणव्यासारखे पसरत जाते.
वेडी कळी उगाच झुरते
पसरणाऱ्या वणव्यात जळत
चांदण्यात चालते

तुझ्या कंकणांचा नाद

चौगुले जी. एस्.
तृतीय वर्ष विज्ञान

तुझ्या कंकणांचा नाद
दिशेदिशेला ऐकू दे
माळी ललाटलेलं कुंकू
डोंगरमाथ्यावर झळकू दे !

श्रीमतांची लेक जरी तू
लेणं दारिद्र्याचं घाल
आडळणाऱ्या क्रूरतेला
मायेची तू पाखर घाल ।

किरण सुखाचा वाटा घे
पण झोपडीतून सूर्य पाहू नको
महालावरील चंद्रकोर तू
झोपडीत माझ्या आणू नको ।

अंगावरील जरीचा दिसला
पदर तुझा ग फाटका
काळोखातही लुकलुकणारी
होशील का ग तारका ।

व्यथा

रवींद्र पाटील
तृतीय वर्ष विज्ञान

नाही झाली जरी भेट तरी मन हेलावते
होता जरा नजर भेट मनी भाव उधानते
असा काय झाला गुन्हा व्हावी चीर ताटातूट
पुन्हा मने जुळताना बंधनासाठी आटपीट

माझ्या मनी स्वप्नसुख तेव्हा होते साकासे
अस्पृष्टश्या प्रणयाचे होते उमटले ठसे
तुला आता भेटताना मनी आगळीच खंत
तरी वृथा सुखावतो ओठी स्मित भाव संथ

तुझ्यासाठीच

वाय आय बसान
प्रथम वर्ष वाणिज्य

सारे काही तुझेच होते
पण कळले नाही तुला
मी मरून सुद्धा जगलो
केवळ कळावे तुजला
सामावलीस माझ्या हृदयात तू
मला सुद्धा कळले नाही
स्वप्नांची मग पुजा बांधली
केवळ तुझ्यासाठीच मीही
काळ्याभोर डोळ्यात तुझ्या
पाहिली होती एक आशा
नयनांच्या मी कडा भिजवल्या
केवळ तुझ्यासाठीच दिशा
जाणले नाहीस तू मला
निघुन गेलीस झोतासरशी
सुना राहिला पिजरा बिचारा
तळमळतो आता तुझ्या आठवणीशी

अजून वेळ गेली नाही

विनायक नाईक
प्रथम वर्ष विज्ञान

अजून वेळ गेली नाही
तू ये मी वाट पाहीन
उरलेल्या आयुष्याची
जळून राख होण्याआधी
पाहिलेल्या स्वप्नांची
उन्हात होळी पेटण्याआधी
जुळविलेल्या संदर्भांची
पाने उडून जाण्याआधी
तू ये मी वाट पाहीन
अजून वेळ गेली नाही.

शाप

ए. एन. देवेकर
एम्. ए. भाग एक

जन्मणाच्या जीवाला
वेदना एक शाप आहे
जगणाच्या जीवाला
प्रेम एक भास आहे
सुख मागणाऱ्यांना
दुःखाचीच वाट आहे
स्वप्न पाहणाऱ्यांना
केवळ कल्पनेची साथ आहे
प्रेम करणाऱ्यांना
विरहात जळणे आहे.

समाज

अरविंद द. कापसे
प्रथम वर्ष कला

समाज
वाऱ्यासारखा चंचल
सुईसारखा घातक
जमदग्नी सारखा तापट

समाज
सर्पाळा पुष्पहार समजणारा
भ्रष्टाचारी नेत्याला डोक्यावर घेणारा
सेवकाला पायी तुडवणारा
साधूला समजतो चोर
चारित्र्याला चालवितो अग्निकुंडावर
सुधारकांवर भुंकणारा

समाज
बऱ्याच वेळा
बालकासारखा निर्व्याज !

मी - तू

व्ही. एम्. मोहनगेकर
द्वितीय वर्ष कला

फूल मी होतो
सुगंध तुला देण्यासाठी
झाड मी होतो
सावली तुला देण्यासाठी
डोळे मी मिटतो
स्वप्नात तुला पाहण्यासाठी
कवी मी होतो
गीत तुझे गाण्यासाठी
पारधी तू बनलीस
शिकार माझी करण्यासाठी

विरह

बी. एम्. पाटील
तृतीय वर्ष विज्ञान

तुझ्या आठवणीत मी व्याकुळणे
जीवनाचाच अंत मी घायाळणे
जीवंत देही माझे नुसते जळणे
आणखी त्यालाच किती जाळणे
तुझ्यासाठी जीवाचे हे झुरणे
नकाराच्या नखांनी तरी कुडतरणे
प्रेम प्यासा प्रितीविना तडफडणे
नुसते मृगजळाचेच हे वेडावणे
खरे आहे हेच मनीचे गाणे
खोटे त्याला कशास मानणे ?

स्पर्श

महादेव हुंदळेकर
तृतीय वर्ष विज्ञान

प्रेमाचा एक संदेश पुरे,
वासनेची ज्योत नकोय मला
श्वासाची एक ऊब पुरे
सहवास कायमचा नकोय मला

अश्रूचा एक थेंब पुरे,
अश्रूंची माला नकोय मला

प्रेमाचा संदेश पुरे
तुझे सर्वस्व नकोय मला :

सहवास

अरविंदकुमार हावळ
द्वितीय वर्ष विज्ञान

सहवासातच घडले सारे
नयनाला हे नयन भिडले
सांगते स्मित ओठावरचे
तुझा मी अन् माझी तू
नजर तीराने करुनि वार
केलीस माझे हृदय घायाळ
वाटते तुजला पाहुनि आता
तुझा मी अन् माझी तू
होता आठवण तुझी मला
राहवत नाही पाहिल्याविना
कळुनी चुकले आता मजला
तुझा मी अन् माझी तू

हरवते स्मित

कु. शशीकला शेटके
तृतीय वर्ष वाणिज्य

ज्याच्या खांद्यावर
विश्वासाने मान ठेवावी
तो खांद्याचा मातीच्या बैलासारखा
ठिसून जावा
आणि
पराभवाच्या जाणिवेने
आपण खचून जावे
आता हरवत्या स्मिताला
आपणच साक्षी व्हावे

पराभूत

देसाई सुर्यकांत
तृतीय वर्ष विज्ञान

डोळ्यात अंधाराचा पूर
तुला सोडून चालले मी दूर
नव्हते कुणीही सोबतीला
एकटी मी, शोधू नको मला
सभोवती फक्त वेदनेचे सूर
तुला सोडून चालले मी दूर
कुणासाठी कुणीतरी गात आहे
मी मात्र आता एकटीच आहे
पराभूत या जगी दुःखात मी दूर
तुला सोडून चालले मी दूर

रीत

पदमाकर पाटील
प्रथम वर्ष कला

अशी कशी रे रीत तुझी
या आभाळाखाली फिरताना
मंद होते माझी मती
देवाची भक्ती करते व्यक्ती
तीच मागते भीक दारोदारी !
देवाने का दिली नाही आत्मशक्ती ?
असे सवाल अनेक
मुठीत लपतो दाणा व्यापारी
चलाखीने
काय पाहातोस ?
लुटले रे तुझ्या बापाला !

तुझी आठवण येते !

देसाई के. आर.
बी. ए. भाग-१

उषेची प्रातःकाळची लाली
दिनकराची चमकती प्रभा
रात्रीच्या मिठीत काळवंडते
तेव्हा मजला तुझी आठवण येते!

दुपारच्या रखरखीत समयी
वाटेवरच्या दीर्घ प्रवासात
प्रेमळ वृक्षाची छाया मिळते
तेव्हा मजला तुझी आठवण येते !

रात्रीच्या काळ्याकुट्ट नभी
रजनीच्या निरव कुशीत
तारका मनास विलोभते
तेव्हा मजला तुझी आठवण येते !

व्यथा

कु. वैशाली जाधव
प्रथम वर्ष कला

पुसून माझे काजळकाळी डोळे ओले
गर्द गहिरे रान गुलाबी ओलेचिंब झाले
श्रावण बरसे फुलाफुलातून,
दारी माझ्या का विरहऋतू
दिवाणी मी अन् विराणू तू
झाडे बहरली पानोपानी
माझ्या नसीबी पतभड कथा
कशी कळावी मज हृदयाची दर्द व्यथा
शिशिर संपला वसंत आला
प्रतिक्षा न संपे दादून आला गळा
किती युगे अशी घालवी तुझ्या प्रतिक्षेत मी

प्रेमा तुझा रंग कसा ?

संताजी पाटील
तृतीय वर्ष कला

असा कसा घातकी
लागला तुझा लळा
माझ्याही नकळत
कापलीस माझा गळा

तुझ्या ह्या सौंदर्यावर
खेळतील लक्ष भुंगे
सौंदर्य निघुनी जाता
तुझ्या वेदनाच संगे.

तुलाही सोसणार नाहीत
त्या आठवणींच्या झळा
माझ्याही नकळत
कापलीस माझा गळा.

तुझे हे प्रेमाचे खेळ
न ठरोत अभिषाप
बसता दुःखाचे चटके
व्यर्थ तो विलाप

आता पुन्हा न वरती
गेली तू पार तळा
माझ्या ही नकळत
कापलीस माझा गळा

जीवनाच्या वाटेवर

गीताजंली चव्हाण
द्वितीय वर्ष कला

जीवनाच्या वाटेवर चालताना
सुखाचे कित्येक क्षण आले
तेव्हा मी आकाशाला पृच्छा केली
माझा आनंद साठवताना
तुझ्या भिंती तर कोसळणार नाहीत ?
जीवनाच्या वाटेवर चालताना
दुःखाचेही क्षण आले तेव्हा
माझ्याच अश्रूंना विचारणा केली
दुःखाचे कडे झेलताना
ढासळणार तर नाही ?
जीवनाच्या वाटेवर चालताना
कधी अंतर्मुख झाले
तेव्हा मी सागरालाच विचारले
माझे गांभीर्य निरखताना
तू माझ्यात तर बुडणार नाहीस ?

अंधकार

बाळासो मुल्ला । तृतीय वर्ष विज्ञान

तरुणांनो पुढे व्हारे पेलण्या आम्हान
निघेल तेंव्हाच या समाजातला अंधःकार
आंधळ्या श्रद्धा, खुळ्या समजूती
काढून टाकू तडीपार
निघेल तेंव्हाच या समाजातले अंधःकार
शोषून काढू साधुबुवा,
हाकलून लावू जादूटोणा
क्रांतीचे ब्रिद होईल साकार
निघेल तेंव्हाच या समाजातला अंधःकार
उपटून टाकू करणी-भरणी
मग तो सिरेंचा लिबू असो
तरुणांना न होवू दे बेकार
निघेल तेंव्हाच या समाजातला अंधःकार
मानामतीचे मग होईल रान
चेटुकाचीही होईल धुळधन
तेंव्हा करेल समाज तुमचा सत्कार
निघेल तेंव्हाच या समाजातला अंधःकार

तूच सांग

विजय पाटील । बारावी कला

दाटतात आठवणी
जसे धुके पसरवे
तूच सांग
मी ते कसे विसरावे ?
करून माझ्यावरती
जादूची किमया
का दिलीस वेडी माया
कधे येशील माझ्या
भेटीस पुन्हा
तूच सांग
काय केला मी गुन्हा ?
स्वप्नात तर येशील
एक क्षणभर
तूच सांग
किती काळ राहशील दूर ?
नाही जाणीव तुला
माझ्या मनाची
तूच सांग
राखशील का लाज प्रीतीची ?

अबोली

धनाजी देसाई । तृतीय वर्ष विज्ञान

नाही कधी पाहिलीस
एक अस्फुट अबोली
माझ्या मनात फुलली
आणि तिथेच राहिली
नाही कधी पाहिलीस
अश्रुविना बरसात
नित्य चालली शिंपीत
तुझ्या पावलांची वाट
नाही कधी पाहिलेस
माझे तुटलेले पंख
फडफड करीत असतात
तुझ्याच भोवती सतत
एक किनारा नदीचा
दुसऱ्याला घाली साद
दुजा चालला खुषीत
त्याला मुळी नाही दाद
नाही कधी जाणलीस
माझ्या अंतरीची व्यथा
आणि इथेच संपली
माझ्या जीवनाची कथा
आज निघुनी जाताना
सारी आसवे गोठली
खुळी प्रीत अबोलीची
आज इथेच संपली

उन्मेष

के. एम्. पाटील । तृतीय वर्ष कला

जगण्यात राम नाही
मरणाची मौज आहे
उन्मेष क्रांतीचा नाही
अखंड काळरात्र आहे
जात जात नाही
रक्तपात होत आहे
देशप्रेम उरी नाही
धर्माचं आभाळ आहे
प्रगतीपाऊल कुठंच नाही
विकासला पायबंध आहे
स्वातंत्र्य समतेत नाही
दारिद्र्याशी झुंज आहे
राजकारण पहावत नाही
जातीयतेचा गोफ आहे
देशात दिसत नाही
स्वार्थाचा बाजार आहे
अश्रू शिंपीत नाही
अश्रूत हृदय आहे
लोचनांत निखारा नाही
उन्मेष क्रांतीचा आहे

कोरी पाटी

संजू के. वाळवे
तृतीय वर्ष विज्ञान
तुझ्या साठी 'कोरी' ठेवली
मी ही जीवन 'पाटी'
आजवरी ना कधी ओढली
तयावर एक रेघोटी,
फक्त तुझ्या आठवणींनी
जेव्हा पडते त्यावर पाणी
तेव्हा वाटते,
याच आसवांनी बनूनी शाई
लिहावी एक कहाणी
आणि या, त्रिवर्णी जोडीला
गुंफावे एक ठिकाणी,
गुरफटलाल्या रेघोट्यांची
जागा घ्यावी दोन मनांनी,
फुलाव्यात तेथे,
प्रेमफुल्यांच्या अमरवेली
आणि गोंदावी याच फुलांनी
'कोरी' अंतर हृदयाची 'पाटी' !

निरोप

विजयकुमार पाटील । प्रथम वर्ष कला
घेता निरोप तुझा
कंठात शब्द दबलेला
जाता विरून नाते
प्रेमास मुकलेला
जीवन रथ आपुला
होता स्वच्छंदी नटलेला
अपूर्व आपला क्षण इथला
स्मृतीत साठलेला
दंगे अनेक धोपे
हृदयात माजलेले,
डोळ्यात आसवांनी
थैमानघातलेले
घेता निरोप तुझा
कंठात शब्द दबलेला
जाता विरून नाते
प्रेमास मुकलेला

शिवराजला हार्दिक शुभेच्छा

सुदर्शन मंगलोरी कौल फॅक्टरी ऐनापूर

स्वस्त, सुबक व टिकावू उत्पादन
थोड्याच दिवसात सुंदर कुंड्यांचे उत्पादन

प्रोप्रा. चांडके ब्रदर्स गारगोटीकर

वाईट ब्रिलीएन्ट अँड ब्युटी फुल कलर फोटोसाठी
सन कलर फोटो क्रॉफ्ट्स

डॉ. गुणे रोड, गडहिंग्लज, जि. कोल्हापूर. फोन. नं. १३८
प्रोप्रा - मारुती चव्हाण

सारांश

तानाजी काळे एम. ए.,

मनामध्ये आकार एक आस घेत आहे.
तहानलेला हा आत्मा एक ध्यास घेत आहे,
आणिकाळ घेण्याअगोदरच,
ही आयुष्याचीच संध्याकाळ होत आहे ॥
जगण्यात सुख आहे ना मरणात दुःख आहे
डोळ्यात दृष्य आहे, ना हृदयात चित्र आहे
काखेत यशाचा कळसा, पण पडलेले त्याला छिद्र आहे,
आणिसकाळ.....होण्याअगोदरच.....
सत्यात भक्त आहे, ना नात्यात रक्त आहे
प्राप्तीत गम्य आहे, ना आनंद रम्य आहे
शेवटपर्यंत जरी सुखाची झोळी भरली,
तरी ती रिकामीच आहे,
आणि काळ होण्याअगोदरच
ही आयुष्याची संध्याकाळ होत आहे.

विज्ञानयुग

इ. के. पाटील तृतीय वर्ष कला

विज्ञाने दिधले, सुखाचे हे दान ।
कोणी एक श्रम करेचिना ॥
श्रमापोटी केला, व्यायाम-व्यायाम
दिनभर खुर्ची सोडवेचिना ॥
घरी कांता वदे, घ्या कुक्कर-हिटर
टी. व्ही मुळे वेळ मिळेचिना ॥
बेटी बोले बापा, लेक्चर चुकते पपा ।
लुनासाठी पेट्रोल, मिळेचिना ॥
ऐसे विज्ञान-विज्ञान, देई सर्वा समाधान ।
परि आळस लोभाने, होई सारी घान ॥
म्हणे इ.के. जगी, निर्मावा अनुबाँब
परि शांतिसाठी, योजावाजी ॥

स्मृति

हिंदुराव भिमराव चौगुले द्वितीय वर्ष कला

तू,
अशीच एका वळणावर,
भेटलीस, आणि जीवनात,
सौम्य चांदणं बहरलं
प्रेमाचं फूल,
केव्हा फुललं कळलच नाही.
तू निघून गेलीस, आणि मावळलंही
पण,
तुझ्या स्मृती,
डागण्या देउन जाता.
शारीरिक वेदनांपेक्षा,
मानसिक वेदना,
अधिक कष्टप्रद असतात
कारण, त्या झोपेतही
पिच्छा सोडीत नाहीत
स्वप्न बनून छळत राहतात.

नजर

दिलावर शमंजी प्रथम वर्ष कला

त्या अकल्पित पाहून नजरेस
मला तू क्षणातच मोहीलेस
झाली जरी नजरे आड
पाहीन मी तुला दृष्टी पल्याड
क्षणात मिळविशी क्षणात विस्कळी
तुझ्या दिव्य नजरेची ती साखळी
दूरावताच ना मिळे नजर
ना तुला ना मला पडेना आसर
गेली आठवण गोड क्षणांची
तीच नजर सखीनी जन्माची
ना वाटे ती नजर अपुरी
ना राहो ती गोष्ट अधुरी
वाट पाहीन मी तुझ्या त्या शब्दांची
होऊ दे सुरवात गोड प्रेमाची

॥ हिन्दी - विभाग ॥

नई उम्रों को न रोको,

नई ज्वाला से

अभय हो

खेलने दो,

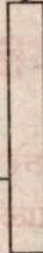
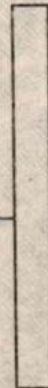
जूझने दो ।”

हरिवंशराय बच्चन

With Best Compliments to 'SHIVRAJ'

M/s S. S. MUCHANDI

ENGINEERS & CONTRACTORS

'Shreeshant' 32 / A, Shri Mahalaxmi Nagar, Subhash Road,
Kolhapur - 416 002 Phone : 29893.

P.P. Shashikant Muchandi

सहन-शीलता

(एकबार महात्माजीके गालपर किसीने तमाचा लगाया । तो शांत मनसे बापुजीने दुसरा गाल भी तमाचा खाने के लिए आगे किया । कितनी थी महान सहन शीलता !)

अपने आपको गांधी अवतार माननेवाले एक महाशय किसी चुनाव में खड़े रहा । दिखने में वह गांधी जैसे थे । चुनाव के भाषण में वे कहने लगे 'भाईयों, लोग मुझे गांधीका अवतार मानते हैं । उनके सब गुण मुझमें हैं, बापुजीका आदर्श, अहिंसावाद, सहनशीलता ...

ऐसे सुनते हो दर्शकों से एक आदमी ने उठकर सीधे भाषण देनेवाले उस महाशय को गालपर जोर की थप्पड़ लगाई !

गुस्से में लाल होकर उस महाशयने कहाँ - 'तुमने मुझे थप्पड़ क्यों लगाई ?

उस आदमी ने शांत स्वर से कहा 'मैं तो महात्माजीकी सहन शीलता ढुंढ रहा था ।

एक फौजी अफसर को किसी लम्बी ड्युटी पर देश से बाहर भेजा गया । जब परदेश में रहते हुये बहुत दिन हो गये तो एक दिन उसे एक पत्र मिला, जिसमें लिखा था कि, चलते समय मैंने आपको जो फोटो दी थी, वह वापस कर दीजिए, क्योंकि अब मैं एक बैंक मैनेजर से शादी करना चाहती हूँ ।

फौजी अफसर ने लगभग दो दर्जन फोटो उस लडकी को भेज दिए और लिखा - 'इनमे अपना फोटो निकालकर बाकी वापस भेद दिजिए ।'

पिता - देख रही हो मुन्ने की माँ, मुन्ना हट कर रहा है कि गधे की सवारी करेगा ।

माँ - अरे ! तो क्या गजब हो गया । अपने कन्धे पर बिठा लो ; चुप हो जाएगा ।

प्रदीपकुमार काकडे

एम. ए. भाग १

शक का इलाज

कु. स्मिता खुडे

प्रथम वर्ष-वाणिज्य

अबतक तो लगता था कि, जिंदगी वही बनेगी जैसे हमारी तकदीर होगी ॥ मगर अब यूँ लगता है कि, जैसे हमारा दिमाग और हाथ चलेंगे वैसेही हमारी जिंदगी हिलेगी ॥

अमित ने 'सेवासदन' नामक नया अस्पताल खोला था। वैसे नगर में डाक्टरों की कोई कमी नहीं थी। लेकिन अमित उन सबसे अलग था, क्योंकि वह उच्च-नीच का भेदभाव नहीं मानता था, उसका पहला कर्तव्य था मरीजोंकी सेवा करना। कई बार उसने जरूरतों के लिए मुफ्त में यह सेवा की थी। उसी कारण शहर के एक प्रसिद्ध डॉक्टर के नाम से वे जाने जाते थे। वे सुबह दस बजे अस्पताल में आया करते थे। एक बार इंडियन रेल समय पर पहुँचने में देर कर सकेगी, लेकिन अमित नहीं।

सोमवार के दिन सेवासदन में मरीजों की भीड़ लगती है। इतवार को अस्पताल बंद रहने के कारण हर सोमवार को यही हाल रहता था। घड़ी ने दस बजने की सूचना दी, लेकिन अभी तक डॉक्टर का पता नहीं था। एक सिरीयस पेशेंट देखने जाने के कारण कुछ देर बाद अमित आये और देरी के लिए लोगों की माफी मांगते हुए अंदर मुड़े। इतने में उनकी नजर मरीजों में बैठी एक लड़की पर गयी और कुछ देर के लिए वे रुके, लेकिन अगले पल वे अपने मन पर काबू पाकर अंदर आये। लड़की की बारी आतेही वह अंदर आयी, तो अमित उसे देखता ही रहा। जब वह मुस्कुराती, तो और भी हसीन लगती। उस लड़की को बैडमिंटन खेलते समय चोट लगी थी। अमित ने उसका हाथ अपने हाथ में लेकर ड्रेसिंग करना शुरू किया, लेकिन उसकी नजर उसके चेहरे पर टिकी थी। जिस कारण ड्रेसिंग करते समय उसके हात के साथ-साथ उसका

अपना हाथ भी ड्रेसिंग में बँध गया। माफी माँगते हुए उसने फिर सब ठीक किया और उसे दो दिन बाद आने के लिए कहा। जब वह जाने के लिए मुड़ी तो अमित ने उसका नाम पूछा। उसने अपना नाम 'रूपा' बताया और वह चल पड़ी। 'रूपा' 55 अमितने दोहराया। सचमुच वह अपने नाम से कई ज्यादा रूपवान थी।

रूपा शहर के जानेपहचाने रईस रामशंकर चौधरी की इकलौती बेटी थी। रूपा का अमित के यहाँ आना-जाना बढ़ गया और वे दोनों एक दूसरे को चाहने लगे। उन्होंने शादी करने का निश्चय किया। अमित जब दस बरस का था, तभी उसके पिता भगवान को प्यारे हो गये थे। बीमारी में जब उनकी जान चली जा रही थी तब उनकी गरीबी के कारण उन्हें देखने कोई डॉक्टर नहीं आया था। उनके जिंदगी की गाड़ी अभी-अभी सड़क पर आने की कोशिश कर रही थी। उसकी माँ का रोककर बहुत बुरा हाल हुआ था। और अमित कोने में बैठ के सोच रहा था, तकदीर बनानेवाले तू वो कर चुका, जो तुझे करना था। अब मुझे सोचना है, मुझे क्या करना है। तभी उसने डॉक्टर होने का निश्चय किया। बेटे को पढ़ाते समय माँ को दर दर की ठोकें खानी पड़ी। हर वक्त मौत से सामना करना पड़ा। फिर भी वह अपने लाल को समझाती, किस फिक्र में पड़ा है तू, यहाँ सूरज को भी एक दिन मरना है, हर पल खुश होकर जी ले। यहाँ कदम-कदम पर मौत को आना है। अमित मन लगाकर पढ़ता था। उसने बहुत संघर्ष किया। क्योंकि उसे मालूम था संघर्षों के बाद ही मंजिल करीब आती है। जिसका नतीजा यह निकला कि वह डॉक्टर की परीक्षा में पहला आया। उसकी माँ का सपना साकार हो गया, वह बहुत खुश थी,

क्योंकि उसने, अपने पति को दिया हुआ, वादा पूरा किया था।

अमित रूपा को अपने घर ले आया। माँ और रूपा हँसती खेलती देर तक बातें करती रही। शाम को जाते समय अमित की माँ ने रूपा के चेहरे पर काला टीका लगाया ताकि उसे लोगों की नजर ना लगे। कुछ दिन बाद चौधरीसाहब को मिलने अमित रूपा के घर आया। अमित का दिल धड़क रहा था, लेकिन सच बात तो यह थी कि चौधरीसाहब को सब पता था और उन्हें अमित पसंद भी था। पर यहाँ वह सोच रहा था अपनी पिछली गरीब जिंदगी को मालूम होनेपर रूपा के पिता उसे क्या जबाब देंगे। अमित को आते देख रूपा अंदर चली गयी। चौधरीसाहब और अमित बातें करते रहे। रूपा चाय लेकर आयी तभी चौधरीसाहब ने अमित से अकेलें मे कुछ बातें करना चाहा। रूपा कुछ समझ न पाई लेकिन उनकी बातें होने के बाद अमित और रूपा की शादी पक्की हो गयी।

शादी के बाद रूपा ससुराल चली गयी। अमित दहेज के खिलाफ था। चौधरीसाहब ने अमित को भेट के रूप में कार दी, वह लेना नहीं चाहता था, लेकिन उसके काम के लिए एक कार की जरूरी थी और वह चौधरीसाहब के कुछ काम की भी नहीं थी। इसलिये अमित ने अपनी कार लेनेतक वह कार स्वीकार कर ली। रूपा के चले जाने के बाद चौधरीसाहब अकेले रह गये। उनकी देखभाल के लिए उनका पुराना नौकर सिर्फ रामू ही मौजूद था। पहली ही रात अमित को फोन आया और वह रूपा को छोड़कर जाने लगा, तो रूपा ने उसे ठहरने को कहा, कारण कि उनकी आजही शादी हुई थी। पर अमितने बताया कि उससे पहले ही उसकी शादी हो गयी है, डॉक्टरी पेशा से और मरीजोंकी सेवा करना डॉक्टर का पहला फर्ज है। रूपा के चले जाने के बाद चौधरीसाहब को रात में दिल का दौरा पडा था, तो उनके लाख मनाने पर भी राम ने अमित को फोन किया था, जिससे वह रूपा को छोड़ कर वहाँ आ पहुँचा। उसने चौधरीसाहब को देखा उनका इलाज करके उन्हें

आराम करने को कहकर वह घर लौटा, तो रूपा उसपर रूठी हुई थी।

अमित गरीब लोगों से पैसे नहीं लेता था बल्कि मुफ्त में उन्हे दवा भी देता था, जिसके कारण रूपा और अमित मे झगडा होता रहा। दिवाली करीब आयी थी और रूपा को चिन्ता लगी थी कि इस त्योहार मे कपडों का क्या प्रबंध करे ? उसने अमित से बात की और जब उसने बात टाली, तो रूपा अपने मायके की तारीफ करने लगी। अमित ने व्यंग्य से कहा, 'तुम्हारे मायके मे उँची अटारी सैर को मिलेगी, खाने को पकवान मिलेंगे, फूलों की सेजपर सोओगी, नित्य राग-रंग की धूम रहेगी, तो तुम मायके चली जाओ।' व्यंग और क्रोध में आग और तेल का संबंध है। व्यंग्य हृदय को इस प्रकार विदीर्ण कर देता है, जैसे छैनी बर्फ के टुकडे को। रूपा क्रोध से विह्वल होकर बोली, 'अच्छा अब तो जबान संभालो, बहुत हो चुका। मुँह में जो अनाप-शनाप आता, बकते जाते हो।' औरत एक बार मार सह सकती है, लेकिन अपने मायके की निंदा उससे बर्दाश्त नहीं होती। एक दिन जब अमित घर नहीं था, तब फोन आया। रूपा ने फोन उठाया। वह तवायफ रत्ना का फोन था, उसने आगे कुछ न सुनते हुए फोन काट दिया। अमित का उस तवायफ के यहाँ जाना उसके कानोंपर आया था। लेकिन इसके बारे में उसने उससे कुछ नहीं पूछा था लेकिन आज जो हुआ उससे वह और भी हताश हो गयी। अब वह अमित को देखना तक नहीं चाहती थी। मन में जब एक बार भ्रम का प्रवेश हो जाता है, तो उसका निकालना कठिन हो जाता है। अमित घर लौटने से पहले ही वह मायके चली आयी। रूपा को अचानक आया हुआ देखकर चौधरीसाहब अचंभे में पड गए। रूपा ने जब उन्हें असली बात बतायी, तो उन्होंने रामू को सच बात निकालने के लिए अमित के यहाँ भेज दिया।

रामू ने चौधरीसाहब को बताया कि रत्ना का छोटा बेटा बहुत बीमार रहता है, जिसे देखने के लिए कोई डॉक्टर वहाँ नहीं जाता। लेकिन उसे देखने अमित वहाँ जाता था। तो चौधरी साहब ने रूपा

को बुलाकर कहा, 'बेटी दुनिया में हर रोग का इलाज है, लेकिन 'शक' एक ऐसा रोग है, जिसका दुनिया का कोई भी डॉक्टर इलाज नहीं कर सकता है। जब 'शक' का यह रोग एक बार किसी को लग जाता है तो इससे दूसरे लोगों पर ही नहीं बल्कि अपने आप पर भी विश्वास नहीं होता। बेटी, तुम्हें मालूम होना चाहिए विश्वास वह दौलत है, जिससे हजारों मुसीबतें टलती हैं, मोहबत वह ताकत है, जिससे दुनिया चलती है। बेटी, वे लोग गरीब जरूर हैं, लेकिन दिल के बहुत अमीर हैं। आज तूने मुझे एक बात बताने पर मजबूर किया है, जो मैंने हमेशा तुमसे छुपा रखी थी। मेरी बीवी अस्पताल में थी और उसे पहला बच्चा होते ही वह मर गया। वह बच्चे की याद में तड़पती थी। एक दिन वहाँ एक तवायफ आयी, वह नहीं चाहती थी कि उसकी बेटी एक तवायफ की बेटी के नाम से जिये। इसलिए

वह अपनी बेटी को मेरे पत्नी के हवाले सौंपकर चली गयी। लेकिन मेरी पत्नी को भी भगवान का बुलावा आ गया और वह उसे मेरे हाथ सौंपकर चल बसी। तुम ये मत भूलो की वह लड़की तुम ही हो, एक तवायफ की बेटी और यह सब जानते हुए भी उन्होंने तुम्हें अपनाया है। चौधरीसाहब को यकायक दिल का दौरा पड़ा और उन्हें जल्दी अमित के अस्पताल में पहुँचाया गया। रूपा के विस्मयपूर्ण नैत्र सजल हो गये। अमित की इस महत्ती, उदारताने उसके अंतःकरण को प्रभावित; श्रद्धा और विशाल प्रेम से व्यापित कर दिया। उसे अपने किये पर अत्यंत शर्म हुई।

चौधरीसाहब बिल्कुल ठीक हो गये। रूपा ने अमित की माफी माँगी और वह भी उसके काम में मदद करने लगी।

अहिल्यादेवी नागरी सहकारी पतसंस्था, मर्या. गडहिंग्लज

भटक्या, विमुक्त, दलित, मागास व धनगर
समाजाच्या आर्थिक उन्नतीसाठी स्थापन झालेली
गड. आजरा व चंदगड तालुका
कार्यक्षेत्रासाठी कार्यरत असणारी अग्रणी पतसंस्था

प्रा. विठ्ठल बन्ने
चेअरमन

प्रा. शिवानंद कट्टीकर
व्हाईस चेअरमन

परशुराम पुजारी
सचिव

संचालक

प्रा. एम.आंर. करगार
श्री. सर्जेराव नडड्टी
श्री. बाबूराव पुजारी
श्री. निंगाप्पा भमानगोळ

श्री. आर्.एस्. करगार
श्री. मुरारी शिंगाडी
श्री. रामाप्पा किल्लेदार

सल्लागार

प्रा. डी.जी. वाठारे

श्री. चन्नाप्पा पुजारी

श्री. मायाप्पा पुजारी

शिवराज इकसठ

ममता

एन. एस. धनकुटे

तृतीय वर्ष, कला

क्या हो गया था आज अमर को ? बड़ी गहरी सोच में पड़ा हुआ था। कमरे में इधर-उधर फेरे ले रहा था। उसकी अवस्था देखकर वह उदास और बेचैन-सा लग रहा था। उसके मन में कई सवालोंने कोहरमा मचा दिया था। अमर दिनभर अपने सवालों के जबाब ढूँढ़ने की कोशिश कर रहा था लेकिन एक भी जबाब उसे नहीं मिल रहा था। श्याम के ठीक छः बजे अमर नदी की ओर चल पड़ा। नदी के किनारे बैठकर पानी में एक-एक कंकड़ फेंकते हुए न जाने कबतक वह बैठा रहा।

अमर के पिताजी का नाम 'रामदयाल' था। वे पोष्ट ऑफिस में क्लर्क का काम करते थे। नौकरी के सिवा कमाने का कोई दूसरा साधन उनके पास नहीं था। रामदयाल को जो तनख्वाह मिलती थी, उसी में सिर्फ घर-खर्चा चलता। बचत के लिए पाई भी नहीं बच सकती। फिर भी रामदयाल कभी निराश एवं दुःखी नहीं होते। आनेवाला दिन हँसी-खुशी में गुजारना यही उनका जीवन था।

रामदयाल की पत्नी निर्मलादेवी रामदयाल के हर सुख-दुःख की साक्षीदार थी, वह रामदयाल को हमेशा खुश रखने की कोशिश करती। वह एक पत्नी न होकर त्याग की मूर्ति भी थी।

कुछ दिन बीत गये। रामदयाल अपने दफ्तर में काम में मग्न थे, कि किसी ने बता दिया कि उनका फोन आया है। रामदयाल तुरन्त फोन की तरफ बढ़े रिसिवर उठाकर कान पर रखी। फोन हॉस्पिटल से आया था, एक खुशखबरी लेकर, रामदयाल को बेटा हुआ था। लेकिन खुशखबरी की हँसी होठों पर आयी न आयी तो उन्हें एक बुरी खबर सुननी पड़ी। डिलिवरी के बाद निर्मलादेवी चल बसी थी। रामदयाल के पैरों के नीचे की धरती

खिसक गयी। टेलिफोन का रिसीवर अपने आप गिर पड़ा। सारे ऑफिस में सन्नाटा छा गया। निर्मलादेवी की मौत का सदमा रामदयाल सह न सके और वे बेहोश हो गये। रामदयाल के इस दुःख पर सबसे अधिक तरस खाया था पड़ोसी - वर्मा जी ने। वर्माजी ने खुद अपने हाथों से रामदयाल के बच्चे को उठाकर अपनी बीवी के हाथ सौंप दिया। दरमियान वर्माजी की बीवी की भी डिलिवरी हुई थी। पड़ोसी का कर्तव्य और ममता के स्नेह से वर्माजी ने रामदयाल के बच्चे की जिम्मेदारी ली थी। बच्चे का नाम 'अमर' रखा गया। अमर बहुत प्यारा-सा बच्चा था जो भी उसे अपनी गोद में लेता उसे नीचे रखने का नाम ही नहीं लेता।

रामदयाल जब अपने नन्हें अमर की ओर देखते तो उसके भविष्य के बारे में सोचते। माँ की ममता के बिना, क्या होगा इसका ? गाँव के कुछ जानकार लोगों ने रामदयाल को दूसरी शादी करने की सलाह दी। मगर रामदयाल ने इन्कार किया। वे सोचते थे अगर अमर की सौतेली माँ आ गयी, तो अमर की परवरिश ठिक तरह से नहीं होगी। समाज में रामदयाल ने सौतेली माताओं के नमुने देखे थे। इसलिए वे दूसरी शादी करने से डरते थे। अमर की माँ स्वयं बनकर उसकी परवरिश करने का निश्चय रामदयाल ने किया था। लेकिन पड़ोस के वर्माजी ने बड़ी कुशलता से रामदयाल को एक बच्चे के बारे में माता की जिम्मेदारियाँ क्या होती हैं पुरुष को क्या क्या कठिणाइयाँ आती हैं यह समझा दिया। वर्माजी यह एक अच्छे इन्सान थे, जो हमेशा दूसरों की भलाई के बारे में ही सोचते थे। वर्मा-जैसे आदमी का कहना न मानना

रामदयाल के लिए मुश्किल हो गया और वे दूसरी शादी के लिए राजी हुए। लडकी वर्माजी के दूर के रिश्तेदारों में से ही थी। वर्माजी ने लडकी के गाँव जाकर शादी का रिश्ता पक्का किया। अमर की उम्र कुछ छः महिनों की होगी। छः महिनों के बाद वह माँ की गोद में बैठनेवाला था, वह भी 'सौतेली'। रामदयाल की दूसरी बीवी का नाम पार्वतीदेवी रखा गया, जो सचमुच शिव की ही पार्वती लगती थी। जिस दिन पार्वतीदेवी ने रामदयाल के घर में उनकी बीवी बनकर और अमर की माँ बनकर पाँव रखा उसी दिन रामदयाल के घर में छः महिनों के बाद हँसी गुँज उठी अमर और उसकी माँ की। जैसे दिन-ब-दिन ढल रहे थे वैसे घर में हँसी-मजाक और तोतले बोलों से घर गुँज रहा था। माँ-बेटे की परस्पर ममता देखकर रामदयाल मनोमन खुश थे, लेकिन तुरन्त किसी अनजान अंदेशा से उनका मन फिर उदास होता। अगर पार्वतीदेवी को अपना बेट हो गया तो, अमर का क्या होगा? क्या अब मिल रहा है ठिक वैसा प्यार अमर को मिल सकेगा या पार्वती भी दुनिया की सौतेली माताओं जैसा रूप धारण कर लेगी। रामदयाल को ऐसे प्रश्न बेचैन करते थे।

शादी होकर एक साल बीत गया। लेकिन पार्वतीदेवी अपने मायके कभी नहीं गयी। पार्वतीदेवी गरीब एवं सुसंस्कृत घराने की लडकी थी। हर त्यौहार पर भाई का बुलावा आता। मगर पार्वतीदेवी अमर के कारण मायके नहीं जाती। अमर इतना प्यारा बच्चा था, जो दुनिया की हर सौतेली माँ को उसका सौतेलापन कुछ क्षण भुला देता, मानो कुछ ऐसाही हो गया था पार्वतीदेवी के बारे में। वह स्वयं तो माँ नहीं बनी थी। लेकिन माँ बनकर जो स्त्रियाँ अपने बच्चों को प्यार देती हैं उनसे कुछ ज्यादा प्यार पार्वतीदेवी अमर को देती थी। एक पल भी अमर उसकी नजरों से दूर हो जाए तो उसकी आँखें हिरनी की तरह तरस खाती। किसी पड़ोस के बच्चे ने अमर को मारा या रुलाया तो तुरन्त पार्वतीदेवी उस बच्चे की माँ को सूचना देती।

गाँव में सौतेली माँ की छाया में बड़े हुए युवक सोचते, काश! पार्वतीदेवी मेरी सौतेली माँ होती! अमर कितना किस्मतवाला है, उसे सौतेली नहीं, बल्कि जन्मदात्री माँ ही मिल गयी है।

रामदयाल अपनी गृहस्थी से बहुत प्रसन्न थे। उन्हें लगता था निर्मलादेवी ही पार्वतीदेवी के रूप में फिर से आयी हैं नहीं तो पार्वतीदेवी सौतेले बेटे को इतना प्यार कैसे दे सकती। रामदयाल को खुश रखने की कोशिश क्यों करती? दो साल हो गये शादी होकर। फिर भी उसने अपनी कोख से बच्चा जनाने का प्रयास नहीं किया। पार्वतीदेवी स्वयं के लिए कभी कुछ नहीं माँगती। लेकिन अमर को किसी चीज की जरूरत पड़ती तो तुरन्त रामदयाल को बता देती। सौतेलेमन के बारे में रामदयाल के तर्क झूठ निकले।

एक दिन सहज ही रामदयाल ने घर में दूसरा बच्चा लाने की इच्छा व्यक्त की। दो बरस हो गये शादी होकर फिर दूसरा बच्चा नहीं होता इसकी चिंता भी व्यक्त की। एक दिन रामदयाल पार्वतीदेवी की इच्छा के विरुद्ध उसे डॉक्टर के पास ले गये। लेकिन पार्वतीदेवी की किस्मत में बच्चा होनेवाले नहीं था। डॉक्टर की राय सुनकर रामदयाल कुछ निराश एवं दुःखी हो गये। पर पार्वतीदेवी ने रामदयाल को समझाया 'क्या, हमारा एक बेटा हमारी परवरिश नहीं कर सकता?' रामदयाल को लगा मैं सपना तो नहीं देख रहा हूँ? उसने तुरन्त पार्वतीदेवी को अपनी बाहों में खिंच लिया और प्यार के आँसूओं की गंगा रामदयाल के आँखों से बहने लगी।

रामदयाल अमर की चिंता से मुक्त हो गये। पार्वतीदेवी का प्यार और घर में बालकृष्ण जैसा अमर। इनके बीच रामदयाल बहुत ही खुश थे। लेकिन नियती एक ऐसी है, जो अच्छाई को ज्यादा दिन तक चलने नहीं देती। रामदयाल को एकाएक बुखार आ गया। बुखार का स्वरूप पहले कम था। इसलिए रामदयाल ने डॉक्टर के पास जाने के बजाय गोलियों पर निभाने की कोशिश की मगर बुखार कम नहीं हुआ, बल्कि बढ़ता ही गया।

डॉक्टर के पास जाने के लिए काफी पैसों की भी जरूरत थी, जिसका अभाव घर में था। फिर भी पार्वतीदेवी ने रामदयाल को डॉक्टर के पास लाकर इलाज करवाया। लेकिन पैसों की कमी के कारण इलाज पूरा नहीं हुआ। बुखार से जलते रामदयाल के मुँह में सिर्फ अमर का ही नाम था। रामदयाल अपने अमर को बेसहारा नहीं बनाना चाहते थे। मगर भगवान ने उसकी एक न सुनी और अमर के लिए दूसरी माँ लानेवाला रामदयाल खुद अमर को छोड़कर भगवान के घर चले गये। रामदयाल की मौत से पार्वतीदेवी और अमर बेसहारा हो गये। पार्वतीदेवी को उसकी जवानी में ही वैधव्य का कलंक लग गया। वैसे देखा जाय तो पार्वतीदेवी को जीने में क्या मजा था। समाज के दुष्ट लोगों की नजरों से बचना कठीन था लेकिन पार्वतीदेवी किसी सामान्य नारियों में से नहीं थी। उस के जीने का आधार था अमर। पार्वतीदेवी अमर को लेकर अपने भाई के पास चली गई। भाई की गृहस्थी भी उतनी ठिक नहीं थी लेकिन भाई ने उसे अपनाया, रहने के लिए जगह दी। अमर दिनो-दिन बढ़ रहा था। मामा का बेटा किशन अमर से एक साल से बड़ा होगा और बेटी रूपा अमर से छोटी थी। अमर, किशन और रूपा तीनों मिलकर एकसाथ खेलते थे।

पार्वतीदेवी रोजी-रोटी कमाने के लिए कुछ न कुछ करती। कभी बर्तन माँजने का काम करती, तो कभी खेतों में मजदूरी का काम करती। मरने से पहले रामदयाल का एक सपना था कि वे अमर को इंजिनियर बनायेंगे, लेकिन नियति के आगे किसी की कुछ न चली और रामदयाल अपना सपना अधूरा छोड़कर चले गये लेकिन रामदयाल का अधूरा सपना हर हालत में पूरा करने की कसम पार्वतीदेवीने ली थी।

अमर स्कूल जाने लगा, पढ़ाई में वह बहुत तेज निकला। पार्वतीदेवी जैसी साक्षात् देवी की गोद में पला हुआ अमर पढ़ाई में तेज निकला तो क्या हुआ? सौतेले बेटे के लिए जीनेवाली माँ कोई साधारण स्त्री नहीं हो सकती। अमर के लिए और

उसकी पढ़ाई के लिए पार्वतीदेवी हर कष्ट झेलने को तैयार थी।

अमर हर साल कक्षा में प्रथम आता था यही देखकर पार्वतीदेवी अपने सारे कष्ट भूल जाती और नतीजा के दिन वह अमर की दृष्ट निकालती क्योंकि उसके बेटे की होशियारी को किसी की नजर न लगे। अमर और किशन लगभग एकही कक्षा में पढ़ते थे। अब दोनों ही दसवीं कक्षा में पढ़ रहे थे। अमर पढ़ाई कम करता लेकिन होशियार बहुत था इसके उल्टे किशन पढ़ाई बहुत करता लेकिन ध्यान में कुछ नहीं करता।

दसवीं की परीक्षा हो गयी। कुछ दिनों बाद परीक्षा का नतीजा निकला। नतीजा में अमर जिले में पहला आया तो किशन चार विषयों में फेल हो गया। अमर की होशियारी देखकर मामा ने भी उसकी अगली पढ़ाई के लिए मदद की। पार्वतीदेवीने अमर को रामदयाल का सपना पूरा करने के लिए 'पॉलिटेक्नीक' कॉलेज भेजा। अमर जितना होशियार था उतना ईमानदार और सालस लड़का था। अमर ने इंजिनिअरिंग की अच्छी पढ़ाई की। इंजिनिअरिंग के तीनों साल वह अच्छे गुणों से पास होता गया। इस प्रकार अमर कुछ ही दिनों में सरकारी इंजिनिअर बन गया और पार्वतीदेवीने रामदयाल का सपना बड़ी ममता से पूरा किया।

अब पार्वतीदेवी बुढ़ी तो नहीं हो गयी थी, मगर बीमार अवश्य थी। उसकी हलचालों से और खाँसी से उसे कोई असाधारण बीमारी होने के लक्षण दिखाई दे रहे थे। अपनी माँ की यह हालत देखकर अमर माँ को तुरन्त हॉस्पिटल ले गया। लेकिन अच्छे लोगों को अच्छे दिन देखने नहीं मिलते यही सच है। पार्वतीदेवी को टी. बी. हो गया था और उसका बचना असम्भव था। जब रामदयाल बीमार थे तो इलाज के लिए घर में पैसे नहीं थे, अब पैसे हैं लेकिन पार्वतीदेवी का बचना असम्भव था।

एक दिन पार्वतीदेवी ने अमर को अपने पास बुलाया और अपने मूल गाँव-घर के बारे में सब कुछ बता दिया। मगर अमर को अपना रिश्ता नहीं बताया क्योंकि वह सचमुच अमर को अपनी कोख

से जन्मा हुआ बेटा समझती थी। उस दिन वह बहुत खुश थी। लग रहा था वह बीमारी से जल्दी से जल्दी अच्छी हो जायेगी। मगर वह एक माँ का कर्तव्य निभाने की खुशी में भगवान को कब प्यारी हो गयी किसी को भी पता नहीं चला।

एक दिन अमर अपने जन्म गाँव आ गया। बीस साल के बाद वह अपने गाँव आ रहा था। बूढ़े वर्माजी अपने घर के सामने आँगन में बैठे हुए थे। रामदयाल के घर की ओर बीस बरसों के बाद एक नवयुवक को आते देखकर वे बड़े अचरज में पड़े। लेकिन वर्माजी बड़े कुशाग्र बुद्धि के थे। उन्होंने तर्क किया कि यह निश्चित ही रामदयाल का बेटा

'अमर' ही होगा। वर्माजी अमर के पास आ गये उन्होंने पहले अमर को आँखें भरकर देखा और अपनी पहचान करा दी उसे अपने घर में ले गये। चाय-पान किया बाद में वर्माजी ने अमर को रामदयाल के जीवन की सच्ची कहानी सुनाई। कहानी सुनकर अमर को पता चला कि पार्वतीदेवी उसकी सगी माँ नहीं बल्कि सौतेली माँ थी।

अमर अपनी माता की धन्यता पर बली हो गया। वह सौतेली माँ के सगी माँ-सा व्यवहार के प्रति सोचने में मग्न रहा।

*Thinking well is wise;
Planning well, wiser;
Doing well wisest and
Best of all*

- Persian Proverb

With Compliments from

Disha Shikshsan Sanstha's

**School of mentally retarded
Homeopathic Medical College Gandhinglaj.**

J. B. Bardeskar, President.

यह कैसा प्यार

कु दंडगे एस. एस.

तृतीय वर्ष, कला (हिंदी)

“इकतर्फा प्यार में विद्यार्थिनी का कल्ल”
इसप्रकार की खबरें आज कल आप अखबारों में पढ़ते होंगे। अब तक ऐसी तीन-चार घटनाएँ घटी हैं। इस्लामपुर, शिराला के बाद कागल में भी ऐसी घटना घटीत हुई।

क्या इसी को प्यार कहते हैं? वह कैसा प्यार, जिसमें किसी मासूम का कल्ल किया जाए। इन सब के कारण प्यार का अर्थ ही बदल गया है। आज तक कवि, लेखक प्यार पर जो सुंदर बातें लिखते आये हैं, इनको इन लोगोंने अपने बेहुदा हरकतों से बदल ही दिया है। कविवर सुमित्रानंदन पंतजीने ‘प्रेम’ कविता में अमर प्रेम के बारे में लिखा है कि -

या दोनों जन
एक दूसरे के प्रति खिंचकर
कर देते सर्वस्व निछावर
प्रेम शक्ति से प्रेरित !
उन्हें मनुज क्या
यम भी नहीं छुड़ा सकता फिर
पुनर्जन्म लेकर भी
वे प्रेमी हो बनते !
तन्मय हो जाता तन मन तब
अमर प्रेम के स्वप्नलोक में -

इकतर्फा प्यार है, माना, पर उसमें उन युवतियों का क्या कसूर है, जो नौबत उनकी जान लेने पर उतर आती हैं। यह मासूम युवतियाँ, अब तक जो जीवन का अर्थ भी नहीं समझ पाती। उन्हें खिलने से पहले ही तोड़ दिया जाता है। उनका दोष इतनाही है, कि उन्होंने किसी के प्यार की फिक्र नहीं की। अक्सर प्यार का मतलब किसी का अच्छा करना भी होता है। अपनी प्रेमिका का जीवन

खुषियों से भर देने के लिए खुद का जीवन न्याछोवर कर देना ही तो प्यार है।

लेकिन जमाना ही उल्टा है। उसका भला करना तो दूर, उल्टे उसकी जान ली जाती है और वह भी क्रूरता से। ये युवतियाँ प्यार का अर्थ भी जानती थी या नहीं, कोई पता नहीं, लेकिन उसके पहले ही उन्हें मार दिया गया। कितनी दुःख की बात है यह? पहले उसे मारना फिर स्वयं आत्मघात कर लेना। क्या मिलता है, इससे? ऐसी हरकत करके उसे प्यार का मुलामा देना भी कितनी बेहुदा बात है।

‘मेरा प्यार स्वीकार कर लो, नहीं तो तुम्हारी जान ली जाएगी’ इस प्रकार की धमकियाँ देकर क्या किसी का प्यार पाया जा सकता है? जिन पवित्र शिक्षा मंदिरों में आप जाते हैं। वहाँ आप ऐसी बातें करने लगे, तो क्या कहा जाए? कॉलेज, विद्यालय पवित्र स्थान है, जहाँ विद्यादान का शुभ संदेश प्राप्त होता है, उसका परिवर्तन कल्लखाने में किया जा रहा है।

बहुत दिन पहले उल्हास नगर की एक युवती, जिसका नाम था, रिकु पाटील। दसवी कक्षा में थी वह। प्रश्नपत्र लिखने के लिए इम्तिहान हॉल में बैठी हुआ रिकू को एक नराधम ने मिट्टी के तेल से जलाकर खाक कर दिया। कल्पना कीजिए कितनी उम्मीद के साथ वह उस दिन इम्तिहान देने गयी होगी। लेकिन नियति ने उसका कैसा इम्तिहान लिया। उस घटना से यह दौर शुरू हो गया।

इस्लामपुर की शोभा तांदले। इन्हीं में से एक युवती है, जिसकी जान ले ली गयी। विज्ञान के दूसरे वर्ष में पढ़नेवाली शोभा को क्या पता था कि एक दिन उसकी हकनाहक बलि दी जाएगी। कॉलेज से जल्दी ही घर जानेवाली शोभा को उस

युवक ने रास्ते में ही मार दिया। शोभा की भयानक चीखे सुनकर भी किसी को हिंमत न हुआ कि जाकर उसे बचाएँ। लोग देखते ही रहे। क्या मिला उस युवक को शोभा को मारकर? पढायी में होशियार होनेवाली शोभा के क्या-क्या सपने होंगे, अपने जीवन के बारे में। शोभा को मारकर उस युवक ने भी आत्महत्या कर ली। क्या पाया उसने ऐसा निर्घृण कृत्य करके?

शोभा की मृत्यु को लोग अब तक भूले भी नहीं कि उसके दो चार दिनों बाद ही आरती जोशी का कत्ल हो गया। शिराला में रहनेवाली चौदह बरस की आरती। कितनी छोटी उम्र। कली की तरह छोटी-सी। जो अभी खिल भी नहीं सकी थी बल्कि उसने अभी-अभी खिलना चाहा था। तभी उसे अपने जीवन से विदा लेनी पड़ी। ऐसा क्यों? इस छोटी-सी लड़की के हजार सपने होंगे अपने जीवन के बारे में। क्या इस उम्र में वह प्यार, प्यार जान भी सकी होंगी? कोमल आरती को देखकर जी में हलचल मच जाती है।

इकतर्फा प्यार में तीसरी बली दे दी मानसी शाह की। वह भी आरती जैसी चौदह बरस की छोटी-सी सुंदर और निष्पाप लड़की थी। उसका मृत चेहरा देखकर दिल रो उठता है। नौवीं के क्लास में पढ़ने वाली मानसी कुछ बनने का संकल्प कर अपने उद्देश्य की ओर जाने का प्रयास कर रही होगी। छुट्टी में सहेलियों के साथ खाना खाने बैठी थी। दो-तीन कौर भी नहीं खाए थे कि 'बनसोडे' नामक काल ने उसके जीवन को मिटा दिया। मानसी को क्रूरता से मार दिया गया। मानसी ने; जीवन क्या है, उसके बारे में सोचा ही नहीं होगा, वह कली के रूप विकसित हो ही रही थी कि उसे जड़सहीत उखाड़ दिया गया। हाय! पढायी में सबसे आगे रहनेवाली मानसी!

'प्यार', मानव जीवन की सबसे सुंदर और श्रेष्ठ बात मानी गयी है। सच्चा प्यार क्या है? वह तो किसी से आंतरिक रूप से भावनात्मक स्तर पर की हुअी एकता है। उस में सब कुछ लुटा देने से हिंमत् रहती है। हिर-रांझा, लैला-मजनु प्यार की

दुनिया में इनके नाम गर्व से लिये जाते हैं। प्यार का समाज ने अक्सर विरोध किया है। समाज की हर एक कसौटी में उतरकर इन्होंने अपना सच्चा प्यार दिखा दिया। मजनु ने तो इस प्यार के लिए पत्थर तक खाए थे। जब मजनु को लोग मारते थे तो वेदना लैला के दिल में उठती थी। उन दोनों को कितना अलग रखने का प्रयास किया समाज ने, पर उन्होंने अपना सच्चा प्यार दिखला ही दिया। समाज को भी आखिर उनके प्यार की सच्चाई को स्वीकार करना पड़ा। वैसे ही हिर-रांझा। इस प्रकार प्यार की दुनिया में यह जोड़ियाँ अमर बनकर रह गयी।

इस प्रकार की प्यार की सुंदर दुनिया में जब ऐसा क्रूर खेल देखने को मिलता है, तो मस्तिष्क काम ही नहीं देता। कुछ बोलने को रह ही नहीं जाता। सब के मन में उन लड़कियों के लिए करुणा जागी ही होगी। उन युवतियों के माता-पिता की क्या स्थिति हुअी होगी? इसका अंदाज करना कठीन है। अपने जीवन के साथ-साथ केवल वह अपना प्यार स्वीकार नहीं करती, इसी कारण उनका जीवन क्रूरता से मिटा दिया गया। जहाँ भयानकता भी काँपी होंगी कुछ क्षण।

एक ने किया इसलिए दूसरा करता है। प्यार के कितने रूप आज तक हमने देखे हैं, पर प्यार का इतना भयानक खेल आज तक किसी ने नहीं खेला होगा। प्यार के नाम पर अगर ऐसी ही घटनाएँ होती रही, तो 'प्यार' नामक चीज पर होनेवाला विश्वास ही उठ जाएगा। किसी चित्रपट में रहने योग्य यह घटनाएँ अगर हमारे जीवन में ही घडने लगी तो क्या होगा?

इन घटनाओं का अलग-अलग परिणाम समाज के व्यक्तियों पर हुआ। कॉलेज में जानेवाली युवती के माता-पिता पर इसका जबरदस्त परिणाम हुआ। कुछ अभिभावक कहते हैं कि हम हमारी बेटी का विवाह कुछ दिनों बाद करने वाले थे, अब अभी कर देंगे। उसकी शादी करके एक बार उसे उसके मियाँ के हाथ सौंप दिया जाए कि हम अपने कर्तव्य से मुक्त हुए। इन घटनाओं के कारण लड़की

अपने घरवालों को वह बोझ लगने लगी है। पहले वह दहेज के कारण उन पर बोझ है ही; अब कुछ ज्यादा ही। वह कहते हैं कि हम अपने बेटियों को ज्युदो-कराटे की शिक्षा देकर उन्हें तैयार कर देंगे, संघर्ष करने के लिए उन नराधमों से। परिणाम स्वरूप युवतियों ने मिल जुलकर इसका कड़ा विरोध करना चाहा है। वह संघटित हो गयी है।

अक्सर कुछ लोग लड़कियों को शिक्षा देने के विरोध में ही रहते हैं। अब कुछ ज्यादा ही विरोध करने लगे हैं। कुछ अभिभावक अपने बेटियों की शिक्षा इन घटनाओं के कारण बीच में ही रोकना चाहते हैं। समाज के कुछ लोगों ने इन घटनाओं का कारण चित्रपट आदि माना है, तो कुछ लोग इस संस्कारहीन शिक्षा का परिणाम मानते हैं। कुछ लोग इसका कारण देश में फैली गंदी राजनीति मानते हैं। वे कहते हैं, कि आज की राजनीति तत्वहीन है। तत्वहीन राजनीति को अपनाकर सब कुछ पा लेने की गंदी प्रवृत्ति इस में दिखायी देती है। जो चाहते हैं, वह किसी भी राह से पाते हैं।

माता-पिता और बच्चे आपस में मिलकर समाज को बहुत कुछ दे सकते हैं ऐसा विश्वास करने वाले लोग कहते हैं कि आज के इस युग में पढ़े-लिखे अभिभावकों को अपने बच्चों पर ध्यान देने को समय ही नहीं मिलता है, लेकिन वे अपने बच्चों को हर एक चीज माँगने से पहले ही ला देते हैं। इसमें कुछ भी कसूर बाकी नहीं रखते। इसी के कारण आज के अभिभावकों को 'रोबोज' कहा गया है, जो सब कुछ उनपर लुटा देते हैं। अपने बेटे कहाँ जाते हैं, क्या करते हैं, कॉलेज जाते हैं या नहीं? उनके दोस्त किसप्रकार के हैं? इन सब बातों पर ध्यान देना आज कल के अभिभावकों को उतना महत्त्व पूर्ण नहीं लगता जितना कि लगना चाहिए।

मनोवैज्ञानिकों ने इस प्रवृत्ति को प्यार न कहकर एक विकृति कहा है। युवाशक्ति एक ऐसी शक्ति है, जिसे जिसप्रकार बनाया जाए उसी प्रकार बनती है। युवावस्था जीवन की सबसे महत्त्वपूर्ण अवस्था है, अगर इस युवाशक्ति को अच्छे कार्यों

में लगाया जाए तो सुंदर देश का सपना साकार हो जाएगा। सुंदर भारत बनने को देरी नहीं लगेगी ऐसी प्रतिक्रियाएँ भी हुई।

आज कल बाजार में हर एक चीज बिकती है। पर सच्चा प्यार बाजारों में बिकनेवाला बिकाऊ माल नहीं है, जो पैसे फैंककर मिले और यह सच्चा प्यार किसी पे जोर देकर, धमकी देकर भी नहीं पाया जा सकता। किसी के जोर के कारण अगर उस व्यक्तिने किसी का प्यार स्वीकार भी किया तो मुमकिन नहीं, उसके मन में उस व्यक्ति के लिए प्यार हो। तो ऐसे प्यार में कौनसा सुख?

अगर इन घटनाओं का विरोध न हुआ तो इन्सानियत का युग ही नहीं रहेगा। हम सबको मिलकर इसका विरोध करना होगा। मानसी, आरती, शोभा की तरह चुपचाप अन्याय सहकर काम नहीं चलेगा। हम सब कहते हैं, पर शोभा, आरती, मानसी इन सब की बलि तो दे ही दी न? यह सब देखकर ऐसा प्रश्न बार-बार दिल में उभर आता है, कि क्या इसी को कहते हैं प्यार? क्या ऐसा क्रूर प्यार हो सकता है

इल्जाम

रमजान बागवान

तृतीय वर्ष, कला (हिंदी)

लडकियों ! अब जाओ, शाम का वक्त हो गया है। लडकियाँ शाम को घर से बाहर नहीं रहा करती। और हाँ ! लडकों के साथ मत खेला करो। लडके ऐसा गहरा घाव लगाते हैं, जो सारी उम्र भर नहीं भरता - मैंने तुम्हें कई बार कहा है, जब कि उनपर अमल नहीं करती।

मुझे शाम बुरी नहीं लगती, खेलना बुरा नहीं लगता। मुझे गानों से भी कोई चीढ़ नहीं, क्योंकि मैं भी बचपन में यह सब करती रही हूँ। तुम्हारी तरह सुबह को शाम तक खेलती, गीत गाती और वह सब कुछ करती थी, जो आज तुम कर रही हो। यह कुछ ज्यादा पुरानी बात नहीं कल ही की बात है। - मैं और सहेलियाँ झूला, झूला करती थीं, गाया करती थीं, खेल खेलती थीं। हम सुबह से शामतक खेलते। लेकिन ज्यों ही रात अपने पर फैलती मेरी सब सहेलियाँ हमीदिन, सुगरा, शारा और शब्दो सब चीजें छोड़कर भाग जातीं और मैं तमाम खिलौने समेटती जाती। हाँ ! मुझे याद है कि ऐसे में बेचारा समीर हमेशा मेरा हाथ बँटाता, वैसे वह बहुत शैतान था, कभी हमारी गेंद पानी में फेंक देता, कभी डोलक की रस्सियाँ तोड़ देता, लेकिन जब मेरी सहेलियाँ मुझे अकेले छोड़ जाती, तो वही शैतान मेरा हाथ बँटाता और फिर घरतक मेरे साथ आता।

मेरे कोई भाई नहीं था, सिर्फ चार बहनें थी, कोई बात हो तो मैं अपनी बहनों से छिपाती, मगर समीर को जरूर बताती। अक्सर मैं उसके साथ गुल्ली-डंडा खेला करती थी और ऐसे में जब गांव की औरतें मुझे लडके के साथ खेलते देखतीं, तो मुहँ फुलाकर नाक-भौं-सिकोड़कर चल जाती। अम्मी ने कई बार टोका कि मैं लडके के साथ न

खेलूँ, लेकिन मुझपर नसीहतों का कोई असर न हुआ। दिन गुजरते गये। मगर इन बीते दिनों मे मुझमे कुछ तब्दिली नहीं आयी। गली में खेलनेवाली लडकी बनी रही। लेकिन जमाने की जबानें तेजी से चलने लगी थीं, औरतें मुझे जब भी समीर के साथ बाहर जाते देखतीं तो दातों में उँगलियाँ दबा लेती थीं।

जितने मुहँ पे उतनी बातें होतीं लेकिन मैंने एक बात उस वक्त भी महसूस की थी कि अब लडकियाँ मेरे साथ खेलते हुए हिचकिचाती थी। वे अलग - अलग टोलियों में खेलती और लडके अलग।

समीर का घर हमारे घर से मिला हुआ था। वह बकरियाँ चराता था। मैं अक्सर दीवार लांघकर उसकी छतपर चली जाती और सहेलियों की लड़ाई के तमाम किस्से खूब नमक-मिर्च लगाकर सुनाती। समीर मेरी बातोंपर हँस देता। लेकिन अब वह मेरे साथ गुडियों का डोला नहीं उगता था। शायद उस वक्त किसी और तरफ निकल जाता होगा। और अब उसने मेरे साथ बकरियाँ चराना भी छोड़ दिया।

फिर हुआ यह कि मैं महसूस करने लगी कि मेरे घर में गुप्तरूप से बातें हो रही हैं। औरतें मर्द आपस में चुपके चुपके कुछ कहते हैं और उन बातों में मेरा नाम अक्सर आता। जब मैं पूछती कि तुम लोग मेरे बारे में क्या बातें करते हो, तो कोई झिडक देता, कोई मुस्कराकर चुप हो जाता। मुझे लगता मुझसे कोई गलती हो गयी है। मैंने अक्सर सोचा कि घर में आनेवाले बदलाव की बात समीर को बताऊँ। मगर वह तो मुझसे दूर भागता। मेरी सहेलियाँ छेड़ने लगती -

अरी बारात आएगी ।

और तुम्हें ले जाएगी ।

मैं हँस देती, और सोच में गुम हो जाती । मेरी गुड़ियोंपर अब गर्द की तहें जम गयी थीं । मैंने गंभीरता ओढ़ ली थी ।

एक दिन हमारे घर में बड़ी रौनक थी । औरतें और बच्चों की मिली-जुली आवाजों ने मेले का समां बाँध रखा था । ढोलक बज रहा था । मैं उन सबसे ढोलक अच्छी बजाती थी । लेकिन उस दिन उनमें से किसी ने भी मुझे ढोलक बजाने को नहीं कहाँ । मेरी सहेलियाँ कहने लगीं -

- रेश्मा, तेरी मैंगनी हो गयी है ।

उस दिन जब लड़कियाँ जलेबियाँ खा रही थी, तो मैं भी थोड़ी सी जलेबियाँ लेकर समीर के घर दौड़ गयी ,

- मेरी मैंगनी हो गयी है समीर ये ले जलेबियाँ खा ।

वह पलंग पर बैठा था । जल्दी से उठ खड़ा हुआ कहने लगा - रेश्मा, जा घर चली जा । उसने तो मुझसे ऐसे अंदाज में कभी कभी नहीं कहा था। मुझे उसका यह बर्ताव देखकर दुख हुआ । मैं उल्टे पाँव घर लौटी । जलेबियाँ रास्ते में एक एक कर कब गिरी इसका पता तक नहीं चला । दरवाजेपर मेरी बड़ी बहन हसीना खड़ी थी, कहने लगी - शाम के बाद घर से न जाया कर रेश्मा, और अब तू लड़कों के साथ मत खेला कर, जवान लड़कियाँ लड़कों के साथ नहीं खेलतीं ।

उस दिन तो कुछ अजीब ही समौं था । आँगन में मर्द हुक्का गुड़गुड़ा रहे थे । और अन्दर ढोलकपर सहेलियों के गाने कानों के पर्दे फाड़ रहे थे । उसीवक्त बाहर से शहनाई और बाजे की आवाज सुनाई दी। तमाम औरतें और बच्चे उठकर बारात देखने दौड़े मेरा जी चाहा कि मैं भी देखूँ और हँसू तथा सबको यह बताऊँ कि यह सब मेरे लिए हो रहा है । मैं बैठक में अकेली थी, तो इस ख्वाहिश ने जोर पकड़ लिया । मैं कपड़े संभालते हुए समीर के घर पहुँची। वह मुझे देखकर हैरान हो गया । मैं उसे जबरन छतपर ले गयी । हम दोनों छत से नीचे देखने

लगे । घोड़ेपर चढ़े हुए दुलहे को देखकर मेरी हँसी छुट गयी । उसी वक्त बारातियों में कुछ लोगोंकी नजरें ऊपर उठी । पीछेसे मेरा दुपट्टा किसीने खींचा। मुझे घुटन महसूस होने लगी । पीछे मुड़कर देखा, मेरी खाला खड़ी थी, कह रही थी - 'बेशर्म, चल, अन्दर जाकर बैठ ।' लेकिन इतनी देर में घर भर में शोर मच चुका था । मर्द औरत जोर से बोल रहे थे जैसे लड़ रहे हों, मेरा और समीर का नाम बार-बार लिया जा रहा था ।

चन्द लम्हों बाद ही बारात, बाजे, शहनाई और मेहमान सब वापस हो गये । हमारे घर रोने की आवाज कानों के पर्दे फाड़ रही थी । अम्मी का बुरा हाल हुआ था और बहनें छाती पीट पीट कर मुझे बददुआएँ दे रही थीं । मैं हैरान थी । ऐसी कौनसी गलती हो गयी है जो सब मुझे कोस रहे हैं ।

हमने यह मकान, वह गाँव सब छोड़ दिया और मामा के यहाँ रहने लगे , कुछ दिन बाद एक अघेड़ उम्रकी औरत आयी, लेकिन मैं सिर्फ इतना सुन सकी कि मेरी माँ उनसे कुछ कह रही थी । -

बेबी, उन्होंने व्यर्थ ही मेरी बेटीपर तोहमत लगाई, वह तो अभी बच्ची है, उसे दुनिया के बारे में कुछ भी पता नहीं ।

आखिर वह दिन भी आया, जिसका सब इंतजार कर रहे थे । उस दिन कुछ लोग आये उनमें एक साठ साल का बुढ़ा भी था । उसके गले में बहुत से हार थे । उस दिन घर में बिर्यानी और खीर पकी । शाम को मुझे घर से विदा कर उसके हवाले कर दिया ।

यह सच है कि बेटियाँ बेजुबान होती हैं । मेरी शादी को एक साल भी न बीता होगा कि मेरा साठ साल का शौहर खाँसी का शिकार हो गया और मैं अकेली रह गयी । लेकिन मेरी दुनिया पहले कौन-सी आबाद थी ।

मुझे अपने गाँव की यादें आने लगीं । ग्यारह साल का लंबा सफर । मैं इस ख्वाहिश को ज्यादा दिनोंतक छिपा नहीं सकी । जाने अब गाँव केसा होगा ।

दूसरे दिन गाँव पहुँची। हर तरफ चहलपहल थी। बसंत के कारण खूप रौनक थी। मैं जाने किन खयालों में चली जा रही थी कि पीछे से किसीने आवाज दी -

बड़ी बीबी, एक तरफ होकर चल।

आवाज सुनते ही मेरा दिल सीने में उमड़ने लगा। क्योंकि यह आवाज मेरे लिए जानी पहचानी थी। मैंने पीछे मुड़कर देखा। खुबसुरत लम्बा चौड़ा जवान कहने लगा - बड़ी बी रास्ता छोड़ो।

उस नौजवान का साथी कहने लगा - 'समीर' मेरा बकरी अब ठीक है न ?

'समीर' - मेरे हाथ से गठरी छूट गयी। मैं खुदपर काबू पा न सकी और बोली, 'समीर, मैं हूँ मैं।' ●

वह हैरान होकर देखने लगा। मेरे और उसके बीच कितना फासला था। करीब होने के बावजूद हम एक दुसरे से बहुत दूर थे। मुझे अफसोस हो रहा था कि मैंने उसे क्यों बताया, मैं कौन हूँ।

थोड़ी देरतक देखने के बाद वह खामोशी में आगे बढ़ा। मैं खड़ी उसे जाते देखती रही। "यह बड़ी बी कौन है ?" उसके साथी ने थोड़ी दूर जाकर पूछा।

"यही वही है, जिसकी बारात वापस गयी थी, जिसके कारण सारा गाँव बदनाम हुआ था।" उसके जवान से निकले यह शब्द मेरी रुह में जहर घोलने लगे। ●

‘फिल्म कहानी’

संजीवकुमार अनंतरवा मेस्त्री

द्वितीय वर्ष, कला

जिस देश में गंगा बहती है उस देश में 'लैला-मजनू' 'नाम' के राजा-रानी रहते थे। राजा 'देशप्रेमी' का 'महान' 'अवतार' था। उसके 'राम-बलराम' जैसे दो बेटे और 'सीता और गीता' जैसी 'दो कलियाँ' थीं। राजा 'मुक्कदार का सिकंदर' था। वह 'अपनापन' से भरा हुआ एक 'सुनहरा संसार' बनाना चाहता था।

'बहुत दिन हुए' रानी का देहांत हो चुका था। राजा 'आदत से मजबूर' हो गया। उनके 'नसीब' ने बच्चों को 'लावारिस' बना दिया। 'एक बार फिर' 'घर की लाज' के लिए राजा एक 'मनपसंद' रानी लाया। उसकी 'औलाद' 'बिन माँ के बच्चे' हो गये।

'सौतन' ने 'चुपके चुपके' 'दि ग्रेट गॅम्बलर' जैसे चोरों को बुलाया। दूसरे दिन 'कुली' 'नमक हलाल' 'नमक हराम' बन के ये घर आये। राजा के बच्चों का जीवन 'कोरा कागज' सा बन गया। वे 'कुर्बानी' देना चाहते थे चोरोंने उन्हें 'भयानक काला पहाड़' में छोड़ दिया। और 'आसपास' देखते हुए वे चले गये।

एक 'संन्यासी' ने उन्हें उठाया। वे 'वक्त की दीवार' से घिरे हुए थे। बच्चे गये 'इतनी सी बात' सुनकर राजा 'क्रोध' बन गया। बच्चों की 'पुकार' राजा नहीं सुन सका। यह बात 'पूरब और पश्चिम' में फैल गई। राजा 'रात और दिन' 'जिन्दगी' भर बच्चों का 'प्यासा' हो गया। राजा ने रानी को 'नालायक' 'आवारा' 'बेशर्म' 'गुनाहों का देवता' कहा। राजा का क्रोध 'शोले' में भड़क उठा। वे 'आमने-सामने' आ गये। वे 'जानी दुश्मन' बन गये। 'बे-मिसाल' 'अभिमान' से अपनी 'शक्ति' से 'निशाना' लगाकर 'त्रिशूल' से राजा ने रानी का खून किया। एक 'नौकर' ने पुलिस को राजा की 'नियत' का 'सबूद' दे दिया।

'अदालत' ने 'मर्द' राजा को दोषी माना। राजा की 'शान' खत्म हो गयी। 'फिर वही रात' आ गई। इस 'अन्धा कानून' ने 'बरसात की एक रात' में राजा को 'फांसी' दे दी। यह 'सिलसिला' 'कलयुग' में 'स्टार' सा चमकता रहा और चमकता रहेगा। ●

अंधेरी रात

गुरव आर. जे.

तृतीय वर्ष, कला

उदयनगर में एक पुल के पास भात्री भीड़ इकट्ठा हुयी थी। एक जवान लडकी पुल के नीचे कुद पडी थी। भीड़ में सब लोग एक दूसरे को पूछ रहे थे कि, यह लडकी खुदखुशी क्यों कर रही थी? हर कोई सवाल ही पूछता था, किसी के पास जबाब नहीं था। इतने में पुलिस आयी। इन्स्पेक्टर धीरजसिंह सीधे उस जखमी और बेहोश लडकी के पास आये। उस लडकी को अस्पताल में भरती किया गया।

अस्पताल में जाने के बाद कुछ ही देर में लडकी होश में आयी लेकिन उसके बचने की कोई उम्मीद नहीं थी। जब वह होश में आयी, तब इन्स्पेक्टर उससे आत्महत्या करने की वजह पूछने लगे। लडकी बताने लगी कि, मेरा नाम मधु है। मैं अपनी खुशीसे खुदखुशी कर रही हूँ। वैसे तो खुदखुशी करना जरूर पाप होगा लेकिन जब जीने के सब रास्ते बंद होते हैं, तब क्या करना चाहिए? परंतु फिर भी यदि आप खुदखुशी करने की वजह जानना चाहते हो, तो सुनो --

आज बीस साल पहले मेरा जन्म आनंदवाडी गाँव में एक भयानक अंधेरी रात में हुआ। आनंदवाडी गाँव में मेरे पिता किसनदेव, माता शांतिदेवी और दादी रहती थी। वैसा देखा जाए तो आनंदवाडी एक छोटासा गाँव, गाँव के लोग खा-पीकर सुख-शांति से दिन बीताते थे। मेरे पिता की उस गाँव में थोड़ी जमीन थी लेकिन उसपर उन तिनों का गुजारा मुश्किल था। इसलिए मेरे माता-पिता मेहनत, मजदूरी कर अपना जीवन आनंद से बीताते थे।

एक दिन अचानक रात में मेरी माँ के पेट में दर्द होने लगा। वे बारीश के दिन थे, भयानक अंधेरा था। बीच-बीच में बिजली चमक रही थी।

रात कीड़ों की आवाज और मेंढकों की आवाज से वातावरण में एक प्रकार की भयानकता आयी थी। ऐसे वातावरण में मेरी माँ काफी परेशान थी। गाँव में न तो अस्पताल था, न डॉक्टर और न कोई सवारी, जिससे शहर में माँ को लेकर जाएँ। फिर भी पिताजी डॉक्टर को बुलाने के लिए शहर गये, लेकिन पिताजी आने से पहले ही मुझे जन्म देने के पश्चात मेरी माँ चल बसी। जिस अंधेरी रात में मेरी माँ चली गयी, उस दिन से मेरे जीवन में अंधेरा ही अंधेरा छा गया।

मेरे पिता को यह आघात सहा नहीं गया। कुछ दिन तक वे न तो किसीसे बात करते और न ही कुछ खाते-पीते थे। बाद में शराब उनकी दुनिया बनी, हर वक्त हर समय शराब ही पीते थे। मेरी दादीने मेरा लालन-पालन किया। मेरा नाम माधवी रखा गया, परंतु प्यार से सब मुझे मधु कहते हैं। बचपन से ही मुझे न बाप का प्यार मिला, न माता का। दादी ही मेरी सबकुछ थी।

शराब के नशे में पिताजीने जमीन बेच डाली। दादी घरका खर्चा चलाने के लिए दूसरों के घर में बरतन माँजने का काम करने लगी। पिता कोई काम नहीं करते, वरन शराब पीना ही उनका हररोज का नियम हो गया था। दादी को घर के खर्च में मदद करने के लिए मैं भी बरतन माँजने का काम करने लगी। दादी ने मुझे बरतन माँजने को मना किया और स्कूल जाने को कहा परंतु मैं मान न सकी।

जब मैं पंद्रह साल की हुयी, तब गाँव के बदचलन लडके मुझे छेड़ने लगे। मैंने उनके घर में एक-दो बार शिकायत की लेकिन कुछ असर नहीं हुआ। मैं मौन ही रही क्योंकि झगडा करने से कोई फायदा नहीं था। एक दिन मैं दूसरों के घरसे बरतन साफ कर घर आ रही थी कि, रास्ते में एक लडकेने

मुझे रोका और मुझसे जबरदस्ती करने लगा। इतने में मेरे पिता शराब पीकर उसी रास्ते से आ रहे थे। पिताजी को देखकर वह लडका भागने लगा लेकिन हमारी किस्मत अच्छी नहीं थी। मेरी इज्जत बच गयी परन्तु लडका भागते-भागते ठेंस लगनेसे पत्थर पर गिरा और उसी जगह मर गया।

गाँव के लोगोंने इस घटना को हत्या कहा और पिताजी को हत्यारा ठहराया। बेगुनाह पिताजी को फाँसी की सजा हुयी। बेगुनाह बेटे को फाँसी की सजा होनेसे दादी को सदमा पहुँचा और इसी सदमें से वह भी इस दुनिया को छोड़कर चल बसी। मैं बेसहारा हुई। गाँव के लोग मुझे खुनी बाप की बेटी कहकर टोकने लगे। मेरा जीना हराम कर दिया। इसलिए मैं गाँव छोड़कर इस शहर में चली आयी। शहर में आकर मैं होटल में खाना पकाने का काम कर झोपडपट्टी में रहने लगी।

एक दिन रात में होटल का काम कर घर जा रही थी, रास्ते में एक स्कुटरने मुझे जोरसे टक्कर दी। स्कुटरवाले लोग भाग गये। लेकिन उसी रास्ते से जानेवाले एक लडकेने मुझे बचाया। उसी लडकेने अस्पताल ले जाकर मुझपर इलाज करवाया। उस लडके का नाम मनोज था। मनोज एक अमीर घर का लडका है। उस दिन से मनोज मुझसे बार-बार मिलने आने लगा। मैंने उसे मना किया क्योंकि मैं एक अनाथ गरीब लडकी हूँ। लेकिन वह हररोज मुझे मिलने आता ही रहा। इससे मैं हार गयी और वह जीत गया। हमारी दोस्ती दिन-ब-दिन बढ़ती गयी। और वह दोस्ती प्यार में बदल गयी। हम दोनों सुखी गृहस्थी के सपने देखने लगे। इस प्यार में हमारा मिलन हुआ। मैं मनोज से शादी की जिद करने लगी।

एक दिन हम शाम को घूमने के लिए बाहर गए। मनोज गंभीर दिखाई दे रहा था। मैं भी एक बात उसे बताना चाहती थी, इसलिए मैंने उससे गंभीर और नाराज रहने का कारण पूछा। तब उसने कहा कि, 'मैंने तुम्हारे बारे में माता-पिता के सामने जिक्र किया लेकिन वे तुम्हें अपनी बहू बनाने के खिलाफ है।' मैंने मनोज को कहा कि, 'मनोज मैं

तुम्हारे बच्चे की माँ बननेवाली हूँ, तुम्हें मेरे साथ शादी करनी ही होगी।' मैंने उसे सलाह दी कि, 'हम भाग कर शादी करेंगे।' लेकिन वह मान न सका। वह घरवालों से और समाज बीरादरी से डरता था। मैंने उससे शादी करने की लाख कोशीश की, लेकिन उसने नहीं माना। वह मुझे छोड़कर चला गया।

मैं अपने तकदीर को कोसने लगी। मैंने महसूस किया कि मेरे तकदीर में अंधेरे के अलावा कुछ भी नहीं है। मैं पेट में बच्चा लेकर जी भी नहीं सकती थी। इसलिए मैं खुदखुशी कर रही हूँ। अंत में मधु अपनी पूरी जिंदगी को याद कर दहाड़ मार कर रोने लगी।

इन्स्पेक्टर धीरजसिंह मधु को अस्पताल में छोड़कर पुलिस थाने में वापस चले गये। जब वे सुबह अस्पताल में वापस आएँ, तब उन्हें पता चला कि, मधु रात में ही इस दुनिया को छोड़कर चली गयी थी।

With Best Compliments from :

Shree Laxmi Plastic Industries

Mfg. Plastic Toys
&
House hold Item.

At. Post Hasurchampu,
Tal. Gadhinglaj
Dist. Kolhapur (M.S.)

झील के किनारे !

कु तकीलदार ए. एन.

तृतीय वर्ष कला

महाविद्यालय के अंतिम वर्ष का आखिरी हिस्सा है - एक-दूसरे को समझने का और समझाने का, कुछ-कुछ पाने का और बहुत कुछ खोने का, आपबीती को जगबीती बनाने का, पिछली यादों में खो जाने का और जाते-जाते अपना कुछ असर छोड़ जाने का। यह साल गुजरने के बाद सब एक-दूसरे से अजनबी बननेवाले हैं, फिर कभी मिलेंगे या नहीं कोई पता नहीं। इसलिए बचे हुए समय में ऐसी कुछ सुनहरी यादें साथ लेकर बिदा होना जरूरी था। अतः हमारे क्लास की सभी छात्रों ने यह तय किया कि हम सब मिलकर किसी मनोरम स्थान की सैर करें। सैर करने के लिए हमने यहाँ से थोड़ी ही दूरी पर होनेवाला एक झील का किनारा निश्चित किया। यह बात जब मैंने सुनी तब मुझे तीन साल पहले की बात याद आई। मेरा रोम-रोम उन यादों से सिहर उठा और मैं उसी में खो गई।

आकाश में पुनम के चाँद का लहराना, सितारों का झिलमिलाना, चाँद की दूध जैसी रोशनी में सृष्टि का नहाना, नीचे झील के पानी का मंथर गति से बहना, ऐसे मदमस्त, मनमोहक वातावरण में बोटिंग करना कितना आनंददायक होगा? इस कल्पना को साकार करने के लिए और हररोज की भीड़-भाड़ से दूर रहकर मन बहलाव करने के लिए हम सभी सहेलियों ने मिलकर पुनम की रात किसी झील के किनारे सैर करने का निश्चय किया।

गर्मियों के दिन, यात्रियों की भीड़-भाड़, इसलिए ठहरने की असुविधा होने की संभावना थी। अंतः इस असुविधा को ध्यान में रखकर हमने पहले सेही पुनम की रात के लिए झील के किनारे का डाक-बंगला आरक्षित किया और हम पुनम के दिन शाम के समय वहाँ जा पहुँचे।

वहाँ जाते ही झील के किनारे घूमना-फिरना हुआ। चाँद की रोशनी में बोटिंग करने का सबने

मजा भी चख लिया। बोटिंग के बाद झील के किनारे बैठकर सबने खाना खा लिया। खाना खाते-खाते कल के प्रोग्राम के बारे में चर्चा हुई और सबके मतानुसार यह तय हुआ कि कल सुबह सबसे पहले 'वॉटर फॉल' देखेंगे और वापस लौटने से पहले फिर एक बार बोटिंग का मजा लेंगे। बातें करते करते रात के बारह बजे इसका पताही नहीं चला। चारों ओर सन्नाटा था। अचानक मन में सिहरन पैदा करने वाला हवा का हल्का-सा झोंका हमारे शरीर की रोये-रेसे में दौड़ गया। सब लोंगो के साथ हम भी डाक-बैंगले की ओर चल पड़े।

दिनभर की आपा-धापी के कारण आँख कब लगी पता भी नहीं चला। लेकिन थोड़ी ही देर बाद किसी औरत की रोने की आवाज से एकाएक मेरी आँख खुल गई। अनोखी जगह, इसलिए मुझे औरत की रोने की आवाज सुनकर डर लग रहा था। बाहर जाकर देखने का साहस भी नहीं हो रहा था। सो कर भी चैन नहीं आ रहा था इसलिए मैंने मेरे पास सोई हुई सहेली की ओर देखा। वह भी जाग गई थी। झील की तरफ खुलनेवाली खिड़की से आवाज आ रही थी। हम दोनों ने डरते-डरते खिड़की के पास जाकर देखा। चाँद की रोशनी तेज न होने के कारण बाहर का सारा दृश्य धूँधला-सा दिखाई दे रहा था। एक बूढ़ा-बूढ़ी, दो लड़के, उनकी औरतें और एक नई दुल्हन सब मिलकर झील में नहाने में मग्न थे। उनमें से पति-पत्नी की एक जोड़ी झील में नहाने के लिए उतरी थी, लेकिन वह उपर आई हुई नहीं दिखाई दी। अचानक झील के दूसरे किनारे देखा कि वे दोनों वहाँ खड़े होकर दूसरे पति-पत्नी के जोड़े को और उनके बच्चे को बुला रहे थे। नई दुल्हन यह सब देखकर घबरा रही थी।

हमसे जरा हटकर एक पूरा परिवार और अन्य यात्री नौका में बैठकर जलविहार कर रहे थे। उनमें से एक माँ अपने बच्चे को दुलारते हुए उसके पैर पानी में मजे से डूबा रही थी। वह बच्चा भी बहुत जोर-जोर से हँस रहा था। अचानक वह बच्चा पानी में डूब गया और उसकी कमीज ही माँ के हाथ में रह गई। चारों ओर शोर मच गया। कुछ समझ में नहीं आ रहा था। माँझी हाथ हिला-हिलाकर कुछ कह रहा था।

थोड़ी ही दूरी पर एक लाल रंग की स्कूल बस खड़ी थी। आठ-दस साल के बच्चे सैर के लिए आए थे। बच्चे बहुत मजे में खा-पी रहे थे। कोई लुका-छिपी खेल रहे थे, कोई झूलेपर झूला रहे थे, तो कोई इधर ऊधर भाग रहे थे।

जब हम झील से वापस लौटी थी, तब वहाँ कोई भी नहीं था। और अचानक इतने सब आए कहाँ से? इसलिए सारा दृश्य हम बड़े ध्यान से देख रहे थे। अचानक चाँद पर काला बादल छा गया, इससे सारा माहौल ऐसा लग रहा था कि यह पूनम की रात न होकर अमावस की रात है। झील में तैरनेवाली बोट और बूढ़ा-बूढ़ी, बच्चे आदि सब गायब हो गए। चारों ओर केवल भयानक अंधेरा और उदासी छा गई थी। केवल 'मेरा बच्चा', 'मेरा बच्चा' ऐसी चीख सुनाई दे रही थी।

यह सब देखकर हम इतनी डर गई थी कि सर्दी का माहौल होते हुए भी हम पसीने से भीग गई थी। शरीर में कंप-कंपी छूट रही थी और ऐसी बेचैन अवस्था में ही हमने सोने की कोशिश की।

सुबह हुई, सूरज की सुनहली किरणें खिड़की से अंदर झाँक रही थी, फिर भी उठने का साहस नहीं हो रहा था। सभी सहेलियों को पास देखकर मन का बोझ थोड़ा हल्का हुआ। चाय-नाश्ता हुआ। शरीर में थोड़ा उत्साह दौड़ गया। लेकिन खिड़की की ओर देखने का साहस नहीं हो रहा था।

हम सब 'वॉटर फॉल' देखने चले गए। परंतु हम दोनों की चुप्पी सबको बेचैन कर रही थी। सबने हमें चुप्पी का कारण पूछा। पर उनके आनंद में नमकन पड़ जाए इसलिए हमने सही कारण नहीं

बताया। केवल नींद पूरी न होने का बहाना बना लिया।

किसी 'गाईड' को साथ लिया और नौका विहार करने लगे। झील का मंथर प्रवाह मन को प्रफुल्लित कर रहा था।

नाव में बैठकर मंथर गति से बहनेवाले पानी की लहरों में हाथ डालकर खेलने में खूब मजा आ रहा था। इतने में माँझी हिदायतें देने लगा, 'बहनजी, पानी में हाथ मत डालो, यहाँ बहुत खतरा है।' लेकिन वह ऐसा क्यों कह रहा है, यह हमारी समझ में नहीं आ रहा था। इसलिए हमने 'गाईड' की ओर प्रश्नार्थक मुद्रा से देखा। तब वह बताने लगा कि यहाँ किसी को भी पानी में हाथ डालने की इजाजत नहीं दी जाती, क्योंकि झील में बहुत सारे खुंखवार मगर-मच्छ रहते हैं। एक औरत अपने बच्चे के साथ नौकाविहार कर रही थी। वह मजे में अपने बच्चे के पैर पानी में डूबो रही थी। इतने में बच्चा जोर-जोर से चिल्लाने लगा। माँ बच्चे को ऊपर खिंचने लगी। लेकिन बच्चे को ऊपर खिंचना बहुत कठिन लग रहा था। नाव भी जोर-जोर से हिचकोले खा रही थी। तब माँझी जोर-जोर से चिल्लाने लगा था कि, 'माताजी, तुमने मेरा कहना सुना नहीं, मगर-मच्छ ने अपना भक्ष्य पकड़ लिया है। बच्चे को छोड़ दो, नहीं तो हम सब को जल समाधि मिलेगी।' अब क्या किया जाए, इसके बारे में माँ सोच ही रही थी कि इतने में मगर-मच्छ ने ऐसा जोर से झटका मारा कि बच्चा हाथ से छूट गया और केवल उसकी कमीज हाथ में रह गई। माँ करुण स्वर में चीख उठी, 'हाय, मेरा बच्चा कहाँ गया? मेरा बच्चा!'

झील के किनारे होनेवाले चबूतरे के बारे में 'गाईड' बता रहा था कि 'बहनजी, इस चबूतरे के बारे में मत पूछो।' यह कहते हुए उसकी आँखें तर हो गईं। वह आगे कहने लगा, 'कई साल पहले स्कूल के बच्चों को लेकर एक बस यहाँ आई थी। सभी बच्चे करीब-करीब आठ-दस साल के बीच के होंगे। बच्चों ने दिन भर बहुत हँसी-मजाक किया। शाम के समय वापस लौटने के लिए बस शुरू हुई

परंतु अचानक बस के इंजन में कुछ खराबी उत्पन्न हुई। और खराबी क्या है यह समझने से पहले ही बस पीछे मुड़ गई और देखते-ही-देखते झील में गिरकर गायब हो गई। प्रयत्न करने पर भी कुछ भी हाथ नहीं लगा। इसलिए उन बच्चों की याद में यह चबूतरा बँधवाया गया। अमावस या पूनम की रात ये बच्चे अभी भी कभी-कभी दिखाई देते हैं। यह सुनकर हम दोनों डर के मारे थरनि लगी क्योंकि कल रात सपने में देखी हुई घटना ही वह बता रहा था। ये बातें सुनते सुनते बोटिंग का मजा ही चला गया। डाक बंगले के सामने ही एक लोहे का खंबा खड़ा था। उसके बारे में जानकारी देते हुए गाईडने बताया कि, 'एक बूढ़ी औरत अपनी मुराद पूरी करने के लिए अपने दो लडके, दो बहूएँ और नई दुल्हन को लेकर झील के किनारे आई थी। बूढ़ा-बूढ़ी सबके कपड़े सँभालने तीर पर बैठी थी। और बाकी सब नहाने के लिए झील में उतरे थे। इतने में बड़ी बहू का पैर फिसल गया। इसलिए उसे बचाने के लिए उसका पति पानी में कूद पड़ा परंतु दोनों भी पानी से ऊपर नहीं आ सके। दूसरा लडका उन्हें देखने के लिए पानी में कूद पड़ा लेकिन वह भी ऊपर नहीं आ सका। इधर छोटी बहू का पैर मगर-मच्छ ने पकड़ लिया, इसलिए उसे बचाने के लिए बूढ़ी के पोते ने मदद करनी चाही। किंतु वे दोनों भी पानी से ऊपर नहीं आ सके। देखते-ही-देखते पानी में हलचल मच गई। झील का सारा पानी लहू से लाल हो गया। इस तरह देखते-ही-देखते एक ही परिवार के पाँच लोगों की मृत्यु हो गई। नई दुल्हन यह सब देखकर रोने लगी। बूढ़ी औरत सीना पीट-पीटकर कह रही थी कि, 'मैया, ये तूने क्या कर दिया ये सब कैसा हो गया?' उनकी याद में यह खंबा खड़ा कर दिया है। लोग कहते हैं कि आज भी अमावस या पूनम की रात में ये सभी लोग कभी-कभी दिखाई देते हैं। इस प्रकार रात में जो कुछ देख लिया उसका सारा रहस्य ही खुल गया। हम सब डर गए थे। डरते-डरते ही हम डाक बंगले की ओर जा रहे थे। इतने में पीछे से 'मेरा बच्चा.... !' की चीख सुनाई देने लगी। मैं

बहुत डर गई आँखें बंद कर, दोनों कानों पर हाथ रख कर मैं जोर से चील्लाने लगी, और धम्म से नीचे गिर पड़ी। जब मुझे होश आया, तब मेरा शरीर पसीने से लथपथ हो गया था। सभी सहेलियों मेरे पास इकट्ठा हो गई थी। सुबह का समय था और सब सहेलियाँ मेरी चीख सुनकर जाग गई थी। मैं भी बिस्तर पर थी। मेरा शरीर डर के मारे काँप रहा था। सहेलियाँ कहने लगी, 'अरी ! तुझे चील्लाने क्या हुआ क्या सपने में डर गई ?' सब को पास देखकर मुझे थोड़ी तसल्ली हुई और मुझे मालूम हुआ कि मैंने जो कुछ देखा, वह सब एक लंबा और डरावना सपना था। मुझे सब के साथ बोटिंग करने का साहस ही नहीं हो रहा था। मैंने सारा सपना सहेलियों को बता दिया। जो मन में होता है, वह सपने में दिखाई देता है ऐसा कहकर सबने टाल दिया। लेकिन मेरा कलेजा तो काँप रहा था।

और आज जब झील के किनारे सैर की बात चली, तो पिछली बातें याद आकर मेरा मन धर्मा उठा। मैं सोचने लगी कि मनुष्य का मन कितना भावनाप्रधान होता है। एक बार कोई घटना उसके मन में जब घर कर लेती है, वह जिंदगी भर उसके मन से ओझल नहीं होती। आज के यथार्थवादी वैज्ञानिक युग में भी विज्ञाननिष्ठ बनने का हम भले ही प्रयास करें परंतु माता-पिता के द्वारा अनेक पुश्टों से विरासत में मिले संस्कार हमारे मन को पूर्ण रूप से घेर लेते हैं, जिंदगी भर हम पर असर छोड़ते हैं और हावी हो जाते हैं। विज्ञाननिष्ठ दृष्टि के प्रभाव से ईश्वर, भूत, पिशाच आदि अद्भूत, अनाकलनीय ऐसा कुछ भी नहीं, यह सब असत्य है, ऐसा ऊपर से तो कहते हैं। परंतु इस विषय से संबंधित बातों मात्र से ही हमारा मन काँप उठता है। वैज्ञानिक प्रगति के बावजूद भी हम अपने मन को एकाएक परिवर्तित नहीं कर सकते हैं। इससे यह अनुभव होता है कि हमें विरासत में मिले संस्कार हमारे मन में इस प्रकार जड़ पकड़कर बैठते हैं कि हम उन्हें कभी भी जड़समेत उखाड़कर फेंक नहीं सकते हैं।

छत्रपती शाहू इन्स्टिट्यूट ऑफ बिझनेस एज्युकेशन अँड रिसर्च ट्रस्ट, कोल्हापूरचे.

दिनकरराव के. शिंदे शिक्षणशाळा महाविद्यालय, गडहिंग्लज.

अध्यापन पद्धती : मराठी, हिंदी, इंग्रजी, इतिहास, भूगोल, विज्ञान,
गणित, व्यापारशास्त्र.
माध्यम : मराठी.

वैशिष्ट्ये

- पहिल्या वर्षी ९७% निकाल. □
- ७७ पैकी २४ वि. प्रथम वर्गात उत्तीर्ण. □
- गडहिंग्लज केंद्रात कु. नित्या पाथरे शे. ७५% गुण मिळवून प्रथम. □
- यशाची हमखास गॅरन्टी. □
- विद्यापीठाची पाच वर्षांची संलग्नता □

डॉ. अ.डी. शिंदे
संचालक

आमदार श्रीपतराव शिंदे
अध्यक्ष

श्री. जी.व्ही. खवणेकर
प्राचार्य

कसम

रशिद तहशीलदार
बारहवीं कला

कसम खाई है अब हमने
किसी से दिल न लगाने की ।
है बेवफा दुनिया सारी
यहाँ कोई किसी का मीत नहीं ।
सब प्यार की बातें करते हैं ।
पर करना आता प्यार नहीं ।
सब खुदगर्ज मित्र यहाँ
कोई सच्चा दिलदार नहीं ।
है जालिम दुनिया सारी
यहाँ अपना साया भी साथ नहीं ।
है मतलब की दुनिया सारी
बुरे दिनों में आँख चुराती ।
इसलिए कसम खाई है अब हमने
किसी से दिल न लगाने की ।

सहारा

अजित चव्हाण
प्रथम वर्ष वाणिज्य

सितारों की महफिल ने
किया था इशारा ।
देख कर प्यार हमारा ।
सारा जहाँ है तुम्हारा ।
बाँटने दुःख हमारा ।
दे दो हमें सहारा ।
इसी तमन्ना में,
दिल भर गया हमारा ।
देखकर मुडकर जाना तुम्हारा ।
धड़क रहा है दिल हमारा ।
सोचता ही रहा सदा ।
नहीं मिलेगा हमें सहारा ।

बंधन

कु. फरिदा मुल्ला
द्वितीय वर्ष कला

बहुत नाजुक होते हैं ये रिश्ते
रेशम धाने से बाँधे
पर होते हैं अटूट
दिया प्यार मुझे इतना
नाप न सकी मैं
पर भूल गई गम अपना
मगर यह नहीं था पता
कि एक दिन मुझे
होना है इनसे जुदा
जुड गई मैं ऐसे
इस पवित्र बंधन में
मुश्किल है बिछड़ना इनसे
माँगो दुआ बहन
दर्द के काँटे हमें दे
हमेशा खुश रहे वे !

इंतजार

प्रतापसिंह नलवडे
तृतीय वर्ष विज्ञान

दो बरस की तपस्या में
तू केवल देखती रही
तेरे गुलाबी नयनों की
मैं कर रहा था इंतजार ।
तेरी प्यार भरी मुस्कान देखूँ
तेरी प्यार भरी बातें सुनूँ
मगर न हुई मुलाकात
न प्यार भरी बातें ।
न जान सकी तू मेरे दिल को
न पहचान सकी तू मेरे प्यार को
मगर मेरे दिल के दरवाजे सदा खुले हैं
इंतजार है तेरा केवल इसीलिए ।

जिंदगी

कु. सुनिता कांबळे
बारहवीं आर्ट्स

जिंदगी यह चीज क्या है ?
जिंदगी एक खेल है ।
याद किया तो अपना है ।
भूल गए तो सपना है ।
जिंदगी एक हसीन चीज है ।
जिसे चाहनेवाले हजारों हैं ।
लेकिन बहुत ही कम है ।
जिंदगी को समझनेवाले ।
जिंदगी एक सफर है ।
वह एक लंबा डगर है ।
जो पार कर सका उसको ।
जीत जाएगा वही सबको ।

माफ करना

शिंदे जी. एच्.
तृतीय वर्ष विज्ञान

यह तोहफा है प्यार का
इसे अपने दिल में रखना ।
यह हथकडी है प्यार की
इसे संभलकर रखना ।
ये लोग हैं पत्थर दिल
उनसे नहीं अब डरना ।
यह मौसम है प्यार का
इसे अब ना भूलना ।
दिल दिया है जान समझकर
इसका खिलौना मत बनाना ।
सजनी कभी अंजाने में
भूल हुई तो माफ करना ।

गझल

जाधव डी. ए.
तृतीय वर्ष विज्ञान

न जीते हैं हम, न मरते हैं ।
लेकिन हर पल तुझको याद करते हैं ।
न कुछ खाते हैं हम न पीते हैं ।
लेकिन अपने आँसू पीकर प्यास बुझाते हैं ।
दिल से हँसी आती नहीं, लंबों से मुसकाते हैं ।
सबके सामने हँसते हैं, लेकिन अकेले में रोते हैं ।
तेरी तस्वीर से कर के दो बातें ।
अपनी तनहाई भुला देते हैं ।
मगर खाते हैं, अब ये कसम ।
चाहेंगे तुमको, हममें जब तक है दम ।

बिछड़ा हुआ पंछी

सुखदेव दलवी
द्वितीय वर्ष वाणिज्य

हमारे जीवन में ऐसा एक दिन आएगा,
कि हमें अपना पिंजड़ा छोड़के जाना पड़ेगा ।
उसी दिन हमको पिंजड़े की तरफ
मुड़-मुड़ कर देखके जाना पड़ेगा ।
और आँसू बहाते-बहाते
दूसरा पिंजड़ा ढूँढना पड़ेगा ।
हम वैसे पंछी बन जाएँगे,
जैसे बिछड़े हुए पंछी होते हैं,
जिनके इस दुनिया में कोई नहीं होते हैं ।
और जो हमेशा औरों के लिए मरते हैं ।

चुपके-चुपके

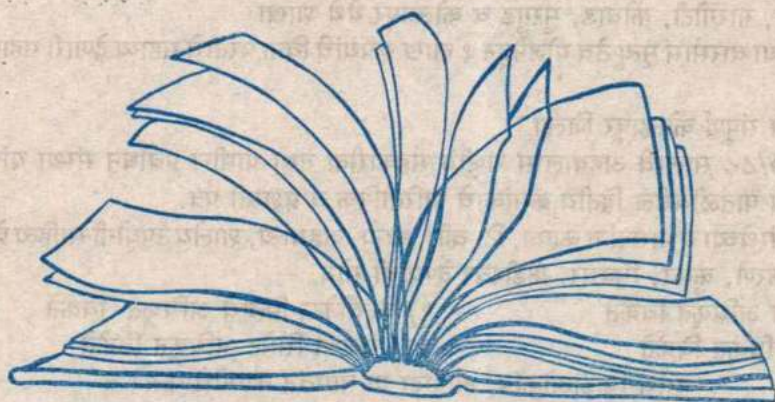
रविन्द्र ग. हावल
द्वितीय वर्ष विज्ञान

चुपके चुपके जी भर के
उन्होंने देख भी लिया
और हम पलकों को
उठाने में ही लगे रहे ।
देखने के बाद धीमे से
उन्होंने मुस्कुरा भी दिया
और हम होठों को
खोलने में ही लगे रहे ।
मुस्कुराने के बाद हौले से
उन्होंने कुछ बोल भी दिया
और हम शब्दों को
ढूँढ़ने में ही लगे रहे ।
बोलने के बाद हल्के से
उन्होंने हाथ भी थाम लिया
और हम उँगलियों को
मरोड़ने में ही लगे रहे ।
हाथ थामने के बाद उन्होंने
आगोश में हमें भर लिया
और हम इस सब का मतलब
समझने में ही लगे रहे ।

तेरी कसम

सागर हिरेमठ
बी-एस.सी. ३

तुम अगर हो साथ
जिंदगी की राहों में
जिंदगी की राह क्या
कहीं भी चल पड़ेंगे हम !
तुम्हारी एक नजर
जो मिल गई हमें सनम
जिंदगी में गम कहीं
नजर नहीं तेरी कसम

|| English Section ||

In India

Always, in the sun's eye,
Here among the beggars,
Hawkers, pavement sleepers,
Hutment dwellers, slums,
Dead souls of men and gods,
Burnt-out mothers, frightened
Virgins, wasted child
And tortured animal
All in noisy Silence
Suffering the place and time,
I ride my elephant of thought,
A Cezanne slung around my neck

Nissim Ezekile

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

श्री साने गुरुजी शिक्षण सेवकांची सहकारी पत संस्था मर्यादित,

एम. आर. हायस्कूल जवळ, कडगांव रोड, गडहिंग्लज, (जि. कोल्हापूर) फोन : २७६

- १) संस्थेची सभासद संख्या : २५००,
- २) एकूण येणे कर्ज : एक कोटी दहा लाख रुपये
- ३) संस्थेची आजरा, गारगोटी, कोवाड, मुरगुड व कोल्हापूर येथे शाखा
- ४) मर्यादित सभासदांच्या वारसास मृत्यू ठेव योजनेतून १ लाख रुपयांचे विना परतीचे सहाय्य देणारी महाराष्ट्रातील एकमेव संस्था
- ५) संस्थेचे कार्यक्षेत्र संपूर्ण कोल्हापूर जिल्हा
- ६) संस्थेला १९८७/८८ सालाचे अहवालास राष्ट्रीय सहकारीता तथा ग्रामीण प्रबोधन संस्था यांचेकडून पतसंस्था विभागातून राज्य पातळीवरील द्वितीय क्रमांकाचे पारितोषिक व प्रशस्ती पत्र.
- ७) या विभागातून संस्थेच्या सभासदांना कापड, टि. व्ही., धान्य, कडधान्य, शालेय उपयोगी साहित्य प्रेझेन्ट आर्टिकल्स, इलेक्ट्रीकल्स उपकरणे, कुकर, मिक्सर, क्रेडीटवर देण्याची सोय.
- ८) सलोरा कंपनीचे अधिकृत विक्रेते
- ९) केल्वीनेटर फ्रिजचे अधिकृत विक्रेते
- १०) रवि फॅनचे अधिकृत विक्रेते
- ११) राजश्री सिमेंट अधिकृत विक्रेते
- तसेच व्हिडीओकॉन, ओनीडा या नामवंत कंपनीचे कलर व ब्लॅक-व्हाइट टि. व्ही., टेपरेकॉर्डर विक्रीसाठी उपलब्ध.
- १२) मफतलाल, रेमंड, ग्वालीअर तसेच इतर अनेक नामवंत कंपनीचे कापड व ड्रेस मटेरिअल, शाल, ब्लॅकेट, सोलापुरी चादर विक्रीसाठी उपलब्ध.
- १३) गुडी पाडव्यापासून यशवंत बझारचे गृहबांधणी साहित्य विक्री विभागाची सुरवात केली असून त्या विभागामध्ये सिमेंट, सळ्या, फरशी विक्री केली जाते.
- १४) संस्थेच्या वैद्यकीय विभागाची सुरवात.
- १५) यशवंत बझारची आज अखेर विक्री १ कोटी रुपयांचे वर
- १६) विवाह समारंभासाठी जथा व इतर सभासदासाठी लागणारे विविध कपड्याचे दर्जेदार कापड योग्य किंमतीत उपलब्ध.
- १७) विक्री नंतर तत्पर सेवा.
- १८) स्वच्छ वस्तू, स्वस्त वस्तू, सर्व वस्तूसाठी यशवंत बझारला भेट द्या.

व्यवस्थापक यशवंत बझार

श्री. विकास अ. पोवार

सेक्रेटरी

श्री. जी. ए. पाटील

चेअरमन

प्रा. के. व्ही. कुराडे

व्हा. चेअरमन

प्रा. जे. बी. बार्देस्कर

संचालक

श्री. ज्ञा. स. पाटील

श्री. वि. पा. महाजन

श्री. सु. द. चव्हाण

श्री. कृ. श. नौकुडकर

श्री. श. भि. नंदनवाडे

श्री. शि. जा. गिलबिले

श्री. श्री. ना. कुटे

श्री. रा. ग. पाटील

श्री. शं. ज. देसाई

श्री. आ. उ. पटेल

सौ. शा. शि. संभाजी

Unemployment Problem In India

Gajanan Janardan Kulkarni

T. Y. B. Sc.

*"I stretch lame hands of faith
and grope,
And gather dust and chaff and call
To What I feel is Lord of all.
And faintly trust the larger hope."*

Tennyson

These lines appropriately describe the frustration of youth in a developing or an underdeveloped country which has a population that is about to explode. Anthropologists believe that the most serious problem affecting mankind is poverty. One of the major causes that leads to it is unemployment. An unemployed man literally carries a diseased mind in a diseased body. He lives with a low morale and morbid imaginations occupy his mind. His frustration might get him involved in anti-social activities that have serious consequences. Thus unemployed youth assuming alarming proportions is a major threat to a country's progress, since youth constitute the backbone of the country.

Unemployment in our country is not a new phenomenon. It was not felt gravely in the British era due to the lesser population of those days. If India had kept pace with many other nations in industrial development, jobs could have been easily generated. But the British saw it that India did not become a competitor to them in the international market and developed only those industries which suited them.

Since, independence the problem of unemployment has been growing at an alarming rate. Statistics show that rural labour force has increased from 9 million in the first plan to 40 million in seventh plan. Agriculture is ceasing to be an adequate financial security since employment opportunities in this sector are comparatively less.

Our Scientific and technological know-how should be utilised by its intensive application in employment generating industries, especially in rural areas. Traditional cottage industries in the villages have lost viability and there is a great demand among the youth for skills that can lead to gainful employment. With the growth of industrialisation there is scope for ancillary industries and small scale industries to come up in large numbers. A check in population growth rate is also essential since the steps taken to reduce unemployment would come to nothing if the growth of population is not kept under control.

The government, at present, seem to be resolved to eradicate poverty and unemployment from the country. As the saying goes "it is better late than never." Resolve to perform what you ought. Perform without fail what you resolve," wrote Benjamin Franklin. We can only hope that our government will perform what they resolved.

How a Hindu

Sushma S. Majati

B. Sc. II

Swami Vivekananda told that "Hindu is a term that ancient Persians were using with reference to the river Sindhu. The Sanskrit letter (S) used to be transformed into (H) an ancient Persian. "Sindhu thus become 'Hindu'".

"Hindu-this is not a specific religion, it is not a caste, creed or cult; it is a confederation of several religions. It is like a garden where there is an abundant diversity of fruit bearing trees."

"All those who have respect for and faith in the ancient & metaphysical doctrines of life which originated in India and follow them in disciplined way (no matter to whatever country, state, family, community or tradition they might belong), and all those who call themselves Hindus, are Hindus."

A Hindu commands instant recognition. He is identified at once, not just in India, but all over the world, by his costume, culture, manners and views Hindu can be said to constitute an immensity large group at international level.

Many of the western and a Jew Indians are under wrong notion that Hinduism is nothing other than the Vedic religion, they criticise that the Hindu scriptures propounding the con-

cept of Maya, develop the view of life negation & world negation.

* So he who considers India his Dharmabhumi is a Hindu.

* He who calls himself the follower of that religion whose founder primal, prophet was born in India is a Hindu.

* He who implicitly following his own religion and respecting other Hindu religions, considers his co-religionists as his brothers & those who belong to other religions as his relations is a Hindu.

* He who has faith in soul, moksha, yoga, & Guru and such other religious values is a Hindu.

* He who believing that it is unbecoming of Hindu to practise un-human customs like untouchability & considers it is religious to practise them and acts in accordance with this belief which he preaches to others as well, is a Hindu.

* Without looking with envy on any creed or religion that comes within the orbit of Hinduism, he who is humanitarian with the generosity of heart to wish for the welfare & progress of all, is an Hindu.

Time is Money

Suresh G. Keshannaar

M. A. II.

"What of all things in the world is the longest and the shortest, the swiftest and the slowest, the modest and the oldest. Without which nothing can be done, which devours all that is little and enlivens all that is great?" The reply must obviously be read: "Time."

That is indeed man's most precious asset, his richest legacy. Man may waste time, regret the loss of it, yet nothing can be done without time. In greatness, time extends to infinity and time immortalises such actions as are truly great.

Even while writing this down, one is reminded of the innumerable men of yours who had realised the value of this great factor - Time. It would be impossible to enumerate names but one can hardly call more memorable words such as those quoted by Jose Billings. "Time is like money; the less we have of it to spare the further we make it go."

This valuable maxim, indeed, illustrates our point beautifully. Time is much like money. It is doubtless, one of our most coveted possessions. In case spent wisely, it brings great dividends to the investor; if just squandered away, it turns out to be a loss.

However, isn't it rather ironical and tragic that a handful of people

make use of this invaluable asset. Indeed, "make use of time if you love eternity, yesterday cannot be recalled, tomorrow cannot be assured, only today is yours, which if you procrastinate, you lose and which lost is lost forever. One today is worth two tomorrow."

Let us observe, therefore, the method in the distribution of our time, Every hour will then know its proper employment and no time will be lost. Idleness will be out at every avenue and with it the numerous bogies of voices that make up its train. This is one of the greatest truths on earth.

It would, therefore, be in the fitness of things to close up this liable to quote from the Albarva Veda, "Time -- all pervading, omniscient, the creator and destroyer of all beings -- is the eternal house which pulls the chariot of the vast universe to carry the creatures to their destination."

Deforestation - A Curse to Mankind

Mr. Thorat S. S.

B. Sc. III

There is an old proverb - 'God made the Universe and man made the town.' What did God make in the Universe ? All the things that we see around us - the sun, the moon, rivers, oceans, birds, nature etc. What did man built in towns ? roads, houses, shops, factories, ships and other things.

Man is the most selfish and greedy creature in the world. In order to satisfy his growing needs, man use nature without thinking of future. He cuts down trees to construct houses, to make paper, to make furniture, for fuel, for creation of art. The population of India is growing very fast. So more wood is needed to provide shelter and food to the increasing population. Therefore forests are being destoryed and more land is coming under the plough. This leds to the decrease in rain, fresh water and also decrease in coolness of the surrounding atmosphere.

Trees keep balance in the atmosphere by absorbing carbondioxide and realising oxygen. They control strong currents of wind and water and prevent soil erosion. The roots of trees fix the soil firmly to the ground. Roots keep the water below clean. Forests retain humidity and attract rain.

Trees keep the surrounding clean. If there were no trees the air would be polluted and there would be no rain and land would turn in a barren desert. Man can live without water

for some days, without food for some weeks, but he cannot live without fresh air even for a minute. Mankind would perish for want of fresh air. A protective mat of vegetation prevents soil erosion by wind and water. But the natural calamities like the floods would increase because of the absence of vegetation. The activities of mining and construction of roads on the mountains also loose the soil and stones. When rain water falls on the mountains soil and stones are carried downwards and fill the rivers with it. When it rains again, soil, stones and silt are deposited, refilling the bottom of the channel and the level of the water is raised. Thus water floods the vast tracks of land and responsible for destruction of life and property. Thus it is clear that floods are caused due to man's harmful activities. We must save ourselves from this natural calamity.

Reckless felling of trees and destruction of forests should be made a crime punishable with utmost severity Vanamahostava, social forestry, a campaign for growing forests should be organized throughout the country. People should be educated about the importance of trees. Trees should be planted wherever empty land is available. Schemes of afforestation should be carried out for the survival of the mankind on this earth. ●

Swami Vivekananda

S. N. Kulkarni

S. Y. B. A.

Monday 12 January, 1863. On this day Narendranath Datta was born in Calcutta, latter, who came in front of the world as Swami Vivekananda - A brilliant and an intelligent person. His father's name was Vishwanath Datta and mother Bhuvaneshwari Devi.

When he took birth, it was the holy hour of dawn, just six minutes before sunrise. It was the day of Makar Sankrant - a great Hindu festival.

When he had to be named, his mother said that, "Let it be Vireshwar," after the aspect of Shiva which the worshipped before the child's birth and the name was Vireshwar. They called him Bileh for short. Later Vireshwar became Narendranath. He was a naughty child. Bribes, threats - nothing was of any avail. He was so naughty that his mother used to say, "I prayed to Shiva for a son and He has sent me one of his demons." Aside from these attributes he was a sunny-tempered, sweet, loving child, but of such an extraordinary restlessness that it took two nurses to take care of him and to look after him.

The first education is always at the knee of the mother. Naren used to tell later how his mother had taught him his first English words and he mastered the Bengali alphabet under

her tutorship. It was at her knee that he first heard the tales of Ramayana and Mahabharata and it was no doubt that he thus caught some of the dramatic fire and force that he exhibited later. The first seed of spiritual life was sown at this period.

In 1871 when Naren was eight years old he entered the ninth class of Pandit Ishwar chandra Vidyasagar's Institution. His exceptional intelligence was at once recognised by the teachers and classmates. But he was so restless that they say of him that he never really sat down at desk at all.

Naren used to tell that a palmist had predicated that he was going to be a 'Sannyasin' and he showed certain lines on the palm of his hand which showed and indicated the tendency of the monastic life.

After becoming a 'Sannyasin' he used to say to large audience,, "Do not believe a thing because another has said it is so ! Find out the truth for yourself! That is realisation."

Before accepting monastic life, he joined the college-named presidency for a year and then he entered the General Assmby Institution founded by the Scottish church college in 1879. When he was in the First Arts classes he met, for the first time in November

1881. Shri. Ramakrishna Paramhansa. He sat for his B. A. examination in 1884. He lost his father in 1884. His father died because of heart disease. He was thrown into the poverty. Even he faced the starvation. Often he became faint with hunger and weakness. After passing his B. A. examination he was admitted to the Law class. He came to know that unselfish sympathy was rare in the world during his search for job.

Ramakrishna said, "Pray in any form for the Lord hears the footfall even of an ant." Sincerity was the main theme of his teaching. For five years Naren had company of his guru Ramakrishna Paramhansa.

He went to Chicago in Sept. 1893 for "The World's Parliament Religions" which was one of the greatest events in the history of world marking an era in the history of religions, especially of Hinduism. All the representatives were assembled in the building called 'Art Palace'. To speak before 6 to 7

thousand distinguished critical and highly intellectual audience required intense self confidence and it was not a joke.

He had not prepared for the speech but it was spontaneous. Bowing to Goddess Saraswati at when he stood to speak he addressed his audience as, "Sisters and Brothers of America." All the audience rose to their feet with shouts of applause. For the full two minutes the whole audience was clapping. Meanwhile he tried to speak but he was not successful. He started his speech after the claps.

It was only a short speech but its spirit of universality, its fundamental earnestness and broad mindedness completely captivated the whole assembly.

He entered into the Life Eternal on July 4 Friday 1902 evening at ten minutes past nine. The knowledge which is given by him cannot be forgotten till the Sun and Moon are rising and setting.

Educational Needs for the Citizens of Today

ALL YOUTH NEED

1. To develop skills, understanding and attitudes that make the worker an intelligent and productive participant in the economic life of the community.
2. To develop and maintain good health and physical fitness. They need to understand the rights and duties of the democratic society.
3. To understand the significance of the family for the individual and the society.
4. To understand the methods of science, the influence of science on human life.
5. To develop respect for other persons. They should go in their insights into ethical values and principles.
6. To live and work co-operatively with others.

Mr. Arun M. Bhavannavar | B. Sc. II

Youth As Builders

Mr. Pratapsingh D. Nalawade

B. Sc. III

To work and to serve is the religion. so it makes no difference whether it is to the society or for the nation. Swami Vivekanand says, "Come, on get up and get it which is your target. Serve honestly the land which is your mother-land and build a new India by your efforts. The power of youth is the strength of the nation on which the complete hope of the nation is dependent. So the youth must have a right aim, right path and well knowledge."

I have the confidence that National Social Service can do it and doing it in a real sense. National Social Service is a gift for the nation because it unifies the youth power.

Religion is for man and not man for religion. We must be aware that we are one as we are children of God. All religions in the nation are bound to God who is one. If we people of any caste and any religion are one then why we are fighting with one another ? If we do not understand each other then how we know God.

We are free and today our nation is free but we become cruel as we kill animals in the name of God and religion. Religion does not teach us violence. So with the people. Many

people are the victims of untouchability. In some part of the nation Independence Day is not allowed to celebrate, our national flag is burned. Such evil things are going on. The youth should be rebel to destroy such evils. We call our woman as the base of cultural heritage but today the life of women is in danger. so we should stop this. All these things are surprising ! Today everyone is proud of his own religion and caste and to be proud of his own nation is like a poison to him.

Youth have to proceed for building up the nation. Only the youth can build 'New Inda.' They can remove the evils in the society. Can we forget them who sacrificed their lives for the freedom of the Motherland ? No, but we have to remember forever the valuable task done by these martyars.

The youths are the Lights of Tomorrow' world. We youths must keep out light shining otherwise the slogans like, 'Sare Jhaha Se Acha' and 'Mera Bharat Mahan', will remain the slogans.

Poems Poems Poems

My Motherland

Sandeep Kagavade

M. A. I (Engl)

I ought to love my country;
She is a rich and rare land;
Oh! She is a fresh and fair land;
She is a dear and rare land-
This native land of mine.

No men than hers are braver-
Her women's hearts ne'er waver;
I'd freely die to save her;
And think my lot divine.

She's not a dull or cold land;
No! she's a warm and bold land-
Oh ! she's a true and old land-
This native land of mine.

She wants men brave and boble-
true and kind.
Yes I am very sure from heart;
Its truest love should give.

Morning In Punjab

Ramesh M. Maskar

B. A. III

Morning sun rises with joy
Rising slowly spreads
gold over land,
And awakes the lives
The water drops glitter
As a diamond on leaves
But the people in Punjab
Wake with fear
their joy and peace
Taken away by terrorists.

Love

Shinde G. H.

B.Sc III

Love is coin
Having you and I in.
It has two faces, dear
Never it faces fear,
Love is train
Which never runs in vain
Love is timeless,
But it is not senseless.
In time the lovers meet.
Making the lovers sweet.
Love is not a game,
played to make someone lame
Don't play the game,
To spoil someone's name
Love is war
easy to start
Difficult to stop.

Old Is Gold

Bardeskar B. R.

B. A. II

A day will go away.
A year will pass by
But the thoughts of friendship
Remain forever
We may make new friends
But the memories of the old
Are a treasure in the heart
Because old is gold.

Poems Poems Poems

Election

Suresh L. Chaugule

B. A. I

Elect the general secretary,
From the college,
But do not make a quarrel
Elect the class representatives
From the classes
But do not make enemies
Elect the University representative
From class representatives
But do not make foes
Elect the Ladies representative
From the girls
But do not pick a quarrel.

Life

Namdev Patil

B. A. III

Life is a struggle
From angle to angle
Face with courage
Till the end of your age.

Life is a chance
To reach at a glance
Use it in a proper way.
Till the end of your day.

Life is soft and hard
Keep cool your head
Face it with might
Till your last sight

Life is pleasure and sorrow
Comes alternately in a row
Hold on till last breath

Attitude

Mr. Kulkarni Avinash R.

B. A. I

A rich man shouts,
Life is funny
A poor man murmurs,
Life is cry.
A soldier says,
Life is a challenge.
A boy explains,
Life is a play.
A Woman says,
Life is a treasure
But I can say,
Life is nothing but try.

Ignorance

Miss Nadgouda M.

B.A. II

Such such are the joys,
When we are little girls and boys.
Such such moments are important
That we behave in ignorance
Such such memories are important
That become immortal.
When we don't know
The meaning of life
At that time we don't know
The significance of life
Now I think twice
There is a great secret
In the beginning of life
We can understand it
When the life bus is
On the last phase of station.

Poems Poems Poems

Let Me Do It Now

Haval R. G.

B. Sc. II

Let me do it now
I shall pass
though this world but once
Any good thing therefore
that I can do
Love or any kindness
that I can show
To any fellow creature
Let me do it now
Let me not defer.
or neglect it
For I shall not
pass this way again.

Hope

Jawale R. S.

Next year I won't be here
And won't see you dear.
How the sweet moment fled
When one heart came
to the other.
Only god knows when will
we meet again.
At that time please recognize me
Don't feel sad my dear !
It is really hard to say good-bye
To you my dear.

Education For All

S. H. Prakash

M. A. II (English)

If we want study
Institution needs money.
If we want B.Ed.
Parents have to bleed.
If we need Engineering
It needs kneeling
If you need M.B.B.S.
We have to pay lakhs of rupees.
It is an incurable disease
Is there any cure ?
If there is any remedy
It seems to be comedy.

Our Real Consciousness

Anjana M. Kargar

XI Arts

You must love yourself,
before you love another.
By accepting yourself
and joy fully being what you are
You fulfill your own abilities.
And your simple presence
Can make others happy.

Poems Poems Poems

Sun Set

Nagaraja C.
M. A II English

Oh ! what an enormous sight you have,
Further movement astonish to unknown cave,
We expect the same mansion again, and again,
Don't leave this world ever, without share. II1II
Red and purple, yellow and crimson cream.
Ear-fatched orange, involve with unknown stream
Do you merely collapse us, by darksome
We will nexus with you farther. as moon II2II
You stimulate, the war like instincts of men
Dont's draw in the inseperable ocean
Stars are uprise, upon your golden eye
Moon can't forget the involve of sky. II3II
Crowds were tired in life, of your bright,
We ignore of night, move your sight
Further we in sleep, untill you're with mate
Be in dark, but not more than a night II4II
Poet builds up the nature in his mould.
Farthers remove their duty for this dark.
Animals, birds, insects back to their nests.
World is indeep sleep, waiting Him, next. II5II

हार्दिक शुभेच्छा !

श्री सिद्धेश्वर सह. दुध व्यावसायिक
संस्था, मर्यादित.

चन्नेकुप्पी ता. गड, जि. कोल्हापूर.

- ग्रामीण दूध उत्पादक शेतकऱ्यांच्या उत्कर्षासाठी
झटणारी जिल्ह्यातील एक अग्रगण्य सह. संस्था
- कोल्हापूर जिल्हा दूध संघात स्वच्छ व निश्छेद
दूध पुरवठ्यात जिल्ह्यात पाचवा क्रमांक
पटकावणारी संस्था.

व्हाईस चेअरमन

सचिव

शंकर जोतिबा मुईबर बंडोपंत बाबुराव अय्यर

चेअरमन

दिनकर बयाजी मांडेकर

संचालक मंडळ

हार्दिक शुभेच्छा !

जयभारत ट्रेडर्स

पी. बी. रोड, संकेश्वर

राजश्री सिमेंटचे अधिकृत विक्रेते

इमारत बांधकामाचे उत्तम साहित्य

मिळण्याचे एकमेव ठिकाण

प्रोप्रा. जयप्रकाश नलबडे

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

युवक ! युवती ! साठीचे
रेडीमेड सेंटर

न्यू बेंझर
सिलेक्शन

टिळक पथ, गडहिंग्लज.

प्रिन्स सिलेक्शन

जेण्टल् स्पेशलिस्ट

मेन रोड, गडहिंग्लज - ४१६ ५०२

जिल्हा : कोल्हापूर.

शहा ऑटो सर्व्हीसेस

मार्केट यार्ड समोर, संकेश्वर रोड, गडहिंग्लज

बजाज आणि महाराष्ट्र स्कुटर्स यांच्या सेवा
मिळण्याचे एकमेव विंश्वसनीय ठिकाण

स्पेअर पार्ट्स सर्व्हीसींग बुकींग दुरुस्ती

टीप : बजाज वहान कोठेही खरेदी केलेले कळवा
तीन फ्री सर्व्हीसींग शहा ऑटो कडून मिळवा.

गडहिंग्लज येथे फक्त एकच अधिकृत डिलर

Dealing in
M80, Super Cub, Chetak, KB
100, 4strokeKB100
प्रोप्रा. अजय शहा

दहावी / बारावी पास नापास मुलां-मुलींसाठी
सुट्टीतील कोर्सेस

आय. टी. ई. एस. मान्यता प्राप्त,

अल्फा टेक्निकल इन्स्टिट्यूट

साधना हायस्कूलजवळ, गडहिंग्लज.

कोर्सेस

- रेडिओ / टेपरेकॉर्ड ●
- टी. व्ही. कलर - ब्लॅक अँड व्हाईट ●
- वायरमन ● मोटर रिवायरडिंग ●
- मुलींसाठी वॉच रिपेअरिंग (घड्याळ दुरुस्ती) ●
- अपंग मुला / मुलींना मोफत शिक्षण ●
- बस पासेसची सोय उपलब्ध ●

विविध ज्ञान शाखा

तृतीय वर्ष कला
मराठी विभाग

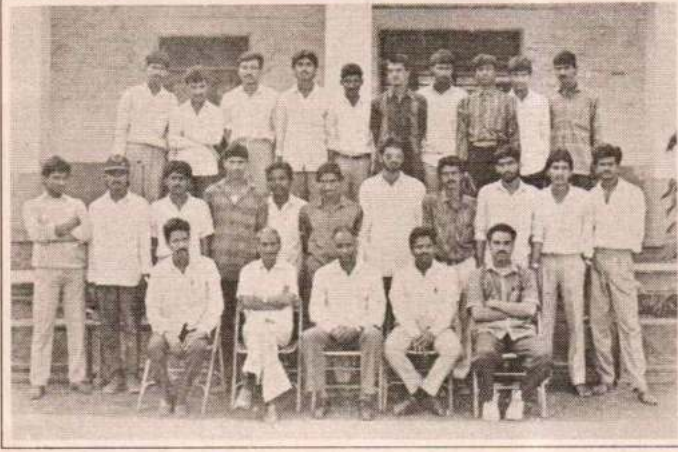

तृतीय वर्ष कला
हिन्दी विभाग

तृतीय वर्ष कला
इंग्लिश विभाग

विविध ज्ञान शाखा

तृतीय वर्ष कला
राज्यशास्त्र विभाग

तृतीय वर्ष कला
अर्थशास्त्र विभाग

तृतीय वर्ष कला
समाजशास्त्र विभाग

विविध ज्ञान शाखा

तृतीय वर्ष वाणिज्य
अकौंटन्सी विभाग

तृतीय वर्ष वाणिज्य
ग्रामीण अर्थशास्त्र व
सहकार विभाग

तृतीय वर्ष वाणिज्य
औद्योगिक व्यवस्थापन विभाग

विविध ज्ञान शाखा

तृतीय वर्ष विज्ञान
फिजिक्स विभाग

तृतीय वर्ष विज्ञान
केमिस्ट्री विभाग

पदव्युत्तर विभाग

हा दि क शु भे च्छा ॥

- लग्न पत्रिका
- डिजीटींग कार्ड्स
- लेटर हेड्स
- स्टिकर्स
- कमर्शियल डिजाइन्स

चैत्रा
स्टिकर्स

साई मंदिर मार्ग,
हॉटेल अन्नपूर्णा समोर,
एस.टी. स्टॉड जवळ,
गडहिंग्लज - ४१६ ५०२.

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

गडहिंग्लज नगरपालिका, गडहिंग्लज, जिल्हा कोल्हापूर

नागरिकांना नम्र आवाहन

१. आपण नगरपालिकेचे कोणतेही कर देय असल्यास ते त्वरीत भरून शहराच्या विकासास मदत करा.
२. विकास रोखे खरेदी करा व अल्पबचतीत रक्कम गुंतवा.
३. आपले शहर स्वच्छ व सुंदर ठेवा.
४. कुटूंब नियोजनाच्या कल्याणकारी योजनेत सक्रीय सहभागी व्हा.
५. बिगर परवाना बांधकाम करणे हा दखलपात्र गुन्हा आहे. बिगर परवाना बांधकाम करू नका व दुसऱ्यास परावृत्त करा.
६. पाणी काटकसरीने वापरा व पाण्याचा अपव्यय टाळा.

पी. डी. कोळेकर
मुख्याधिकारी,

सौ. पुजा अ. घुगरी
उप-नगराध्यक्ष
व
सर्व सदस्य
गडहिंग्लज नगरपरिषद, गडहिंग्लज.

डी. एस. कदम
नगराध्यक्ष

‘शिवराज’ ला आमच्या हार्दिक शुभेच्छा !

गडहिंग्लज तालुका सहकारी साखर कारखाना लिमिटेड, गडहिंग्लज.

तालुका : गडहिंग्लज - ४१६ ५०२ जिल्हा : कोल्हापूर. (महाराष्ट्र)

तार : गोडसाखर, गडहिंग्लज, फोन कारखाना ११४, ११८ गडहिंग्लज, चेअरमन निवास : २८६,
मॅनेजिंग डायरेक्टर निवास : ११७

● कारखान्याची वैशिष्ट्ये ●

१. मा. वसंतदादा शुगर इन्स्टिट्यूट, पुणे यांचा सिझन १९९०-९१ मधील राज्य पातळी वरील ‘उत्कृष्ट तांत्रिक क्षमता’ पुरस्कार कारखान्यास मिळाला आहे.
२. नॅशनल प्रॉडक्टीव्हिटी कौन्सिल, नवी दिल्ली या संस्थेने कारखान्यास १९८८ - ८९ सालचे ‘तांत्रिक कार्यक्षमतेचे’ अखील भारतीय स्तरावरील द्वितीय क्रमांकाचे फालितोषिक प्रदान केले आहे.
३. अत्याधुनिक कंटीन्यूअस फर्मेशन प्रोसेसची व्होगल बुश (ऑस्ट्रिया) मल्टीकॉण्ट टेक्नॉलॉजीचा वापर करून दैनंदिन २५,००० लिटर इंडस्ट्रीयल अल्कोहोलची निर्मिती, ‘स्प्रॅनिहिलेटर’ प्लॅण्टद्वारे डिस्टीलरी सांडपाण्याचे पूर्णपणे झिरो पोल्यूशन करण्याची योजना.
४. सभासदांचे उसाला जास्तीत जास्त दर देण्यामध्ये अग्रेसर.
५. कारखान्यास शासनाकडून मिळालेल्या रोप वाधिका (नर्सरी) परवान्यानुसार कार्यक्षेत्रातील उस उत्पादकांना कारखाना साईटवर तयार केलेल्या रोपवाटिकेतून फळझाडांची कलमे / रोपे इ. वाटपाचा धडक कार्यक्रम कार्यान्वीत केला आहे.
६. कारखाना कार्यक्षेत्रामध्ये ठिबक सिंचन, जुन्या विहिरी दुरुस्ती व नवीन विहीर खुदाई, खोडवा पीक नियोजन, जमीनीवरील बोअरिंग इत्यादी कार्यक्रम राबविणार.
७. ऊस उत्पादकांना लवकर पक्व होणाऱ्या ऊसाचा बेणे पुरवठा.
८. २० कलमी कार्यक्रमातील कुटुंब कल्याण योजना, गोबर गॅस संयंत्र योजना व दुर्बल घटकासाठी घरकुले बांधणे यासाठी आर्थिक सहाय्य.
९. ऊस विकासासाठी बोअरवेल योजना व सुधारित जातीचे ऊसाचे नियोजन इ. कार्यक्रम राबविणार.
१०. कारखान्याच्या माध्यमातून गडहिंग्लज तालुक्याचा सर्वांगीण विकास साधण्याचे ध्येय.

आमदार अॅड. श्रीपतराव दिनकरराव शिंदे

चेअरमन

एन. एच. कळके
कार्यकारी संचालक,

अॅड. हणमंतराव आण्णासाहेब पाटील
व्हा. चेअरमन.

व
संचालक मंडळ

शिवराज